

***Stasis* i antikken**

- En komparasjon av greske *poleis* under intern sivil strid

Torbjørn Ask

Masteroppgåve i historie ved Institutt for arkeologi,
historie, kultur- og religionsvitenskap

UNIVERSITETET I BERGEN

1.februar 2016.

***Stasis* i antikken**

- En komparasjon av greske *polis* under intern sivil strid

Torbjørn Ask

© Torbjørn Ask

2016

Stasis i antikken

Torbjørn Ask

<http://bora.uib.no/>

Forord

Jeg vil takke min veileder Ingvar Brandvik Mæhle for alle gode råd, konstruktive og verdifulle tilbakemeldinger på veiledning, samt mange interessante innblikk i forskningsfeltet. En stor takk til Jørgen Christian Meyer, Eivind Seland og alle andre på masterseminarene som har gitt nyttige tilbakemeldinger på alle utkast og manuskripter.

Takk til alle medstudentene jeg har blitt kjent med og som har støttet meg gjennom arbeidet, og for underholdene pauser i arbeidet.

Takk til min mor og min far for å ha holdt troen på at jeg skulle komme i mål. Deres støtte har vært til stor hjelp.

Torbjørn Ask

1. februar 2016.

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning.....	s. 1
1.1 Kildene.....	s. 2
1.2 Begreper.....	s. 5
1.3 Hvorfor komparasjon?.....	s. 7
2.0 Stasis i forskningslitteraturen	s. 9
2.1 Ste. Croix om klassebegrepet.....	s. 11
2.2 Andrew Lintott om betydningen av <i>stasis</i>	s. 20
2.3 Josiah Ober om elite vs. masse.....	s. 26
2.4 Nick Fisher om <i>hybris</i> , ære og <i>stasis</i>	s. 33
2.5 Delkonklusjon.....	s. 38
3.0 Case studies av polis og stasis	s. 41
3.1 Athen.....	s. 41
3.1.1 Jord og gjeld.....	s. 43
3.1.2 Makt og rettigheter.....	s. 44
3.1.3 Oppsummering.....	s. 57
3.2 Korkyra.....	s. 58
3.2.1 Jord og gjeld.....	s. 59
3.2.2 Makt og rettigheter.....	s. 61
3.2.3 Oppsummering.....	s. 67
3.3 Sparta.....	s. 68
3.3.1 Helotene.....	s. 70
3.3.2 Jord og gjeld.....	s. 75
3.3.3 Makt og rettigheter.....	s. 77
3.3.4 Oppsummering.....	s. 89
4.0 Komparasjon av Case Study	s. 90
4.1 Stridsspørsmål.....	s. 90
4.2 Metode.....	s. 94
4.3 Ledelse.....	s. 96
4.4 Utfall.....	s. 97
5.0 Konklusjon	s. 99

6.0 Abstract	s. 103
7.0 Kildeliste	s. 104
8.0 Litteraturliste	s. 106

1.0 Innledning

Man vet fra flere hold at *stasis*, altså indre strid var ganske vanlig i antikkens *poleis*. Man kjenner til dette helt tilbake til 700- og 600-tallet fvt. De greske *poleis* opplever dette ved gjevne mellomrom sin historie, ofte opp til flere ganger. Peloponneserkrigen (430-404 fvt.) var en periode hvor mange *poleis* ble offer for en økende konflikt mellom fraksjoner blant eliten som ville ha makten. Korkyra (dagens Korfu) opplevde en blodig borgerkrig i begynnelsen av denne krigen og blir for Tukydid en modell på hvordan andre borgerkriger utviklet seg under denne perioden. Athen opplever spesielt to politiske og kaotiske omveltninger på slutten av 500-tallet fvt.. Den første i 510 fvt. hvor tyrannen Hippias blir avsatt, og den andre i 508/7 hvor Kleisthenes reformer blir introdusert i *polis*.

Tukydid forteller oss at Sparta hadde opplevd perioder med mye intern strid før deres legendariske lovgiver Lykurgos reformerte *polis*, og fra den tid gikk det bortimot firehundre år før de igjen på 200-tallet fvt. fikk utbrudd av intern strid.¹ *Stasis* var vanligvis en nedendra- og-opp affære hvor allmuen samlet seg mot eliten i samfunnet, mens i Sparta skulle dette i stedet komme som en reformbevegelse ovenfra ledet av konger. Tidsrommet for komparasjonen vil da være noe vidt (fra 500- til 200-tallet fvt.) ettersom disse *poleis* opplever *stasis* i forskjellige perioder. Jeg vil derfor ikke begrense meg til ett bestemt tidsrom i komparasjonen av disse tre *poleis*.

I denne avhandlingen vil jeg ta for meg *stasis* og forsøke, ved hjelp av de nevnte eksemplene, å svare på hva som får *stasis* til å bryte ut i den greske, antikke *polis*-verden. Her vil jeg prøve å se på hva som skjer internt i *polis*. Hvem er det som står mot hverandre i disse stridene? Finner man en bånd mellom de forskjellige lagene av samfunnet, og har dette hatt en innvirkning på hvorfor og hvordan striden har utviklet seg?

Paul Cartledge virker å legge opp til, i *Hellenistic and Roman Sparta*, at *polis* hadde gjennomgått en «normalisering» i den sosiale, økonomiske og politiske sfæren siden 400-tallet fvt. og at den *stasis* de opplever også var en del av dette. Ligger det noe i dette utsagnet, eller er denne *stasis* på 200-tallet fvt. like unik som Sparta i den lykurgiske mytologien?

For å finne svart på disse spørsmålene vil jeg bruke komparativ metode, som vil si at jeg retter blikket mot to eller flere fenomen, for så systematisk prøve å sammenligne dem. Jeg vil

¹ Thuc. 1.18.1.

se på Athen, Korkyra og Sparta, for så å se på forskjellige aspekter og finne grunnene til hvorfor det bryter ut borgerkriger.

1.1 Kildene

Jeg vil her ta for meg hovedkildene som vil bli brukt i avhandlingen og hva man må se etter når en skal bruke dem.

Herodot (484- ca 425 fvt.) tok for seg Perserkrigene (ca 500- ca 448 fvt.) og en fiktiv debatt satt til det persiske hoff om forskjellige forfatninger. Jeg vil benytte Herodot til å se på de omveltningene som skjer i Athen ettersom han kommer inn på tyrannen i *polis* og den konflikten som utspilte seg etter de var avsatt. Foruten om dette trekker han frem syn på forskjellige statsforfatninger i antikken.

Tukydid (ca 460-400 fvt.) skrev om Peloponneserkrigen (431-404 fvt.) mellom *Det peloponnesiske* og *Det deliske forbundet*. Han kommer også noe inn på hvordan styre til Hippias ble sett på av aristokratene i Athen, samt at han går grundig inn i *stasis* i Korkyra på 420-tallet fvt., og viser med den hvordan han så på de andre *stasis* som bryter ut i samme periode.

Tukydid bruker hyppig taler i sitt narrativ. Han skriver at han ikke har konkrete bevis på alt som skal ha blitt sagt, og han velger å skrive talene slik han mener de ville vært uttalt med tanke på situasjonen og hvem det tales til.

Det enhver kan ha talt enten før krigen eller under, er det vanskelig å huske ordrett både for meg, når jeg selv var tilstede, og for dem som har referert forskjellige taler for meg. Jeg har derfor bare fremstilt det slik som enhver synes meg å ville ha talt ut fra det situasjonen krevet, idet jeg holdt meg så nær som mulig tankegangen i det som faktisk ble sagt.²

Mye av informasjonen om Korkyra kommer frem i Tukydid's taler, og med dette i bakhodet vil det være svært viktig å problematisere rundt talene når de blir brukt i teksten.

Når det gjelder selve hendelsesforløpet i det Tukydid skriver er han strengere med sine fakta med å se på alle detaljer med størst nøyaktighet.

² Thuc. 1.22.1.

[...] det som virkelig hendte i krigen, det har jeg ikke ment det riktig å skrive ned slik jeg hørte det av den første, den beste eller slik som jeg selv fant for godt, men bare det jeg selv var med på og, når det gjaldt andre hendelser, det jeg med størst mulig nøyaktighet kunne få greie på om hver enkelt ting.³

Timothy E. Duff skriver at Tukydid var klar over problemene om å skrive om krig fra Herodot før ham, og at han skal ha ment å være mer troverdig enn sin forgjenger.⁴ Han er også den eneste kilden vi har til denne konflikten, så for å analysere denne hendelsen har man ikke mye annet valg enn å bruke disse skildringene.

Det er likevel et annet problematisk element med Tukydid, - at han, til tross for ikke å ha vært ett øyenvitne, beskriver *stasis* i Korkyra som en øyenvitneskildring. Athen har nok fulgt godt med på hva som skjedde i Korkyra og han har blitt informert av de som kan ha vært der. Likevel er dette noe som er viktig å huske på. Duff merker seg også at Thukydid kanskje har fokusert på brudd med den moralske normen, for slik å vise hvordan krigen påvirket grekerne heller enn akkurat hva som skjedde.⁵

Xenofon (ca 430-355 fvt.) tar for seg blant annet den spartanske konge, Agesilaos som er relevant for å se hvordan båndene var mellom kongen og eforene, samt den øvrige borgerstanden. Han analyserer også, riktignok subjektivt, den lykurgiske forfatningen og kommer med sine kommentarer til den. Jeg vil bruke ham til å se på hvordan Sparta kan ha vært oppbygget, med noe forbehold.

Xenofon var kjent for å være svært vennligstilt ovenfor det spartanske samfunnet. Som Cartledge skriver var han «subjectively a comrade and objectively a client of Agesilaos»⁶ og gir mye ros til Lykurgos og den forfatningen han skal ha introdusert. Han har også blitt bekyldt for å ikke stemme overens med andre kilder om visse hendelser.⁷

Jeg vil bruke Aristoteles (384-322 fvt.), som gir oss en grundig samfunnsanalyse, til å se på en rekke aspekter med de forskjellige *polis* og hva som kan være grunner for *stasis* og han vil være til hjelp for å se på hvordan de forskjellige forfatningene hang sammen og hvordan *stasis* kunne utvikle seg i oligarkier og demokrati. Han er også en god kilde til Spartas forfall⁸, ettersom Xenofon dysset dette ned⁹.

³ Thuc. 1.22.2.

⁴ Duff, T. E. (2003) *The Greek and Roman Historians*. Bristol Classical Press. UK. s. 26-7.

⁵ Duff 2003, 35.

⁶ Cartledge, P (1987) *Agesilaos and the Crisis of Sparta*. Duckworth. London. s. 140.

⁷ Duff 2003, 41-2.

⁸ Arist. *Pol.* 1269a-1271b.

⁹ Duff 2003, 43.

Polybios (200-118 fvt.) derimot skrev hovedsaklig om romernes historie, men tar i deler av sin *Historie* for seg krigen mellom Sparta og *Det akæiske forbundet* på 220-tallet. Ettersom hans hovedfokus er Roma vil jeg benytte meg av ham for å belyse *stasis* under Kleomenes III og hvordan han ble sett på utenfra av de andre peloponnesiske maktene.

Man vet at Polybios tok historieskriving meget alvorlig, og kritiserer tidligere forfattere der han kan (eks, Timaios i bok 12. og Fylarkos i bok 2..) hvis han mente de hadde gikk et feil bilde av hendelser. Når det gjelder tidsaspektet bruker han de olympiske lekene som referanse (fire års intervaller).¹⁰ Polybios viser oss også et problem med kildene, - at alle kunne være farget av hendelser, men han velger å være åpen om dette når han kritiserer Kleomenes og spartanerne. De hadde nemlig angrepet hans fødeby Megalopolis og dette har naturlig nok gjort et inntrykk på han.

Plutark (45-120 evt.) på sin side skrev biografier i det første og andre århundret etter vår tidsregning om kjente historiske personer. Han satte, for det meste, de greske statsmenn opp mot de romerske og sammelignet dem.¹¹ Hans biografier vil da være en sentral kilde til mange av aktørene som kommer frem i denne avhandlingen som for eksempel Agis IV og Kleomenes, samt Solon og Lykurgos. Han er også den eneste kilden vi har til de to spartanske kongene ettersom hverken andre litterære arkeologisk funn kan hjelpe oss.¹²

Et annet aspekt med Plutark er at han skriver for å fremheve moral hos leseren gjennom å se på karakteren til studieobjektet og at anekdoter var minst like viktige i denne prosessen.¹³ Duff mener også at Plutark kan være skyldig i å fokusere mer på aspekter ved studieobjektene som støtter hans syn.¹⁴

Robert Lamberton kommer inn på Plutarks kildebruk hvor det er stor mangel på hvor han har fått informasjon fra og hvem han har brukt. Samt at det er vanskelig å vite om han siterer en førstehånd- eller andehåndskilde.¹⁵

Plutark og Polybios er også eksempler på forfattere som skriver lenge etter hendelsene fant sted og er dermed ikke en førstehåndskilde. Jeg vil derfor måtte være forsikt når jeg bruker Plutarks biografier om Agis IV og Kleomenes III

¹⁰ Duff 2003, 58.

¹¹ Duff 2003, 109

¹² Cartledge, P. & Spawforth, A. (1989) *Hellenistic and Roman Sparta. A Tale of Two Cities*. Routledge. London. s. 38-9.

¹³ Duff 1999, 5.

¹⁴ Duff, T. E. (1999) *Plutarch's Lives. Exploring Virtue and Vice*. Oxford University Press. New York. s. 25

¹⁵ Lamberton, R. (2001) *Plutarch*. Yale University Press. London. s. 14.

1.2 Begreper

Når en skriver om antikken vil man alltid komme bort i en del begreper som ikke blir brukt mye, eller hadde en annen betydning enn det de har i dag. Jeg vil her legge frem noen av de santrale begrepene som vil bli brukt i denne avhandlingen. For å gjøre det så oversiktlig som mulig vil jeg sette disse opp alfabetisk.

- **Polis**: *Polis* er det greske ordet for det vi har kommet til å kalle polis i moderne forskning. Jeg vil benytte meg av Mogens Herman Hansens definisjon av *polis* når jeg diskuterer disse i denne avhandlingen ettersom han er ansett som en ekspert på dette feltet og har bidratt i stor grad til vår forståelse av dem i moderne tid. Han tar så for seg hva som utgjør en bestemt *polis* og skriver at i alt fra kilde og historiske beskrivelser, samt dikt og legender, er det alltid folket som står i sentrum og ikke territoriet. Et godt eksempel han bruker er Peloponneserkrigen hvor det ikke var Athen og Sparta som krigen, men athenerne og spartanerne (lakedaimonerne).¹⁶

- **Démokratia**: Den formen for *démokratia* eller demokrati som eksisterte i antikken må ikke forveksles med vår moderne forståelse av begrepet, ettersom det er store forskjeller her. *Démokratia* er i antikken en statsforfatning hvor borgerne i *polis* hadde makt over politiske beslutninger, men med borgerne menes her alle menn over en viss alder, ikke kvinner og fremmede. Athen er det mest kjente demokratiet vi kjenner til fra denne perioden, men det var ikke det eneste. Det fantes flere forskjellige typer *démokratia* og man kan sannsynligvis si at Athens var relativt unikt. Ut ifra forskningslitteraturen kan en si at *démokratia* bestod av betalt jurytjeneste, valg av menn som skulle holde forskjellige embeter og en folkeforsamling hvor borgerne diskuterte saker som angikk felleskapet.¹⁷ I det athenske demokratiet hadde alle borgerne tilgang på de offentlige embetene, bortsett fra militær leder (*stratgoi*) og sete i statens skattkammer.¹⁸

- **Homoioi**: Dette er det borgerne i Sparta ble kalt, og kan oversettes med *de som ligner hverandre*. Det er også kun disse man finner som hoplitter i den spartanske *polis*-hæren.

- **Hypomeiones**: Ste. Croix trekker frem at dette begreper kun er brukt en gang hos Xenofon og ingen andre steder.¹⁹ Begrepet refererer til de som ikke klarte å betale bidraget til

¹⁶ Herman Hansen M. 1993, 8.

¹⁷ Powell, A. (1991) *Athens and Sparta. Constructing Greek Political and Social History from 478 B.C.* Routledge. USA. s. 264.

¹⁸ Raaflaub, Kurt A. (1998) *Power in the Hands of the People. I: Morris I. og Raaflaub K. A.. Red. Democracy 2500?. Questions and Challenges.* Kendall/Hunt Publishing Company. Iowa. s. 34-35.

¹⁹ de Ste. Croix, G.E.M. (1972) *The Origins of the Peloponnesian War.* Cornell University Press. New York. s.

messene i Sparta og som av den grunn mistet sin borgerstatus og dermed også sine politiske rettigheter i den spartanske *polis*.

- **Metoiker:** Dette var de frie fremmede som befant seg i den athenske *polis*. Det virker som det brukes forskjellige ord på disse alt etter hvilken *polis* man ser på. I for eksempel Sparta blir disse kalt *perioiker*. Aristoteles virker likevel å bruke uttrykket generelt når han snakker om de frie fremmede i staten.²⁰

- **Oligarki:** Dette er hva man kaller et ‘*fåmannsvelde*’ hvor et begrenset utvalg av de rike i *polis* styrte. Ste. Croix mener oligarki var det som oppstod etter at tyrannene hadde forsvunnet fra *polis* og de arvelige aritokratiet banet vei for et mer ‘åpent’ samfunn.²¹

Lintott på sin side mener denne forfatningen hadde eksistert allerede på 600-tallet fvt.²²

- **Perioiker:** De frie fremmede i Sparta ble kalt *perioiker* og kunne eie jord utenfor den spartanske (*kleroi*).

- **Stasis:** *Stasis* kan sies å være en konflikt mellom grupper i et samfunn. De fleste kjenner sikkert dette best fra det marxistiske klassekamp-begrepet hvor det er forskjellige klasser i samfunnet som står mot hverandre, hovedsaklig arbeiderklassen mot den øvre samfunnsklassen. Dette er ett relativt moderne syn på klassekamp som ikke nødvendigvis passer godt inn i den antikke verden.

Problemet med begrepet er at det er veldig åpent i den greske antikken. Det kunne brukes om en mengde situasjoner, som for eksempel kupp fra eliten, interne konflikter mellom eliten, eller folket mot eliten for å nevne noen. Det trengte ikke heller være en væpnet konflikt for å ta i bruk begrepet *stasis*. Andrew Lintott skriver at den hovedsaklige betydningen hadde vært «‘standing’ and thus ‘a way of standing’ or ‘place of standing, a posture position.»²³ Han mener det kan ha blitt assosiert med borgerlig strid når det kom til posisjoner innen de politiske fraksjonene. Det er denne betydningen som er brukt hos Herodot, og vi finner denne betydningen i dikt av Solon, Alkaios og Theognis som omhandler borgerlig strid på 600-tallet fvt.²⁴

Dette skaper derfor store problemer når en kilde nevner *stasis*, men ikke beskriver nøyaktig hva som skjedde. I denne avhandlingen vil jeg bruke begrepet når jeg tar for meg det som utviklet seg til væpnede konflikter internt i *poleis*.

²⁰ Arist.. *Pol.* 1275a

²¹ Ste. Croix 1981, 280

²² Lintott, A. (1982) *Violence, Civil Strife and Revolution in the Classical City. 750-330 BC.* Routledge. NY. s. 35.

²³ Lintott 1982, 34.

²⁴ Lintott 1982, 34.

Noe som er interessant er at Solon kan ha innført en lov i Athen som gjorde borgerne pliktige til å ta parti i en eventuell partistrid.²⁵

- **Tyrann:** En tyrann (*turannos*) var en som opphevet seg til enehersker i en *polis* ved hjelp av forskjellige midler, og de sørget for at denne makten gikk i arv og ble et dynasti.²⁶ Aristoteles mener de ofte hadde hatt høyere poster fra før²⁷.

1.3 Hvorfor komparasjon?

Grunnen til at jeg vil bruke komparasjon er fordi det kan gi nye perspektiv på tema. Jürgen Kocka skriver at den komparative innfallsvinkelen kan gjøre en i stand til å se problemstillinger man ellers ikke hadde tenkt på, eller kunne oversett.²⁸

Det er en metode som kan være til stor hjelp når en begir seg ut på et historisk prosjekt.

Brukes denne metoden direkte kan den "hjelp en å stille spørsmål, identifisere historiske problem, legge opp forskningen slik at den gir mening. Til slutt er den behjelpelig med å teste konklusjoner basert på forskningen."²⁹ Raymond Grew skriver at som historikere er det nesten umulig å komme unna komparasjon når vi ser på historiske problem. Han mener trangen til å sammenligne og vanen med å gjøre dette er en stor del av hva som utgjør historie-disiplinen.³⁰ Han mener man kan erstatte "sociology" med "history" i Émile Durkheims utsagn om at «comparative sociology is not a particular branch of sociology; it is sociology itself, in so far as it ceases to be purely descriptive and aspires to account for the facts»³¹

En annen gunstig side ved å drive komparasjon er at man får et syn på måten et fenomen har utspilt seg i forskjellige situasjoner. Man vil kunne finne ut ved å se på utviklingen av et felles fenomen for x og y , hva som kunne ha skjedd i eksempel x og som faktisk skjedde i y . Grew skriver at å se på andre *cases* er å se andre sluttresultat, og at ved å vurdere dem vinner historikeren frihet fra det som faktisk skjedde, til å kunne se andre alternativer.³² Å kunne se hva som skjedde annerledes i ett tilfelle vil kunne gi et større innblikk i detaljer hvor to forskjellige tilfeller deler seg i forskjellige retninger. Dette vil gi oss klarere innblikk i

²⁵ Raaflaub 1998, 38.

²⁶ Arist. *Pol.* 1308a

²⁷ Arist. *Pol.* 1310b og *Ath.Pol.* 17.2.

²⁸ Kocka, J. (2003) *Comparison and Beyond. History and Theory*, 42 (1). Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/3590801>. s. 40.

²⁹ Grew, R. (1980) *The Case for Comparing Histories. The American Historical Review*, 85 (4). Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/1868871>. s. 769.

³⁰ Grew 1980, 768-9

³¹ Durkheim, E (1964) *Rules of Sociological Method*. Red. E.F. Catlin. Overs. Sarah A. Solovay og John H. Mueller. Glencoe. s. 139.

³² Grew 1980, 769.

ulikheter ved de to tilfellene. Ut ifra dette kan en stille spørsmål om *hvorfor* og *hva* som fikk dem til å velge en annerledes retning, som igjen vil gi oss innblikk i samfunnet vi forsker på.

2.0 Stasis i forskningslitteraturen

I denne avhandlingen vil jeg komme inn på forskjellige tema som kan være vanskelig å ta for seg uten å ha en grunnforståelse av forskningen som er gjort tidligere. Det sentrale punktet for meg er *stasis* i de forskjellige *poleis*, og dermed vil jeg naturlig nok bevege meg inn på eliten og massen. Det er analytisk to hovedmåter å dele inn befolkningen på i de antikke *poleis*, enten økonomisk, med *klasser*, eller etter fødsel og status, i *stender*.

Økonomisk kan vi identifisere en overklasse, middelklasse og en underklasse, en inndeling vi finner igjen hos Aristoteles samfunnsanalyse i *Politikken*. Det fantes ikke noen egentlig lønnsarbeiderklasse, som i den marxistiske forståelsen tilhører den moderne, kapitalistiske produksjonsmåte. For sosiale, politiske, og fremfor alt militære formål, var antikkens mennesker inndelt i stender. Stand var noe man ble født inn i. Dels var borgerstanden en privilegert gruppe vis a vis alle andre befolkningsgrupper i *polis*. Dels var borgerstanden selv delt inn i ridderstand, hoplitter og subhoplitter (i Athen kalt *thêtes*), hver med sine spesifikke plikter og rettigheter i samfunnet.

Også i middelalderen fant man stender, men da som *de geistlige, adelen, borgere* og til dels *bøndene*.³³ Forskjellen er at hvor individer i middelalderen var stort sett bundet til sine stender, kunne borgere i antikken, som nevnt, bevege seg på tvers av dem hvis de hadde midler til det. Dette gjorde at antikken hadde ett dynamisk standsystem.

Ste. Croix tar for seg den karakteristiske tredelingen av ridder-, hoplitt- og subhoplittstand og hvordan den er sammensatt.

Ridder-standen (hippeis) var den mest snevre standen hvor man fant de rikeste av borgerne. Grunnen til dette var at det kun var et fåtall i *polis* som faktisk kunne ha hest (*hippo*). Det var en meget dyr investering som bare de rikeste av de rike hadde råd til.

Hoplitt-standen bestod av de som hadde råd til å utruste seg som hoplitter i hæren og var sannsynligvis en av de viktigste samfunnsgruppene i den greske *polis*-verden, ettersom det var dem *poleis* var avhengige av i de krigssituasjonene som oppstod.³⁴

Subhoplittene bestod av de som ikke hadde råd til dette utstyret og tjente heller som lettbevæpede i *polis*-hæren. Dette forteller oss at denne standen bestod av, blant annet, de fattige i *polis*, men at dette også var en stor og sammensatt gruppe. Det fantes helt klart flere fattige i de antikke *polis* enn det fantes rike. Han skriver at fattige bønder og de gruppene vi

³³ Njåstad, M. (11. mars 2015) *Stender* [Internett] Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/stender>. [Lest 22. desember 2015.]

³⁴ Ste. Croix 1981, 280.

har nevnt over, samt håndverkere, butikkarbeidere og de som drev med ‘‘liten handel’’ nok befant seg blant subhoplittene.³⁵

Noe å merke seg er at roerne i Athen kom fra denne gruppen og de fikk betydelig makt grunnet Athens avhengighet av sin flåte, men disse var nok unntaket heller enn regelen. Man kan da til en viss grad hevde at roerne i Athen var like viktige som hoplittene. Et motargument til dette vil være at roerne nok ikke var trent til å kjempe slik hoplittene var, og ville derfor ikke være til mye bruk i en falanks-kamp på land. Man må likevel her ta hensyn til at Athen ikke var noen mektig landmakt (i forhold til Sparta) uansett.

Borgerstanden i Sparta bestod av *homoioi* (de som ligner), som alle stilte som hoplitter i den spartanske hæren. Spartanerne var ikke kjent for sitt kavaleri, men hadde begynt å bruke det mot slutten av Peloponneserkrigen.³⁶ Man kan da til en viss grad si at Sparta hadde en ridderstand ettersom man vet noen av borgerne hadde råd til dette³⁷, men likevel er det hoplittene som er det sentrale i Sparta. Subhoplittene skiller seg ut ifra det en ser ellers, ettersom ingen spartansk borger kan defineres slik. Det man kan kalle subhoplitter var *hymptomeiones*, som hadde mistet sin borgerstatus. Også andre befolkningsgrupper befant seg i Sparta som ikke var del av borgerstanden, som *helotene* og *perioikene*, men disse skal jeg komme tilbake til.

I forhold til klasse- og standtilhørighet vil identitet og solidaritet være nyttig å se på. Når det gjelder identitet kan en spørre om en fattig hoplitt ville identifisere seg med ‘‘de i midten – *hoi mesoi*’’ (middelklassen) eller ‘‘de fattige – *hoi poneroi*’’ (underklassen)? I forhold til solidaritet kan man for eksempel se på det horisontalt. Ville for eksempel en subhoplitt under *stasis* kjempe for sine standsinteresser som borger versus ikke-borgere (frie fremmede og slaver), for sine klasseinteresser sammen med de frie fremmede og slavene versus de rike. Kan det ha vært en kombinasjon av disse? Det vil si sammen med andre fattige, men ikke sammen med fattige ikke-borgere.

Hvilke metoder har så forskere benyttet for å håndtere disse historiske aspektene? Jeg vil se på hvordan forskningslitteraturen beskriver forholdene mellom de ulike samfunnsgruppene. Hva er det de fokuserer på og hvordan tolker de *stasis* i de antikke *poleis*?

Klassekamp har blitt brukt av en del historikere for å beskrive det som skjer i *polis* når det oppstår *stasis*, og når det gjelder forskning på *stasis* i moderne forskning plasserte Antony

³⁵ Ste. Croix 1981, 281.

³⁶ Connolly, P. (1981) *Greece and Rome at War*. Patience Hall. New Jersey. s. 21.

³⁷ Paus.5.12.5., 6.1.6.

Powell G.E.M. Ste. Croix som den viktigste.³⁸ Jeg vil derfor ta ham for meg først i dette kapitlet med fokus på hans *The Class Struggle in the Ancient Greek World*. Grunnen til dette er at denne boken konsentrerer seg hovedsakelig om klasseaspektet med en marxistisk innfallsvinkel og konflikten mellom klassene i det antikke samfunnet. Som nevnt er Sparta et sentralt emne, så jeg vil også hente fra hans *The Origins of the Peloponnesian War*.

Etter dette skal jeg ta for meg Andrew Lintotts *Violence, Civil Strife and Revolution in the Classical City* hvor han skriver om noen av de konfliktene som kunne utspille seg, og om den sentrale rollen *stasis* spilte i det antikke samfunnet og *polis*. Jeg vil så se på Josiah Obers som i *The Athenian Revolution* argumenterer for at eliten spilte en mindre rolle enn antatt i demokratiets oppkomst. Jeg vil også ta for meg hans *Mass and Elite in Democratic Athens* hvor han tar for seg forholdet mellom eliten og massen i den athenske *polis*. Til slutt vil jeg ta for meg Nick Fisher som har skrevet *Hybris, revenge and stasis in the Greek City-States*³⁹ hvor han argumenterer for at *hybris*, hevn og ære kunne være viktige utslagsfaktorer i *stasis*.

2.1 Ste. Croix om klassebegrepet

I *The Class Struggle in the Ancient Greek World* forsøker Ste. Croix å anvende en marxistisk forståelsesramme på den antikke verden, som han mener altfor få historikere (i alle fall i den engelskspråklige verden) tidligere har gjort.⁴⁰ For ham er disse utbruddene av *stasis* eksempel på klassekamper i de forskjellige *poleis* og han mener derfor at Marx' historiske metode og definisjoner vil egne seg godt til å forklare dette.⁴¹ Han innrømmer at klasse ikke er den eneste kategorien for å analysere den greske (og romerske) verden, men mener det er den fundamentale og en av de viktigste for å forstå den greske historien og forandringene som fant sted.⁴²

Ste. Croix mener klassekamp var det fundamentale forholdet mellom klassene og involverte utnyttning og motstand mot dette.⁴³ Han skriver at det ikke nødvendigvis kom til

³⁸ Powell 1991, 264.

³⁹ Dette kapitlet er å finne i Wees, Hans Van (2009) *War & Violence in Ancient Greece*. I. Hans Van Wees. red. The Classical Press of Wales. UK.

⁴⁰ de. Ste. Croix. G.E.M. (1981) *The Class Struggle in the Ancient Greek World*. Gerald Duckworth & Company Limited. London. s. 3.

⁴¹ Ste Croix 1981, 3.

⁴² Ste. Croix 1981, 45.

⁴³ Ste. Croix 1981, 44.

noen kollektive handlinger fra klassene, hverken på det politiske planet eller utenom, men også at det *kunne* forekomme hvis spenningen mellom klassene ble for store i *polis*.⁴⁴

For ham er altså klassekamp noe som hele tiden er til stedet selv om det ikke alltid manifesterer seg som fysisk kamp. Han skriver også at den demokratiske forfatningen i Athen var med på å dempe spenningene mellom de klassene som utnyttet og de som ble utnyttet i denne *polis*.⁴⁵

Når det gjelder eliten i de greske *poleis* besto disse av flere forskjellige og noe kompliserte grupper, men det overordnede begrepet Ste. Croix benytter på disse velstående er *the propertied-classes* (eierklassene).⁴⁶

Disse klassene trengte ikke å arbeide for å ha råd til å overleve⁴⁷ og han mener dette er den definitive skillelinjen mellom eliten og den vanlige allmuen.⁴⁸ Det ligger i navnet, eierklasse, at disse individene hadde en eiendom som forsørget dem og deres familie. Dette mener Ste. Croix er viktig for å forklare oppbyggingen av det antikke samfunnet.⁴⁹ I antikken var rikdom basert på hvor mye jord man eide, og dermed hvor stort overskudd man hadde.⁵⁰ Her kan en trekke inn Austin og Vidal-Naquet, som, i *Economy & Social History of Ancient Greece*, også tar opp forskjellen mellom de rike og de mer eller mindre fattige i antikken. Her blir det sagt at hvis man ikke trengte å arbeide ble man ansett for å være rik.⁵¹ Dette samsvarer med det Ste. Croix skriver. Selv om han mener noen av eierklassene til tider kanskje måtte jobbe små mengder har nok dette arbeidet sannsynligvis vært administrativt av natur og gått ut på å føre regnskap med gården. Noen av disse rike har sikker også hatt folk under seg til å gjøre denne jobben for dem, og dermed har innkreving av penger vært deres eneste oppgave. I det hele har denne borgergruppen stått mer eller mindre frie til å drive med annet, som for eksempel politikk. Han legger og vekt på at så lenge de kunne leve et liv hvor de forfulgte sine egne interesser (for eksempel kunst, filosofi eller vitenskap) og ikke trengte å arbeide for seg selv eller for noen andre, var de del av eierklassene.⁵² En vanlig bonde som eide sin egen jord ville da ikke kvalifisere ettersom han egentlig var bundet av arbeid for å forsørge sin familie. Ste.

⁴⁴ Ste. Croix 1981, 44.

⁴⁵ Ste. Croix 1981, 44.

⁴⁶ Ste. Croix 1981, 4, 112.

⁴⁷ Ste. Croix 1981, 4.

⁴⁸ Ste. Croix 1981, 114.

⁴⁹ Ste. Croix 1981, 112.

⁵⁰ Ste. Croix 1981, 114.

⁵¹ Austin & Vidal-Naquet 1977, 16.

⁵² Ste. Croix 1981, 114.

Croix mener at bare hvis man begynte å utnytte andres arbeidskraft ville en kunne reise seg til en del av eierklassene.⁵³

Det *var* enkelte former for arbeid som ble sett på som mer ærefulle enn andre i antikken, og det å arbeide på jorden var en av dem.⁵⁴ I en verden hvor produksjonen på jordbruket var livsviktig for at en skulle overleve er det kanskje ikke så rart at jordbruk ble sett på i et slikt positivt lys. Det vil nok likevel ikke si at det var en ønskelig situasjon å jobbe *under* noen på jorden. Peter W. Rose, som også tar for seg klasser i Hellas, skriver at aristokratene så på de som jobbet for andre som lite mer enn slaver.⁵⁵ Man var på mange måter best tjent med å være en godseier i antikken, hvor man eide jord som man selv ikke trengte å jobbe på. Dette var grunnen til at eliten i de antikke *poleis*, både de greske og de romerske, i essensen bestod av godseiere.⁵⁶

Ste. Croix kommer så inn på tre grupper som ikke tilhører den rike eliten, men heller ikke er det Aristoteles ville kalt en *middelklasse*, ettersom *han* mente dette var de som befant seg midt i mellom de fattige og de rike.

Den første gruppen er de som arbeidet *for* de rike, men som ikke i utgangspunktet var slaver fordi de fikk lønn for sitt arbeid. Jeg har her valgt å kalle disse *dagsarbeidere*. Til tross for at Ste. Croix skriver at disse ikke spiller en særlig viktig rolle i det antikke samfunnet innrømmer han at utviklingen til betalt arbeid, fra ufri arbeidskraft var et enormt steg frem for samfunnet som helhet.⁵⁷ Denne arbeidssituasjonen dannet et vertikalt bånd mellom godseieren og dagsarbeideren. De fikk gjennom arbeidet penger å leve av. Et motargument Ste. Croix nevner, som kom direkte fra Marx, var at denne arbeidskraften faktisk *ikke* var fri. Ettersom den "frie" arbeidstakeren sannsynligvis i mange tilfeller faktisk ikke hadde noe valg enn å jobbe hos den rike for å kunne overleve, og siden arbeidsgiveren kunne ta overskuddet og ikke nødvendigvis gi tilbake den samme verdien som ble tatt var det i essensen fortsatt en form for ufri arbeidskraft den rike benytter seg av.⁵⁸ Det hele var maskert bak en kontrakt mellom arbeidsgiver og arbeidstaker,⁵⁹ og bærer preg av et sterkt asymmetrisk forhold. Det kan til forsvar sies at noen av disse dagsarbeiderne selv kunne eie jord, men det har ikke nødvendigvis vært nok til å forsørge dem og dermed har de måttet finne en annen form for

⁵³ Ste. Croix 1981, 270.

⁵⁴ Austin & Vidal-Naquet 1977, 11.

⁵⁵ Rose, Peter W. (2012) *Class in Archaic Greece*. Cambridge University Press. New York. s. 8.

⁵⁶ Ste. Croix 1981, 40.

⁵⁷ Ste. Croix 1981, 112.

⁵⁸ Ste. Croix 1981, 112.

⁵⁹ Ste. Croix 1981, 113.

inntekt. Det er heller ikke sikkert de hadde anledning til å høste selv fordi de jobbet hos den rike.

Den andre gruppen er det Ste. Croix kaller *serfs*, som han innrømmer at grekerne selv ikke hadde noen egen terminologi for.⁶⁰ Hans term er egentlig hentet fra middelaldrens føydalsystem hvor det brukes på de som var bundet til en godseierens jord. Jeg velger å bruke *jordleiere* som en norsk oversettelse, men er klar over at også dette kan virke anakronistisk. Det Ste. Croix vil frem til er at disse individene jobbet på gårder hvor de selv ikke eide jorden, men leide den gjennom en rik godseier. Ste. Croix mener at, i likhet med de som jobbet for lønn, ble utnytting av disse arbeiderne fra godseierne maskert med at det forelå en kontrakt mellom partene og at jordleierne kunne forlate sin arbeidsgiver til fordel for en annen som stilte med en bedre avtale.⁶¹ En ting man må huske på er at selv om disse nok ikke var gjeldslaver i bokstavelig forstand ettersom dette ble forbudt gjennom Solons reformer i ca 594 fvt.⁶², hadde de sannsynligvis en gjeld de måtte betale og dermed vært avhengig av å jobbe for de rike for at familien ikke skulle sulte. En må også huske på man ikke vet hvor langt Solons reformer strakk seg, så gjeldslaveri har sannsynligvis fortsatt eksistert utenfor Athen.

Den tredje gruppen er slavene som utgjorde den ufri arbeidskraften i de antikke *poleis*. Til forskjell fra de to andre gruppene som Marx mente egentlig *kunne* sies være ufrie, var slavene per definisjon ufri. Denne befolkningen var unektelig en viktig del av det antikke samfunnets oppbygging og man finner dem i alle de antikke *poleis* (noe annerledes i Sparta med sine heloter). Ste. Croix kommer også inn på noe av grunnen til hvorfor ufri arbeidskraft var så veldig viktig. Eierklassene i den antikke greske verden kunne ikke produsere et stort nok overskudd på jorden uten den ufri arbeidskraften. Uten dem ville de ha måttet være til stedet selv og jobbet til alle tider, og dette ville sannsynligvis visket vekk hele eierklassen.⁶³

Dette argumentet om ufri arbeidskraft i den antikke verden mener han har blitt oversett innen historiefaget.⁶⁴ Han trekker frem Aristoteles syn så på slaveri, hvor det er et naturlig fenomen som han mente samfunnet trengte for å fungere, og at slaveholdet var bra for begge parter.⁶⁵ Det eneste alternativet Aristoteles kunne se uten bruk for slaver, som Ste. Croix trekker frem, er hvis redskapene gjorde arbeidet av seg selv uten at noen brukte det.⁶⁶ Man må

⁶⁰ Ste. Croix 1972, 90.

⁶¹ Ste. Croix 1981, 113.

⁶² Arist. *Ath. Pol.* 6.1.: κύριος δὲ γενόμενος τῶν πραγμάτων Σόλων τὸν τε δῆμον ἠλευθέρωσε καὶ ἐν τῷ παρόντι καὶ εἰς τὸ μέλλον, κωλύσας δανεῖζειν ἐπὶ τοῖς σώμασιν

⁶³ Ste. Croix 1981, 113.

⁶⁴ Ste. Croix 1981, 113.

⁶⁵ Arist. *Pol.* 1252a,54a-54b,

⁶⁶ Arist. *Pol.* 1253b.

selvfølgelig forholde seg til samtiden med Aritoteles' syn på slavene og den ufrie arbeidskraften, men, som nevnt, ser han fordelene med dette i kontekst av de antikke samfunnene han tar for seg. Ste. Croix mener også at store deler av slavene befant seg i den agrare sektoren av *polis*, i motsetning til det som ofte ble sagt.⁶⁷

Ettersom sannsynligvis både dagsarbeidere, jordleiere og slaver jobbet ved siden av hverandre kan det jo tenkes at det oppstod noe solidaritet mellom disse klassene. Dette ville i så fall være et eksempel på horisontal og vertikal solidaritet hvor de knyttet bånd på tvers av klassene de befant seg i.

Det er her viktig å huske på at det var veldig få dagsarbeidere og jordleiere i forhold til slavebestanden i antikken og, som Ste. Croix skriver, var mange av jordleierne faktisk slaver leid ut av én godseier til en annen.⁶⁸ Uansett om det faktisk oppstod solidaritet mellom dagsarbeiderne og jordleierne ville da sannsynligvis ikke dette ha forårsaket så store problemer som hvis slavene skulle gjort det samme. Ettersom det var mange flere slaver kan det tenkes at de lettere kunne skape solidaritet mellom seg, ettersom de alle hadde rettslig status som slave.

Et sterkt motargument til dette vil være, som Ste. Croix (med flere) skriver, at slavebefolkningen som regel var en meget heterogen gruppe i *polis* som kom fra mange forskjellige steder og ofte ikke delte samme språk eller kultur. Dette satte en sterk begrensning på kommunikasjonen mellom dem, og dermed hvor stor sjansen var for at bånd kunne oppstå mellom dem, og med det, solidaritet.⁶⁹ Også kildene snakker om at slaver fra forskjellige områder var å foretrekke for å hindre at det ble opprør.⁷⁰

Han konkluderer med at når det gjelder slaver i den antikke *polis*-verden, og klassekamp, er det nyttesløst å se etter aktive kamper mellom borgere og slaver i de fleste greske *polis* siden slavene ikke var i noen posisjon til å kollektivt starte en motstand.⁷¹

Her kommer han også inn på et annet interessant aspekt angående hvorfor det ikke ofte oppstod slaveopprør. Han viser til Xenofon som går inn på hvor viktig det var for en slaveeier at det var andre frie rundt ham i *polis* til å beskytte ham, og at disse passet på hverandre uten noen kostnader.⁷² Også Platon blir trukket frem med en skildring fra *Republikken* hvor Sokrates spør hvorfor en mann med mange slaver ikke frykter for seg og sin

⁶⁷ Ste. Croix 1981, 114.

⁶⁸ Ste. Croix 1981, 179.

⁶⁹ Ste. Croix 1981, 146.

⁷⁰ Pl. *Leg.* 6.777d., Arist. *Pol.* 1330a.

⁷¹ Ste. Croix 1981, 146.

⁷² Xen. *Hier.* 4.3.: πολῖται γὰρ δορυφοροῦσι μὲν ἀλλήλους ἄνευ μισθοῦ ἐπὶ τοὺς δούλους, δορυφοροῦσι δ' ἐπὶ τοὺς κακούργους, ὑπὲρ τοῦ μηδένα τῶν πολιτῶν βιαίῳ θανάτῳ ἀποθνήσκειν.

families liv, hvorpå Glaukon svarer med at hele staten er villig til å forsvare hver enkelt mann.⁷³

De gruppene jeg har tatt for meg så langt (utenom slavene og helotene), altså de som jobbet mot betaling, dagsarbeiderne og jordleierne, har vært én del av massen i *polis*. Foruten dem var det også andre grupper blant dem man kanskje heller kan se på som en slags middelklasse hvis en skal følge Aristoteles.

Man hadde også ‘vanlige’ bønder som var en del av det Ste. Croix tar for seg som *chôra* (landsbygden og det agrare området).⁷⁴ Dette var de som drev med agrart arbeid på fulltid og som, til forskjell fra jordleierne, eide den jorden de oppholdt seg på.

Andre grupper Ste. Croix mener må ha utgjort en stor del av samfunnet i *polis* var håndverkere, butikkeiere og det han kaller *small peasants*, som selv eide lite og jobbet for seg selv.⁷⁵

Hvis man følger normen om at de rike skulle eie jord og ikke arbeide på den vil de spartanske *homoioi* kunne sies å ha vært ideale menn av antikkens standard, ettersom de nemlig *måtte* eie jord for å bli ansett som borger. Hvis man ikke eide jord her ville man ikke klare å bidra til felleskapet i form av bidrag til messene (*fiditia*), og dermed miste borgerretten. Det at de hadde helotene til å gjøre arbeidet for seg gjorde alle *homoioi* til godseiere. Ikke alle *homoioi* var rike, men klarte likevel bidragene.

Ste. Croix merker seg at det i de greske, og senere romerske *poleis*, var hovedsakelig en konflikt mellom eierklassene og den fattige delen av befolkningen, mens det er en annen dynamikk i klassekampen som foregikk i Sparta.⁷⁶ Her mener han at man ser en «real and bitter class war.»⁷⁷ Grunnen til dette var at det foregikk en aktiv klassekamp med *homoioi* og helotene på de ekstreme fløyene, mens *perioikene* og *hypomeiones* befant seg mellom disse.⁷⁸

Helotene hadde en spesiell stilling blant den greske befolkningen. Ste. Croix skriver i *The Origins of the Peloponnesian War* at det bare var Sparta som undertrykket en så stor befolkningsdel som i faktisk var grekere.⁷⁹

Selvom spartanerne selv skal ha kalt dem for slaver (*douloi*) velger Ste. Croix å se på helot-befolkningen i Sparta som *state serfs*. Hans argumentasjon for dette er at helotene var knyttet til jorden og måtte arbeide der, men at de kunne ha et visst familieliv. ‘State’ *serfs*

⁷³ Plat. *Rep.* 9.578d-e.: ναί, ὅτι γε πᾶσα ἡ πόλις ἐνὶ ἐκάστῳ βοηθεῖ τῶν ἰδιωτῶν

⁷⁴ Ste. Croix 1981, 9.

⁷⁵ Ste. Croix 1981, 114.

⁷⁶ Ste. Croix 1972, 90-1.

⁷⁷ Ste. Croix 1972, 90.

⁷⁸ Ste. Croix 1972, 90.

⁷⁹ Ste. Croix 1972, 89.

fordi helotene var eid av den spartanske staten.⁸⁰ (Jeg vil ikke referere til helotene som *serfs* i denne avhandlingen ettersom jeg mener dette kan skape mer forvirring enn klarhet, og er en debatt som krever mer plass enn jeg har til rådighet.)

Når det gjelder ufri arbeidskraft skriver Ste. Croix at alle de greske *poleis* hadde dette, i forskjellige former og at de ufrie fra tid til annen rømte, men at det bare var spartanerne som levde «on top of a potentially active human volcano.»⁸¹ Som vi nevnte over, mente Ste. Croix at resultatet av dette ble bitre strider mellom *homoioi* og helotene, men at det likevel ikke *bare* var kamp mellom disse klassene. Ste. Croix trekker frem at helotene ble brukt militært og var roere i den spartanske flåten, samt at de til slutt kunne ende opp som hoplitter i den spartanske hæren.⁸² Disse sistnevnte mener han må ha vært de frigitte helotene man kalte *neodaimones* (nye folk).⁸³

I Sparta var de, som nevnt, strenge på at *homoioi* ikke skulle jobbe på jorden ettersom de hadde helotene til dette, men heller bedrive militære gjøremål for å opprettholde den status *polis* hadde som formidable kirgere.

Ste. Croix tar for seg kvinnene og at de må ses på som *en* distinkt klasse, selv om han mener at, eksempelvis for athenske kvinner, var dette viktigere for de adelige.⁸⁴

Ste. Croix argumenterer for at kvinnen (da kanskje spesielt den gifte kvinnen) er en egen økonomisk klasse i noen av de antikke *poleis* ettersom de skal ha hatt rettigheter, blant dem, eiendomsrettigheter⁸⁵ (ikke i Athen på 400- og 300-tallet fvt., hvor kvinnene som regel ikke hadde særlig med eiendom i forhold til det man kan se ellers i Hellas⁸⁶).

Han mener likevel at disse rettighetene var færre enn det mennene hadde på grunn av sin rolle i reproduksjonen, og at mennene ønsket å dominere dem og binde dem og deres avkom til seg.⁸⁷ Det oppstår så en form for klassekamp mellom kvinnen og mannen ettersom kvinnen ble ‘utnyttet’ ved å bli plassert under mannen både rettslig og økonomisk, og dermed ble avhengig av mannen.⁸⁸

Ste. Croix mener klassene kunne være noe flytende i *polis* og hvordan individer til en grad kunne tilhøre to forskjellige klasser etter hvilken rolle man hadde. Han bruker slavens

⁸⁰ Ste. Croix 1972, 90.

⁸¹ Ste. Croix 1972, 90.

⁸² Ste. Croix 1972, 92.

⁸³ Ste. Croix 1972, 92.

⁸⁴ Ste. Croix 1981, 45, 99.

⁸⁵ Ste. Croix 1981, 100.

⁸⁶ Ste. Croix 1981, 100.

⁸⁷ Ste. Croix 1981, 100.

⁸⁸ Ste. Croix 1981, 100.

posisjon som eksempel. En slave som hadde akkumulert *peculium* (jord som kunne trekkes tilbake av slavens mester⁸⁹) og hadde slaver under seg selv (*vicarii*) kunne bli sett på som medlem av eierklassen, men dette var hele tiden avhengig av mesterens velvilje.⁹⁰ Et annet eksempel er om slaven ble plassert av sin herre som bonde på en gård ville slaven økonomisk befinne seg i samme klasse som en fri fattig bonde, men på grunn av sin rettslige status var han fortsatt slave.⁹¹

Josiah Ober kritiserer Ste. Croix i *Mass and Elite in Democratic Athens*. Til tross for at han mener Ste. Croix' verk er den mest komplette marxistiske vurdering av det antikke samfunnet i den engelskspråklige verden, har han ikke lykkes fullt med å forklare den operative betydningen av forholdet mellom massen og eliten på det sosiale og politiske planet i Athen.⁹² Ober mener generelt at for få studier tar for seg interaksjonen mellom elite og masse som en nøkkel for analyse i Athens demokrati.⁹³ En kan forsvare Ste. Croix til en viss grad å si at han hovedsakelig ser på det store bildet, snarere enn enkelte hendelsesforløp, når han snakker om *polis*.

Ste. Croix skriver at essensen i et klassesamfunn er at mindre klasser, som hadde kontroll med produksjonen, kunne utnytte de større klassene og dermed gjøre seg til overklasse/er. Dette kunne bære preg av å være direkte og individuell hvor det er dagsarbeidere, slaver, jordleiere som blir utnyttet, eller indirekte og kollektivt hvor større klasser blir utnyttet. Ste. Croix ser her på *polis* som en 'stat'.⁹⁴ Moshe Berent kommer med en innvending mot dette. Han mener at *polis* var et 'statløst' samfunn som ikke hadde mulighet til å drive denne formen for utnyttning.⁹⁵ Han merker seg (som også Austin og Vidal-Naquet før ham⁹⁶) at "'staten'" ikke skattla sine borgere (noen tyrannier gjorde det), men at de rike gjennom liturgi bidro med midler til fellesskapet. De som ikke var borgere av den athenske *polis* (*metoikene*) måtte betale skatt, som ikke skal ha vært veldig høy, men viste deres lavere status.⁹⁷

Berent beskriver også hoplitt-hæren som en form for liturgi, og konstanterer med dette at det var de rike og eierklassen, ikke de fattige, som ble "'utnyttet'" av *polis*.⁹⁸ Han nekter ikke, til tross for dette, for at de fattige ikke kunne bli utnyttet, men at det var de individuelle rike,

⁸⁹ Hellie, R. (2015) *Slavery. Sociology*. [Internett] Encyclopædia Britannica. Tilgjengelig fra: <http://global.britannica.com/topic/slavery-sociology/The-law-of-slavery#ref388256>. [Lest 19. november 2015]

⁹⁰ Ste. Croix 1981, 44.

⁹¹ Ste. Croix 1981, 44-5.

⁹² Ober 1989, 13.

⁹³ Ober 1989, 13.

⁹⁴ Ste. Croix 1981, 44.

⁹⁵ Berent, M (1998) *Stasis, or the Greek Invention of Politics. History of Political Thought*. 19 (3) Høst, s. 340.

⁹⁶ Austin & Vidal-Naquet 1977, 121.

⁹⁷ Austin & Vidal-Naquet 1977, 121.

⁹⁸ Berent 1998, 340-41.

og ikke staten som stod for denne utnyttningen. Han skriver også at dette er det Ste. Croix, med rette, har kalt ‘individual exploitation’ (utnytting av dargsarbeidere, slaver og jordleiere).⁹⁹ Ettersom Ste. Croix tar for seg en del om individuell utnytting, ikke bare fra staten, kan det sies at Berents kritikk ikke treffer på alle punkter.

For Ste. Croix er klassekamp-aspektet avgjørende for den historiske utviklingen, men siden klasse er en så bred kategori kan det være vanskelig å se hvem som kjemper mot hverandre. Det som forekommer av kildene er at det er eliten mot massen, men ettersom eliten var betydelig mindre enn massen må man spørre hvorfor ikke massen bare kvittet seg med dem.

Her kommer solidaritet og identitet inn i bildet, hvor noe av Obers kritikk ligger. Ste. Croix diskuterer, riktig nok, patronasje mellom de rike og fattige i den antikke *polis*, noe som kunne brukes til å holde de rike ved makten, men han fokuserer på romertiden når han diskuterer dette.

Forskere har sett på de greske kildene i ettertid og funnet at de kommer inn på lignede patron-klient-forhold som det vi ser senere i Romerriket. Det fantes ulike variasjoner av dette i antikken. Dette var hierarkisk av natur og kunne for eksempel oppstå ved at rike bidro til sin *polis* og dermed samfunnet, såkalt samfunnspatronasje. Xenofon skriver at de generøse skulle bruke sine midler på å hjelpe andre.¹⁰⁰ Ikke all patronasje var likevel av slik solidaritet. Cartledge skriver om hvor viktig det var med politiske ‘venner’ (*philoï*) og hvordan Agesilaos brukte sine midler og sin makt slik at selv hans politiske fiender (*echthos*) kom i gjeld til ham.¹⁰¹

Mæhle argumenterer for at patronasje stod sterkere i Athen enn det man tidligere har antatt. Både den romerske og den greske eliten ‘kjøpte’ prestisje gjennom å være *patronus*. Klientene (*cliens*) kunne komme i en gjeldssituasjon hvor de ikke hadde mulighet til å tilbakebetale den som hadde hjulpet dem med andre midler enn politisk støtte.¹⁰²

Ste. Croix går på sin side grundigere inn i forholdet mellom slavene og deres mestre og hvordan slaver i den agrare sektoren hadde vært viktig for det athenske demokratiet og for å

⁹⁹ Berent 1998, 341.

¹⁰⁰ Xen. Ages. 11.8.

¹⁰¹ Cartledge, P. (1987) *Agesilaos and the Crisis of Sparta*. Duckworth. London. s. 153.

¹⁰² Mæhle, I. B. (Forthcoming) The Economy of Gratitude in Democratic Athens. *Hesperia - The Journal of the American School of Classical Studies of Athens*. Bergen.1.

holde det stabilt.¹⁰³ Grunnen var at slavene kunne benyttes og utnyttet mer enn andre klasser i den antikke *polis*.¹⁰⁴

Dette utsagnet stiller Ober seg også noe skepisk til og mener man må se på hvem som eide slaver for å kunne validere eller falsifisere dette. For at Ste. Croix' synspunkt skal stemme må slavehold ha vært relativt vanlig utenfor eliten i Athen, slik at de som ikke tilhørte eliten hadde tid og overskudd til å engasjere seg i den demokratiske politikken og stabilisere den.¹⁰⁵ Ettersom Ste. Croix ikke kunne bevise dette empirisk og at andre forskere¹⁰⁶ har kommet til motsatt konklusjon, mener Ober at selv om slaveriet ikke skal undervurderes kan man ikke demonstrere et kausalt forhold mellom denne institusjonen og demokratisk stabilitet i Athen.¹⁰⁷

2.2 Andrew Lintott om betydningen av *stasis*

Med *stasis* forstår Lintott den interne striden som ofte forekom i de forskjellige *poleis*, hvor de ledende aristokratene kjempet seg imellom om makten.¹⁰⁸ Han skriver at det fantes en mild og en mer voldelig form for *stasis* i *polis*, hvor den milde ofte ble hindret av et oligarkisk styre, mens de voldelige konfliktene endte med statskupp hvor ett individ tok makten og opphevet seg til tyrann. Dette ville i sin tur utløse *stasis* mellom tyrannen og de andre aristokratene som kjempet for å avsette ham.¹⁰⁹ Noen forskere, blant annet Ste. Croix, mente at tyranniet og avskaffelsen var ett viktig mellomsteg på vei til å utvikle den demokratiske forfatningen, ettersom institusjonene som måtte til for å opprette en demokratisk forfatning først var mulig etter tyrannen hadde brakt nye menn inn i ansvarsposisjoner.¹¹⁰ Med dette synet kan en se hvor viktig denne *stasis* kunne være i de antikke *poleis*, og hvordan den (eksempelvis i Athen) kan ha vært med å skape den demokratiske bevegelsen.

Lintott selv mener også dette og skriver at en må spørre seg hvor stor betydning de utenfor eliteklassen egentlig hadde for utviklingen av det han kaller brede oligarki og demokrati ettersom det jo var internt i eliten at disse stridene utspilte seg.¹¹¹ Det er også noe uklart hvor

¹⁰³ Ste. Croix 1981, 141-46, 284.

¹⁰⁴ Ste. Croix 1981, 141.

¹⁰⁵ Ober 1989, 26.

¹⁰⁶ Ober 1989, 26. Her refererer han til *Agricultural Slavery in Classical Athens* av Ellen M. Wood (s. 16, 41-47). I *Ancient Slavery and Modern Ideology* (s. 90) avviser Moses I. Finley linken mellom slaveriet og demokratiet.

¹⁰⁷ Ober 1989, 27.

¹⁰⁸ Lintott 1982, 34.

¹⁰⁹ Lintott 1982, 34.

¹¹⁰ Ste. Croix 1981, 281.

¹¹¹ Lintott 1982, 34.

bevisst eliten var på at deres konflikter til slutt kunne komme massen til gode. Sannsynligvis var ikke folkets beste det de tenkte mest på og, som Lintott kommer inn på, var det ganske vanlig med spenninger mellom de rike og de fattige i *polis*.

Kanskje var ikke folkets beste på eliten sin agenda, men når det gjaldt tyrannene var de nok tjent med å opprettholde en viss god forbindelse med massen i *polis*. Han tar så for seg rikdom og sikter til at Tukydid mener tyrannene kom som en følge av økt rikdom.¹¹² Denne rikdommen har sannsynligvis, blant annet, gått med til opprettholdelsen av forbindelsen mellom tyrannen og massen. Peisistratos kan være et godt eksempel her. Han sponset byggeprosjekter som gav arbeid til folk, gav lån for de som ville arbeide på jorden og skal ha vært moderat med skattlegging i den athenske *polis*.¹¹³ Dette fikk naturlig nok folket på hans side og har nok også vært med å bryte opp aristokratiets makt i *polis*, samt å forskyve fokuset vekk fra aristokratiet og over på *polis*. Kleisthenes kunne blitt trukket inn her for å vise at eliten kunne tenke på folket, men som Herodot sier, var folket noe Kleisthenes egentlig hadde «gitt en god dag i» inntil han trengte dem.¹¹⁴

Ste. Croix mente klassekamp var fundamentalt i det antikke samfunnet, mens Lintott skriver at kildene sjeldent gir oss eksempler på klassekamper i *polis*.¹¹⁵ Dette vil nok *ikke* si at strid ikke oppstod fra tid til annen, men heller at kildene ikke sikter så mye til klassebegepet som det Ste. Croix gjør i sitt verk. De fokuserer nok mer på de forskjellige sosiale stendene og konflikter mellom dem. Lintott skriver likevel at man fant spenninger mellom underklassen og overklassen på grunnlag av den fundamentale mangelen på likestilling mellom de fattige og de rike.¹¹⁶

Som vi har vært inne på var hendelsene i Athen rundt 508/7 en av de sentrale tilfellene hvor *polis* gikk fra å være et tyranni til å utvikle et demokratisk styre. Lintott mener at Kleisthenes må ha hatt et omfattende klient-nettverk¹¹⁷ ettersom Isagoras ikke klarer å vinne gjennom hos folket, selv etter at Kleisthenes og mange av hans allierte ble sendt i eksil. Patronasje, hvor Kleisthenes har hatt klienter til å støtte ham, kan ha spilt en rolle her, samt at det sannsynligvis også hadde noe å gjøre med de reformene han innførte.¹¹⁸ Lintott mener mange av aristokratene brukte makt og leietropper for å utkonkurrere sine motstandere, mens

¹¹² Thuc. 1.13.1.

¹¹³ Lintott 1982, 50

¹¹⁴ Hdt. 5.69.2.: ὡς γὰρ δὴ τὸν Ἀθηναίων δῆμον πρότερον ἀπασμένον τότε πάντων πρὸς τὴν ἐωυτοῦ μοῖραν προσεθήκατο

¹¹⁵ Lintott 1982, 34.

¹¹⁶ Lintott1982, 34.

¹¹⁷ Mæhle (forthcoming), 7-8.

¹¹⁸ Lintott 1982, 54.

Kleisthenes kan ha vært den første blant de athenske aristokratene, og kanskje til og med blant alle i Hellas, til å seire i en *stasis* bare med et program for politisk reform.¹¹⁹

Det kan virke som Lintott bruker "Great-man"-modellen på den athenske *stasis* når han plasserer Kleisthenes som det sentrale i denne *stasis*. Ober er sterkt kritisk til denne modellen og mener den ble brukt underbevisst av ukritiske forskere.¹²⁰

I forbindelse med tyrannene tar Lintott også for seg rikdom, og sikter til at Tukydid mener strømmen av rikdom som fløt inn i de forskjellige *poleis* var med å legge grunnen for tyrannene¹²¹, og dermed også en viktig grunn til *stasis*. Lintott skriver at de nok var avhengig av rikdommen for å kunne skaffe seg leietropper til å beskytte selv, som et «primitive kind of political police.»¹²²

En kan da spørre om rikdom også var viktig i den demokratiske utviklingen som skjer på 500- og 400-tallet fvt.? Siden tyrannene trengte dette for å ta kontroll over *polis* og disse kunne være en forløper for de demokratiske forfatningene kan dette kanskje stemme, men da på en indirekte måte. Rikdom var også viktig for tyrannene når de skulle holde makten i *polis*. Det være seg leie av tropper og skaffe klienter, samt knytte bånd med andre herskere.¹²³ Når en så snakker om leietropper vil man også komme inn på militære teknikker, og her tar Lintott for seg en av de kanskje viktigste nyvinningene som ble gjort på dette feltet i det antikke Hellas, nemlig oppkomsten av hoplitt-falanksen. Oppfinnelsen ble meget viktig i de greske *poleis* og utformet den hoplitt-standen vi har vært inne på tidligere. De var, som sagt, leddet mellom ridder-standen som bestod av eliten og subhoplittene som ikke hadde råd til hoplittutstyret.

Støtte var viktig for en som ville ta makt i *polis*. I *stasis* ville det oppstå splittelse mellom massen i *polis* og det kan nok også ha forekommet skille innad i hoplitt-standen. Å få med seg hoplittene må likevel ha vært viktig i en *stasis*-situasjon.

Lintott bruker Kypselos (tyrann i Korinth på 600-tallet fvt.) som eksempel. Han skal ha opphøyd seg til tyrann ved, for det første å være en *demagog* i den korinthiske *polis*, for det andre skaffe seg støttespillere (Lintott bruker ordet *hetairikon*) og for det tredje ved å drepe den som satt med den politiske makten (som kan ha vært fra hans egen familie).¹²⁴

¹¹⁹ Lintott 1982, 54-55.

¹²⁰ Ober 1996, 35.

¹²¹ Thuc. 1.13.1.

¹²² Lintott 1982, 36.

¹²³ Hdt. 1.64.1., 3.39.3.

¹²⁴ Hdt. 5.92., Arist. *Pol.*1310b og Lintott 2014, 37.

En kan her komme tilbake til hoplittene og leietroppene, og hvor viktig disse var i *stasis*. Lintott mener det er viktig å ikke tenke at massen brukte tyranner til å fremme seg selv. Han stiller likevel spørsmål om utviklingen av hoplitt-falanksen var tilfeldig eller om den ble forfremmet av rike menn som så potensialet i den.¹²⁵

Lintott mener de *hetairikon* som støttet Kypselos var venner av ham, men at han også trengte i det minste passiv støtte fra borgerne slik at de ikke kunne stå i veien for han når han begikk kupp.¹²⁶ Lintott skriver også at Kypselos sannsynligvis hadde vært (eller var) *polemark* (militær leder) i *polis*. Vi hører om tilfeller hvor tyranner hadde hatt høye poster i *polis* før de opphevet seg.¹²⁷ Ved Kypselos tilfelle mener han at det var nok med tittelen slik at hæren egentlig ikke trengte å være der fysisk, men at den lot være å komme de andre fra eliten til unnsetning.¹²⁸

Lintott trekker også frem Peisistratos og kommer, også her, inn på betydningen av å ha bevæpnet støtte. Han skal ha vunnet ære i krig mellom Athen og Megara og spurte så folket om å få ha en livvakt til å beskytte seg, hvorpå han brukte denne til å ta makten i den athenske *polis*.¹²⁹ Lintott skriver at man ikke vet hvilken posisjon Peisistratos hadde før han tok makten, men kommer igjen inn på at de som ble tyranner kan ha hatt makt over hæren gjennom være *polemark*.¹³⁰ Det ville da være mye lettere kunne støtte seg på *polis*-hæren og bruke denne mot sine motstandere. Dermed mener han også at «hoplite power was at least an instrument of change.»¹³¹

Lintott bruker det mislykkede kuppforsøket til Kylon rundt 630 fvt. som ett eksempel på hva som kunne skje hvis en ikke hadde støtte fra hæren. Han hadde oppkupert *Akropolis*, men ble drevet vekk av folket som hadde strømmet til fra områdene rundt *polis* og beleiret ham.¹³² Her ser man da at *stasis* ble brukt av folket til å drive vekk en tyrann de ikke ønsket i *polis*.

For å ha hæren på sin side måtte man nok være populær blant hoplittene. Hadde en både hæren og midler til leietropper gjorde naturlig nok dette sannsynligheten større for å klare å ta makten i *polis*. Peisistratos blir igjen brukt som et eksempel for å forklare dette. Den tredje gangen han kom til Athen og tok makten hadde han med seg leietropper fra Argos og da han

¹²⁵ Lintott 1982, 40.

¹²⁶ Lintott 1982, 41.

¹²⁷ Arist. *Pol.* 1310b., *Ath.Pol.*17.2

¹²⁸ Lintott 1982, 42.

¹²⁹ Hdt. 1.59.4-6.

¹³⁰ Lintott 1982, 37.

¹³¹ Lintott 1982, 40.

¹³² Thuc. 1.126.5-10.

slo seg ned nært Marathon strømmet det folk til for å støtte ham.¹³³ Det kan igjen virke som om massen i Athen støttet Peisistratos som tyrann og at han sannsynligvis hadde makt til å opprettholde patron-klient-forhold i tiden etter hans eksil fra den athenske *polis*. Her blir *stasis* på mange måter brukt for å gi makten til en tyrann.

En kan kanskje trekke frem igjen horisontale og vertikale bånd, og tenke seg at de som ville opphøye seg til tyrann måtte knytte bånd med hoplitt-standen slik at de skulle støtte dem. De som var *polemark* tilhørte eliten, men også ridder-standen og dermed ser man også vertikale bånd mellom de to stendene. Man ser da også et tilfelle hvor hoplittene kjemper for sine klasseinteresser i tillegg til stand for å bedre sin situasjon.

Disse forbindelsene var nok viktig for utbruddene av *stasis* i *polis* før den demokratiske forfatningen oppstod. Å kalle disse båndene solidariske vil sannsynligvis ikke være fruktbart ettersom tyrannen klyttet dem for egne interesser.

Til tross for at tyrannene kunne brukte hoplittene til å ta makt og dermed utløse *stasis* mener Lintott at tyranniene heller var med på å skape en stabil politisk bakgrunn i *polis*.¹³⁴ Et eksempel på dette finner man hos Herodot, hvor Peisistratos hverken hadde avskaffet lover eller myndigheter, men styrte Athen etter de lover som allerede eksisterte.¹³⁵ Han bidro da ikke direkte til noen videre konflikt i *polis*.

De fattige spilte også en rolle i *stasis*. Når de ufrivillig eller frivillig hadde blitt knyttet til de rike og det dermed oppstår fraksjoner internt blant de forskjellige rike kunne disse trekke på støtte fra sine klienter og dermed skape konflikt. Lintott mener Solons reformer, som inkluderte sletting av gjeld og avskaffelse av gjeldslaveri, kan ha vært ment å skulle redusere faren for at slike fraksjoner skulle oppstå.¹³⁶

Likevel kan man lese i *Athenernes Statsforfatning* at bare noen år etter reformene var det igjen sterke politiske konflikter i Athen.¹³⁷ Det kan virke som om fraksjonene som var basert på patron-klient-forhold fortsatt stod relativt sterkt, og noen fraksjoner skyldte på slettingen av gjeld og hvor stor omveltning Solon hadde introdusert i *polis*.¹³⁸ Lintott skriver at hvis aristokratiet hadde vært samlet ville de klart å velge noen til å være et symbolsk overhode i staten, men ettersom dette ikke ble gjort viser det at rivalisering mellom eliten sannsynligvis var hovedgrunnen til den *stasis* som oppstod etter Solons reformer.¹³⁹ Dette viser hvor

¹³³ Thuc. 1.61.4, Arist. *Ath.Pol.*15.2., Lintott 1982, 49.

¹³⁴ Lintott 1982, 43.

¹³⁵ Hdt. 1.59.6.

¹³⁶ Lintott 1982, 47.

¹³⁷ Arist. *Ath.Pol.* 13.2.

¹³⁸ Arist. *Ath.Pol.* 13.3.

¹³⁹ Lintott 1982, 47.

vanskelig det kunne være å bli kvitt *stasis*, som virker å være en så sentral del av den greske antikken at den i de fleste *polis* ikke ville forsvinne på grunn av de naturlige splittelsene blant deler av borgerstanden.

I tiden før det athenske demokratiet, skriver Lintott, var disse konfliktene enda vanskeligere å stoppe ettersom rivaliserende aristokrater med hver sin slekt og sterke bånd hadde friere tøyler til å bedrive sine konflikter i den lokale *polis*. Her kom så tyrannene inn, og med *stasis* forandret de (noen steder) spillereglene og lagde et brudd i en politisk og sosial tradisjon og dermed genererte et nytt samfunn.¹⁴⁰

Et annet eksempel Lintott kommer inn på som beskriver betydningen av *stasis* er Sparta. Tukydid skriver at Sparta hadde hatt en lang periode med indre uro fra *dorerne* slo seg ned og inntil de lykrugiske lovene kom på plass i *polis* (Lintott mener lovene kom rundt ca 700 fvt.¹⁴¹). Det han merker seg er at etter dette hadde det gått omtrent fire hundre år hvor det var en stabil forfatning uten at noen forsøkte å oppheve seg til tyrann.¹⁴²

Med den store lovgivingen (*rethra*) i Sparta fikk *homoioi* i den spartanske *polis* en jorddel av staten slik at alle skulle ha likt. Dette mener Lintott var grunnen til at Sparta over en lang periode klarte å unngå indre strid. Han skriver at det forekom noen stridigheter mellom de to kongene i Sparta etter *rethra*'en, men at den største trusselen fortsatte å være helotene og da hovedsakelig de messenske.¹⁴³ De hadde hatt heloter i Lakonia allerede, men med erobringen av Messenia økte antallet drastisk.¹⁴⁴ Cartledge bruker et eksempel hvor Sparta hadde lokale problemer for å kaste lys over forskjellen mellom de lakonske og de messenske helotene. Da Epaminondas inntar Spartas territorium i 370 fvt. stiller de lakonske helotene seg bak spartanerne, og sekstusen av dem meldte seg frivillig (riktig nok mot løfte frihet) som hoplitter for å veie opp for manglende militært mannskap, mens en del av de messenske helotene hadde benyttet seg av Spartas svake posisjon og gjort opprør og vinner friheten sin.¹⁴⁵ Lintott kommer inn på at spartanerne trengte helotene, ikke bare til produksjon, men også som soldater i hæren.¹⁴⁶ Dette kom til å bli enda viktigere ettersom borgertallet i Sparta falt.

¹⁴⁰ Lintott 1982, 50.

¹⁴¹ Lintott 2014, 67.

¹⁴² Thuc. 1.18.1.

¹⁴³ Lintott 1982, 68.

¹⁴⁴ Lintott. 1982, 67.

¹⁴⁵ Cartledge & Spawforth 1989, 5.

¹⁴⁶ Lintott 1982, 69.

2.3 Josiah Ober om elite vs. masse

Josiah Ober tar for seg hendelsene blant eliten og massen i Athen, og kommer i *The Athenian Revolution* spesifikt inn på utviklingen av demokratiet på slutten av 500-tallet og utover på 400-tallet fvt., som er blitt kalt *isonomia* (politisk likhet).

Det mest sentrale for Ober er å se på forholdet mellom eliten og massen i Athen rundt de politiske hendelsene. Noe viktig å ha for seg da er at eliten var en heterogen gruppe som kan være vanskelig å definere. Som jeg nevnte i innledningen tar Ober for seg at eliten, i moderne tid, har blitt definert på to forskjellige måter. For det første som en styrende oligarkisk elite. For det andre delt inn i en rekke kategorier. 1) den utdannede eliten som en kan kalle kunnskapseliten, 2) de som var rike (som ikke alle var) og ble kalt overklasse, 3) og til slutt de som var født inn i en velstående familie som gjerne hadde vært adelige under kongene i arkaisk tid.¹⁴⁷ De forskjellige definisjonene er likevel bare forskjellige måter å se den samme borgerklassen på.

Kleisthenes familie, Alkmeoidene var sannsynligvis en av disse. Ober mener, som nevnt over, at Ste. Croix (og M. I. Finley) ikke hadde fullt ut klart å forklare relasjonene mellom eliten og de øvrige borgerne når det gjelder det sosiale og det politiske liv og mener det er blitt fokusert for mye på den kulturelle eliten i moderne forskning, spesielt i henhold til Athen.¹⁴⁸ Han mener selv at dette kan ha å gjøre med at det er vanskelig å identifisere eliten i Athen ettersom mesteparten virker å ikke ha fått formelle politiske privilegier i den athenske *polis*.¹⁴⁹ Han skriver at den rike eliten skilte seg ut ved å bidra materielt til *polis*, mens dem som var født inn i eliten holdt gjerne spesielle religiøse posisjoner.¹⁵⁰ De førstnevnte har, med å bidra, skapt en viss vertikal solidaritet til massen enten de var klar over det eller ikke (noe de helt sikkert var) og dette er det en gjerne kaller *samfunnspatronasje*.¹⁵¹ Ober skriver at selv om eliten ofte i Athen ville fremstå som en del av massen visste den gjenge athener hvem de var og ble ikke ofte lurt av en som spilte en demokratisk rolle.¹⁵² Han benytter et sitat fra Georg Orwell for å forklare den egalitære politiske situasjonen i Athen som at «all animals are equal, but some animals are more equal than others.»¹⁵³

¹⁴⁷ Ober 1989, 11.

¹⁴⁸ Ober 1989, 13.

¹⁴⁹ Ober 1989, 14.

¹⁵⁰ Ober 1989, 14.

¹⁵¹ Mæhle tar for seg dette i sin artikkel (s.8), samt *Quadria*-modellen for å beskrive politisk *gratia* i antikken.

¹⁵² Ober 1989, 14.

¹⁵³ Orwell, G. (1946) *Animal Farm: A Fairy Story*. Harcourt Brace & Company. New York. s. 112.

Kleisthenes er tradisjonelt sett på som en av hovedaktørene bak det som utviklet seg til det athenske demokratiet. Selv om Ober innrømmer at Kleisthenes var viktig i «Athens' revolutionary drama»¹⁵⁴, mener han Kleisthenes ikke så mye ledet den demokratiske revolusjonen i Athen gjennom konstitusjonell makt som at han ledet folket til å godta det han ville gjennomføre.¹⁵⁵ Ved omfordeling av *demene* (politisk-geografiske inndelinger på Attika) hadde han skaffet seg støtte blant den athenske massen.¹⁵⁶

Hverken hos Herodot eller i *Athenernes Statsforfatning* skrives det at Kleisthenes var til stedet under opprøret, men begge verk viser heller til at dette skjedde da han var i eksil.¹⁵⁷ Grunnen, mener han, for at Kleisthenes har fått denne æren er at noen forskere ukritisk godtok det synet at alle fremskritt i menneskenes historie kom gjennom bevisste handlinger utført av individuelle medlemmer av eliten.¹⁵⁸

Stasis virker for Ober å dreie seg om massens makt og posisjon i *polis*-samfunnet. I stedet for å fokusere på 'great-man'-vinklingen som ofte ble brukt tidligere for å forklare forandringer i de antikke statene, hvor for eksempel massen i Athen hadde fått demokratiet i 'gave' fra eliten, mener han selv at disse lederne ikke hadde så mye å gjøre med dette som man tidligere kan ha antatt.¹⁵⁹

Ober mener at en slags politisk identitet hadde blomstret blant borgerne fra Solons tid og gjennom tyrannitiden med Peisistratos og hans sønner.¹⁶⁰ Populariteten til Peisistratidene holdt seg relativt godt frem til attentatet på sønnen, Hipparkos, noen år etter Peisistratos selv sin død da sønnene hadde makten.¹⁶¹ Ober gir oss et eksempel hvor Peisistratos viser en slags godvilje til massen idet han gjorde seg til tyrann for tredje gang i ca. 546 fvt..

Athenerne gjorde som de sa, og så fikk Peisistratos for tredje gang makten i Athen og befestet nå sitt enevelde med mange leietropper og store pengetilskudd, som dels kom fra landet selv, og dels fra gruvene i Strymonelven.¹⁶²

¹⁵⁴ Ober 1996, 35.

¹⁵⁵ Ober 1996, 35.

¹⁵⁶ Hdt. 5.66., Arist. *Ath.Pol.* 21.2.

¹⁵⁷ Hdt. 5.72.1., 73.1. og Arist. *Ath.Pol.* 20.3-4.

¹⁵⁸ Ober 1996, 35.

¹⁵⁹ Ober, J. (1998) *Revolution Matters: Democracy as Demotic Action*. I: Morris I. og Raauflaub. Red. *Democracy 2500?. Questions and Challenges*. Kendall/Hunt Publishing Company. Iowa. s. 69.

¹⁶⁰ Ober 1996, 38.

¹⁶¹ Arist. *Ath.Pol.* 19.1.

¹⁶² Hdt. 1.64.1.: πειθομένων δὲ τῶν Ἀθηναίων, οὕτω δὴ Πεισίστρατος τὸ τρίτον σχῶν Ἀθήνας ἐρρίζωσε τὴν τυραννίδα ἐπικούροισι τε πολλοῖσι καὶ χρημάτων συνόδοισι, τῶν μὲν αὐτόθεν τῶν δὲ ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ συνιόντων.

Det virker riktignok som om massen hadde lite å si. Likevel, ettersom det kan ha vært som følge av strid mellom individer blant eliten i Athen, var det eliten som fikk føle følgene, og ikke massen, gjennom eksil og konfiskering av jord.¹⁶³

Herodot mener i sitatet at det ble konfiskert land på bekostning av eliten i *polis* og han skal ha sendt mange i eksil, samt tatt gissler fra familene som ble igjen.¹⁶⁴ Han har sannsynligvis hatt en del land til overs etter dette og Ober mener noe av landet som Peisistratos konfiskerte kan ha blitt gitt til det lavere sjiktet av befolkningen slik at de skulle støtte ham.¹⁶⁵ Dette virker meget plausibelt ettersom de fattige hadde stilt seg på hans side da han ba om livvakter den første gangen han tok makten.¹⁶⁶ Man ser hvor viktig jordeiendom var og hvordan den kunne brukes i det politiske spillet mellom eliten og massen. Peisistratos skapte da klienter under seg som han kunne trekke på hvis han hadde bruk for dem, lignende det som ble nevnt over.

Noe meget interessant Ober kommer inn på er at Peisistratos skal ha forsøkt å kutte bånd mellom eliten og massen på jorden.¹⁶⁷ Her ser man en antydning til at eliten hadde knyttet vertikale bånd med bøndene på *chôra* og at det nok sannsynligvis var patronasje mellom disse to klassene i den athenske *polis*. Ettersom noen av bøndene sannsynligvis har vært hoplitter kan en si at dette også er et tilfelle av horisontale bånd mellom overklassen og hoplitt-standen, samt vertikale bånd mellom ridder- og hoplitt-standen.

Deler av hoplitt-standen kan, som vi har vært inne på, ha hatt betydelig med midler og båndene mellom dem kan ha hatt mer til felles med symetriske forbindelser hvor de støttet hverandre heller enn å være eksempel på patronasje.

Det har nok likevel forekommet patronasje mellom eliten og hoplittene. Den romerske statsmannen Cicero skriver at det ofte var å foretrekke for *patronus* å ha en klient med midler slik at han fortære kunne betale tilbake.¹⁶⁸ Aristoteles på sin side skriver at en "venn" (*philos*) som var av lavere sjikt kunne være bra for patronen ettersom han da fikk et "godt" forhold, samt følelsen av å være sin venn overlegen.¹⁶⁹ Her kan en også trekke inn det Mæhle skriver om at asymetriske forbindelser mellom "venner" skaffet klientene et potensielt bedre liv, mens det for *patronus* kunne sies å være en slags forsikring mot sine politiske fiender.¹⁷⁰ Da

¹⁶³ Ober 1989, 65.

¹⁶⁴ Hdt. 1.64

¹⁶⁵ Ober 1989, 66.

¹⁶⁶ Plut. *Sol.* 30.3.: ὁρῶν δὲ τοὺς μὲν πένητας ὠρμημένους χαρίζεσθαι τῷ Πεισιστράτῳ καὶ θορυβοῦντας

¹⁶⁷ Ober 1989, 66.

¹⁶⁸ Cic. *Off.* 2.20.69.

¹⁶⁹ Arist. *Eud.Eth.* 1239a.

¹⁷⁰ Mæhle (forthcoming), 7.

tyrannene omsider ble kastet ut av Athen kan det nok hende at disse patron-klient-forholdene på ny ble knyttet, hvis de ikke hadde overlevd mens tyrannene hadde styrt.

Når det gjelder samspillet mellom eliten og massen under *stasis* på slutten av 500-tallet fvt. stiller Ober et godt spørsmål; kunne massen lede seg selv eller var de avhengig av at eliten (spesifikt personer blant eliten) ledet dem?

Obers svar er ja på dette spørsmålet - det var massen selv som ledet an i å opprette demokratiet. Et punkt som kunne støttet Ober er når han trekker frem Finleys teori, i *Politics in the Ancient World*, om 'Face-to-Face Society'. Det som menes her er at de som var politisk aktive i *polis* kjente hverandre godt og var i ofte i kontakt med hverandre, til den grad at de kunne arbeide mot felles mål som ikke hadde vært mulig hvis alle var fremmede for hverandre.¹⁷¹ Ober legger denne modellen på Athen og mener også at senere forskning på *demene* har vist at det, på grunn av at de måtte fungere som en enhet, kunne forkomme sosiale forhold på tvers av klasseskiller, og man kunne forene interessene til både eliten og ikke-eliten.¹⁷² Han mener så at denne modellen kan fungere på landsbynivå, men hvis en skal bruke den på en *polis*, som Athen, vil den ikke være særlig brukbar på grunn av størrelsesforskjellen mellom landsby og *polis*.

Han skriver at hvis det skulle være stabilitet i Athen måtte eliten og massen forenes på en måte, og dette hadde de ikke klart.¹⁷³ Han viser her at han ikke tror på at det var noen enkel løsning på å forene eliten og massen. Selvom han mener den demokratiske forfatningen senere kunne hjelpe var det da vanskelig å forhindre *stasis* på grunn av spenninger mellom eliten og massen.¹⁷⁴ *Démokratia* var da heller ikke oppnådd under *stasis* i 508/7.

Han tar også for seg et annet viktig tema i de antikke *poleis*, rivalisering og strid mellom eliten. Når Ober snakker om eliten på slutten av 500-tallet er det ikke oligarkiske ledere han tar for seg i den forstand at de står mot en demokratisk elite. Det ville være anakronistisk ettersom *démokratia* da ikke lå i samtidens bevissthet. Han kaller de to sentrale skikkelsene, Kleisthenes og Isagoras for aristokrater.¹⁷⁵ Grunnen til dette er nok fordi de kom fra velstående og gamle adelige slekter¹⁷⁶ og var gjerne sett på som verdige (*areté*).

¹⁷¹ Ober 1989, 31. Han henter denne modellen fra Finley, M. I. (1983) *Politics in the Ancient World*. Cambridge University Press. NY. s. 28-29.

¹⁷² Ober 1989, 31

¹⁷³ Ober 1989, 31-32.

¹⁷⁴ Ober 1989, 18.

¹⁷⁵ Ober 1996, 36-37.

¹⁷⁶ Hdt. 5.66-7.

Isagoras og Kleisthenes konkurrerte om makt i den athenske *polis*, og når sistnevnte søker, óg får, støtte fra folket tar førstnevnte i bruk en gammel metode eliten kunne bruke for å svekke sin motstander. Han henter inn ekstern hjelp, fra Sparta i denne situasjonen.

Ober mener det var normalt med konkurranse mellom eliten i Athen, hvor de prøvde å skaffe seg mer status på bekostning av de andre medlemmene eliten. Dette førte da til at det oppstod spenninger i det politiske samfunnet som kan ha resultert i konflikter mellom, ikke bare medlemmer av eliten, men mellom masse og elite på individuelt og kollektivt nivå.¹⁷⁷

Ettersom den spartanske kongen blir innblandet i konflikten tar Ober også for seg ham i *stasis* som oppstår i 508/7. Han kommer indirekte inn på noe av det Stephen Hodkinson skriver om i *Property and Wealth in Classical Sparta*, nemlig *xenia* (gjestevenn). Man finner hos ham at Isagoras var Kleomenes' *xenia* i Athen, som vil si at Isagoras var en athener som snakket Spartas sak i sin *polis*. Dette var ikke uvanlig i antikken og Hodkinson viser en liste over andre *xenia* i hans bok.¹⁷⁸

Ober tar så for seg tre aspekter som han har trukket ut fra Herodot og *Athenernes Statsforfatning*, hvor det første handler om at Kleisthenes, som jo var medlem av eliten, søkte støtte fra massen. Dette var noe eliten helst ikke skulle gjøre. Det andre var at Kleisthenes, når han vender tilbake fra eksil, faktisk gjennomførte de forandringene han hadde lovet massen og innførte *isonomia*. Det tredje er opprøret fra folket, hvor Isagoras og spartanerne måtte flykte til *Akropolis* for et kort opphold før de ble tvunget til å trekke seg ut, og flere av Isagoras støttespillere ble henrettet.¹⁷⁹

I forbindelse med de to første aspektene trekker Ober frem at det er to dominerende syn på Kleisthenes, i alle fall i den engelskspråklige forskningen. Det første kaller han den "kyniske realisten" hvor Kleisthenes ikke blir fremstilt som en venn av massen, men heller en meget slu politiker som visste hvordan han kunne bruke reformering av *demene* til å fremme Alkmeoidenes status.¹⁸⁰ Dette synet henter Ober fra en artikkel av David M. Lewis i *Histoira*, og kan sannsynligvis også brukes på andre aristokrater som forsøkte å ta makt. Det andre synet, forklarer han, er best representert av Victor Ehrenberg som så på Kleisthenes «as a selfless democratic visionary.»¹⁸¹

¹⁷⁷ Ober 1989, 10.

¹⁷⁸ Hodkinson, S. (2000) *Property and Wealth in Classical Sparta*. Duckworth and The Classical Press of Wales. UK. s. 337-38. Table. 14.

¹⁷⁹ Ober 1996, 40-41.

¹⁸⁰ Ober 1996, 41.

¹⁸¹ Ober 1996, 41.

Ober mener begge disse to synene kan inneholde elementer av sannhet og at Kleisthenes sannsynligvis kan ha omfavnet en ny forfatning, samtidig som han nok håpet på en sentral posisjon i den. Han mener likevel at ingen av disse synspunktene kan forklare det tredje punktet, opprøret.¹⁸² Han mener, som nevnt, at massen tok til opprør for å beskytte den nye forfatningen.

Som hos Ste. Corix og Hodgkinson blir også kvinnene nevnt hos Ober og han kommer inn på noe interessant. Han skriver at kvinnene i Athen ikke levde et absolutt innesluttet liv, slik man kan få inntrykk av ellers. Han sikter til anekdotiske bevis hvor kvinnen gikk regelmessig til *agora* og at mennene snakket med dem om politiske anliggende.¹⁸³ Ober sikter til at ikke-borgere også kunne snakke til folkeforsamlingen hvis de var spesielt inviterte til å gjøre dette og det viker som han implisitt skriver at dette også gjaldt kvinnene.¹⁸⁴ Det er likevel noe uklart om Ober henter dette fra Aiskhylos eller Aiskhines. Sistnevnte skriver at fremmede diplomatiske utsendelser kunne tale på invitasjon, men nevner ikke noe om at dette også gjaldt kvinnene.¹⁸⁵ Selvom de kvinnene som befant seg blant allmuen kan ha hatt politisk bevissthet, er det sannsynlig at de kvinnene som her blir siktet til var medlemmer av eliten.

Da spartanerne og Isagoras ble drevet vekk fra *Akropolis* av atenerne skal Kleomenes ha sverget å ta hevn med å bruke Isagoras, men dette skjedde ikke da hans allierte forlot ham når de innså at han ikke drev en ‘rettferdig’ krig med Athen.¹⁸⁶

Ober skriver at etter dette ble Athen en mektig *polis* i Hellas som hadde hindret oligarki gjennom en *stasis* og heller innført en radikal ny forfatning.¹⁸⁷ Han skriver så at dette er en utrolig utvikling og kaller det for *den athenske revolusjonen*.¹⁸⁸

Noen forskere, som for eksempel Kurt A. Raaflaub, er ikke sikre på at komplett *isonomia* oppstod under Kleisthenes og spør hvor bredt denne politiske likestillingen strekte seg på slutten av 500-tallet.¹⁸⁹ Han mener mange forskere har kommet til flere forskjellige konklusjoner fra samme kilder på grunn av forskjellig tilnærming og begrepstolkning og at det Kleisthenes innførte i Athen må ses på som noe annet enn det demokratiet som utviklet seg på 400-tallet fvt.¹⁹⁰ Ober mener Raaflaub konsentrerer seg hovedsakelig om Kleisthenes og hva

¹⁸² Ober 1996, 41.

¹⁸³ Ober 1996, 181. Hentet fra Arist. *Pol.* 1300a og 1323a, samt Dem. 57.33-34.

¹⁸⁴ Ober 1996, 181.

¹⁸⁵ Aeschin. *Emb.* 2.58.

¹⁸⁶ Hdt. 5.74-77.

¹⁸⁷ Ober 1996, 40.

¹⁸⁸ Ober 1996, 40.

¹⁸⁹ Raaflaub, K. A. (1996) *Equalities and Inequalities in Athenian Democracy*. I: Ober J. og Hedrick C. Red. *Démokratia*. Princeton University Press. New Jersey. s. 143.

¹⁹⁰ Raaflaub 1998, 32-33.

han gjorde, hvilke systemer *han* opprettet og *hans* fundament for demokrati. Ober sikter da til at han bruker individualistiske, institusjonelle og fundamentale modeller om Kleisthenes og hendelsene.¹⁹¹ Som vi har sett over, mener Ober at Kleisthenes ikke var det mest sentrale i formingen av det demokratiet. Han er enig med Raaflaub i at institusjoner var viktig for å opprettholde en stabil forfatning og for at den skulle kunne utvikle seg, men stiller seg mot synspunkter som hevder at demokratiet ble ‘oppfunnet’ eller ‘oppdaget’ av ett individ. Han er uenig i at *démokratia* i Athen krevde et konstitusjonelt fundament, men mener heller at det kom til og ble holdt ved like av pragmatiske borgere.¹⁹²

At Ober mener institusjoner var viktig, men nekter for at de var grunnlag for demokratiet kan virke noe bastant. Likevel er det sannsynlig at pragmatisk tankegang var ett viktig element i opprettelsen av demokratiet.

Loren J. Samons II kritiserer Ober for å bruke det han mener er en «'ideological'» approach that ‘demands close study of political language [...]»¹⁹³. Han mener man må ha denne kunnskapen på plass for å kunne forstå hva som drev massen og hvordan deres vilje kunne komme sammen i en institusjonalisert politisk struktur. Han mener også at denne vinklingen ikke tar for seg ‘sunn fornuft’, som for eksempel at samtidens folk i Athen kunne tenke slik som vi gjør i moderne tid. Han merker seg at Ober innrømmer bruk av ideologiske modeller, men at han forsøker å berolige leseren ved at, håndtert med bevissthet, vil de produsere et meningsfullt bilde av fortiden.¹⁹⁴

Samons er generelt skeptisk til de modeller Ober har valgt¹⁹⁵, og han kritiserer også Ober for ikke å ha fokusert på om Kleisthenes reformer fant sted før eller etter han gikk i eksil. Dette mener han er sentralt for å forklare hendelsesforløpet og hvorfor rådet (*boule*) og massen kjempet tilbake mot Isagoras og Kleomenes.¹⁹⁶ Dette står også sentralt i den argumentasjonen som jeg nevnte over om hva og hvem Kleisthenes hadde støtte av før han forlot Athen. Selv om Ober riktignok ikke fokuserer på dette skriver han at den prosessen Herodot kaller *prosetairizetai*, hvor Kleisthenes knytter seg til folket, sannsynligvis ikke var komplett før Isagoras tilkaller Kleomenes.¹⁹⁷

¹⁹¹ Ober, J. (1998) *Revolution Matters: Democracy as Demotic Action*. I: Morris I. og Raaflaub. Red. *Democracy 2500?. Questions and Challenges*. Kendall/Hunt Publishing Company. Iowa. s. 69.

¹⁹² Ober 1998, 69.

¹⁹³ Samons II, L. J. (2007) *Revolution or Compromise?. I: Eric W. Robinson. red. Ancient Greek Democracy*. Blackwell Publishing. USA. s. 113.

¹⁹⁴ Samons 2007, 113.

¹⁹⁵ Samons 2007, 113.

¹⁹⁶ Samons 2007, 115-16.

¹⁹⁷ Ober 1996, 51.

Ober skriver at forskjellen på den *stasis* som Athen opplevde på slutten av 500-tallet og tidligere var at massen, grunnet sin nye bevissthet, opererte sammen «in concert».¹⁹⁸ Dette utsagnet ville nok både Ste. Croix og Lintott stilt seg skeptisk til. De to kommer inn på det samme poenget, men utformer det på forskjellige måter.

Ste. Croix skriver at selv om tyranniene kunne være et mellomsteg på vei til demokratiske forfatninger var ikke støtte til en tyrann en bevisst handling av massen slikt at de kunne avsette ham og opprette demokrati.¹⁹⁹

Hoplittene var viktig i *polis* og en del av massen, men Lintott trekker frem at det er viktig å ikke tenke at hoplittene ble en sosial og politisk sammenhengende gruppe som brukte tyrannen til å fremme sin egen politiske agenda gjennom å støtte en aristokrat i en *stasis*.²⁰⁰

2.4 Nick Fisher om *hybris*, ære og *stasis*

Fisher skriver at moderne forskning har fokusert på spesielt fire aspekter med *stasis* i den greske antikken. 1) Klasse-konflikt, som han mener (og vi har sett) spesielt Ste. Croix har argumentert for i sitt verk. 2) Strid over politiske konstitusjoner og strukturer (*politeia*). Her trekker han frem stridene mellom oligarkene og demokratene som et godt eksempel. 3) Strid internt i eliten for makt og kontroll, og 4) inngripen fra eksterne stater som ville bygge eller opprettholde allianser. Disse statene var selv ofte i krig.²⁰¹

Han nekter ikke for at disse punktene er viktige, men mener forskerne her har oversett en sentral grunn til at *stasis* kunne oppstå i *polis*, nemlig ære (*timê*), og da spesielt individuell ære. Fisher bruker filosofen Aristoteles tekster, samt samtidens poeter og dramatikere, som Solon, Evripides og Sofokles til å argumentere for sitt syn. I tillegg til dette også historieskrivere, som Herodot og Tukydid.

Når det gjelder ære mener han at det er spesielt to aspekter som var viktig i tilknytning til *stasis* i *polis*. Det første var individers trang til å skaffe ære (*philotimia*) og kan forklares som deres ambisjon for å fremme seg selv i sin *polis*. Det andre aspektet var hevn for tidligere æreskrenkelser (*timôria*) i form av *hybris*.²⁰²

Det siste aspektet kan kanskje virke som det mer utslagsgivende av de to, men det første burde likevel ikke undervurderes. Individers politiske ambisjon kunne (og ville sannsynligvis)

¹⁹⁸ Ober 1989, 68.

¹⁹⁹ Ste. Croix 1981, 281.

²⁰⁰ Lintott 1982, 40.

²⁰¹ Fisher 2000, 84-5.

²⁰² Fisher 2000, 85.

skape fraksjoner i *polis*. Her kan man trekke inn Moshe Berent som merker seg grekernes frykt for slike fraksjoner og hvordan begrepet *stasis* (som vi har sett) egentlig sikter til et politisk ståsted eller en politisk gruppering. Han merker seg også paradokset med frykt for at slike grupperinger skulle dannes og loven (som er tilknyttet Solon) om å *måtte* velge parti i en politisk strid i *polis*.²⁰³ Berent forklarer dette paradokset med å se på hva som egentlig kunne stoppe en slik politisk gruppe og mener at i samtiden var det bare en løsning, oppkomsten av en annen politisk gruppe som kunne holde den første i sjakk.²⁰⁴

Når det gjelder *hybris* tar Fisher utgangspunkt i, blant annet, Aristoteles' *Retorikk* hvor det er krenkende handlinger fra enkelte individ mot andre individ/er som igjen fører til at den krenkede ville søke hevn, slik vi har nevnt over.²⁰⁵ Det sinne som kom ut av slike hendelser forklarer Aristoteles som «søtere enn å dryppe honning ned halsen...»²⁰⁶ Fisher skriver at dette er viktig å ta for seg, og at disse tekstene var grunnen til at han ville vektlegge ære og *hybris* som sentrale grunner for *stasis*.²⁰⁷

Han sier seg enig med David Cohen om at hvis en gruppe følte andre hadde mer ære enn de fortjente, og hvis individuelle handlinger fra gruppene i form av *hybris* ikke ble stoppet med lovlige midler kunne det bryte ut en *stasis* i *polis*. En naturlig måte å begrense *stasis* måtte da komme gjennom en lovlig innstans hvor slike saker kunne bli tatt opp og bli behandlet slik at de ikke utviklet seg.²⁰⁸

Det å bli fratatt ære gjennom krenkelser virker, som vi har sett, å være svært alvorlig i antikken. Fisher skriver at det var to måter æren til individ/er kunne bli fratatt, nemlig vertikalt og horisontalt. Han skriver at den vertikale æren var den som ble akkumulert gjennom å ha en form for ledelse i *polis*. Dette var en individuell ære og det var begrenset hvor mye en kunne skaffe.²⁰⁹ Det virker da som at jo lengre opp i hierarkiet man befant seg, jo mer ære kunne en besitte. Hvis en aristokrat tapte politisk mot sin motstander og kanskje mistet sin posisjon i *polis* ville han tape vertikal ære.

Hvis en gruppe, som for eksempel oligarker og demokrater, opplevde at den andre gruppen hadde mer ære ville det si at de hadde mistet horisontal ære. Tap fra disse to kategoriene kunne gjøre individet eller gruppen til en potensielle kilde for *stasis* (*stasiôtai*).

²⁰³ Berent 1998, 332.

²⁰⁴ Berent 1998, 333.

²⁰⁵ Arist. *Rhet.* 1378b.

²⁰⁶ Arist. *Rhet.* 1378b.: ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο ἀνδρῶν ἐν στήθεσσι ἀέξεται.

²⁰⁷ Fisher 2000, 86.

²⁰⁸ Fisher 2000, 87 og Cohen, D (1995) *Law, Violence and Community in Classical Athens*. Cambridge University Press. UK. Kap.2.

²⁰⁹ Fisher 2000, 87.

Fisher bruker Solons dikt for å se på synet den athenske massen kan ha hatt på de rike.²¹⁰

[...] The citizens themselves through their foolish acts are willing to destroy
The great *polis*, persuaded by wealth,
and the mind of the leaders in unjust, for whom soon
there will be many griefs to suffer as a result of their great *hybris*
For they do not know how to control their excess (*koros*), nor to conduct
Properly their present good cheer in the calm of the feast²¹¹

Solons vers kommer inn på de rikes *hybris* og deres overflødige levemåte og Fisher mener den *hybris* som kommer fra eliten er med på å skape sterke følelser blant massen som ser seg lei av utnyttelse og nedverdiggelse, og at dette dermed kunne føre til *stasis*.²¹² Dette er ikke så langt fra det Ober skriver om at det var massen som hadde hovedrollen i den athenske *stasis*, men forskjellen er jo at hos Ober reagerer folket på inngripen fra spartanerne og *en* av aristokratene fra Athen (Isagoras), mens hos Fisher, som baserer seg på Solons dikt, er det aristokratenes utnyttning og krenkelser mot de fattige som driver dem til opprør.²¹³

Fisher bruker også Solons lovgiving, som blant annet var ment å skulle beskytte de fattige mot utnyttning og sørge for at hver klasse beholdt den æren de søkte, som et bevis på at de rikes *hybris* var noe alvorlig som man visste man måtte forsøke å minske, slik at man kunne opprettholde en stabil stat. Videre bevis for ham er at *hybris*, med Solons lover, ble sett på som noe straffbart. Den formen for *hybris* det virker å være snakk om, mener han, er arroganse og vold, kroppslige og personlige fornærmelser, samt utnyttning av de fattige fra de rikes side.²¹⁴

Fisher bruker også dramatikere som Evripides og Sofokles til støtte for sin argumentasjon. Han mener at Evripides trekker frem korrupte domstoler og oratorer kombinert med dype familiestrider som viktige faktorer for at *stasis* brøt ut. Videre sikter han til at hvis et slikt pessimistisk syn på domstolene var dominerende i de greske *polis* kunne dette skyldes erfaringer fra tidligere *stasis*, hvor disse hadde vært korrupt.²¹⁵

²¹⁰ Fisher 2000, 93.

²¹¹ Dem. 19.255.: δήμου θ' ἡγεμόνων ἄδικος νόος, οἷσιν ἐτοῖμον ὕβριος ἐκ μεγάλης ἄλγεα πολλά παθεῖν. οὐ γὰρ ἐπίστανται κατέχειν κόρον, οὐδὲ παρούσας εὐφροσύνας κοσμεῖν δαιτὸς ἐν ἡσυχίῃ.

²¹² Fisher 2000, 93.

²¹³ Fisher 2000, 93.

²¹⁴ Fisher 2000, 9.

²¹⁵ Fisher 2000, 102.

Hos Sofokles trekker han frem linjen «*Hybris breeds a tyrant.*»²¹⁶ Dette mener han kan tolkes og forklares på to måter som knytter det til *stasis*. For det første kunne dette ha å gjøre med drap på en konge, som igjen førte til *stasis* i *polis* og at ett mektig individ opphøyde seg til tyrann. Den andre forklaringen er at kongen begår *hybris* og kommer unna med det, og på denne måten blir han selv en tyrann.²¹⁷ I begge tolkningene ser man at *hybris* og *stasis* står sterkt knyttet til hverandre, enten i form av kongedrap eller overtredelser fra kongens side.

Han trekker også frem den fiktive debatten ved Dareios hoff om den beste styreform, som vi finner hos Herodot. Herodot skriver at de tre forfatningsformene, demokrati, oligarki og monarki, til slutt fører til konfrontasjon og *stasis*.

Når det gjelder demokrati trekker han frem at «det finnes ikke noe uforstendigere eller mer overmodig (*hybris*) enn en ussel folkehøp.»²¹⁸ Fisher mener demokratiets *hybris* er mer rettet mot overklassen og er med på å ta fra dem makt og ære gjennom å føre rettsaker mot fremstående individer og skape utgifter som de rike måtte betale.²¹⁹

Oligarki, mente Dareios, ville føre til at eliten kom i konflikt med hverandre om hvem som burde bestemme og hvem som ville staten best, for dermed å føre til fraksjoner og drap. Han mener monarki derfor er det beste.²²⁰

Otanes taler om at monarki *ikke* var det beste for staten og trekker frem at en monark hadde fri vilje til å gjøre som han ville, det være seg drap og utnyttning og dermed få overmøt.²²¹

Noe interessant Fisher merker seg er at Herodot selv²²² ikke bruker ordet *hybris* når han skriver om oligarkene. Fisher tekker frem styre av de fire hundre (411 fvt.) og de tredve (404/3 fvt.) som eksempler hvor oligarkene utnytter de fattige, og klart kan sies å være *hybris*.²²³ Han har nok rett i dette, men det er en irrelevant kritikk mot Herodot som ikke levde under disse hendelsene.

Stridene i oligarkiet kan knyttes opp mot det tredje punktet som ble nevnt innledningsvis under Fisher, det er en kamp mellom eliten om makt og kontroll. I tillegg til at ære og *hybris*

²¹⁶ Sof. OT. 873.: ὕβρις φυτεύει τύραννον.

²¹⁷ Fisher 2000, 103.

²¹⁸ Hdt. 3.81.1.: ὁμίλου γὰρ ἀχρηίου οὐδὲν ἐστὶ ἀξυνετώτερον οὐδὲ ὑβριστότερον.

²¹⁹ Fisher 2000, 104.

²²⁰ Hdt. 3.82.3.

²²¹ Hdt. 3.80.

²²² Hdt. 3.82.3.

²²³ Fisher 2000, 104.

var grunner til *stasis* i disse forfanningene trekker Fisher frem Brock (1991) som hadde observert at «supreme wealth and power tends to bring corruption.»²²⁴

Det Fisher vil frem til her er at hos Herodot var *hybris*, i form av hevn og represalier, viktige kausalfaktorer i de *stasis* som oppstod og at de tre forfatningsformene alle kunne, og ville føre med seg *hybris*, ærestap og dermed *stasis*. De gikk i en syklus hvor en forfatning gikk til en annen, noe likt som *anacyclcosis* hos Polybios.²²⁵

Fisher innrømmer at *hybris* ikke kommer kommer så mye frem hos Tukydid. *Stasis* er derimot et sentralt tema som går igjen.

Fisher forklarer *hybris* hos Tukydid med tre punkter. For det første kan det virke som han bare bruker begrepet når han virkelig vil få frem et poeng. Han bruker Perikles som ett eksempel; han hadde klart å kontrollere det athenske folk når de ble overmodig (*hybris*).²²⁶ Begrepet kan da ha blitt brukt for å fremheve Perikles' evner.²²⁷ For det andre virker han å bruke ordet mer abstrakt når han taler om at stater fremhever sin egen ære på bekostning av andre.²²⁸ For det tredje er det bare ett sted hvor *hybris* blir sett på som en grunn for *stasis*, i beskyldningene mot 'De firehundre oligarkene' om at de hadde forkastet demokratiet i Athen og begått *hybris*. Her blir også disse unnskyldningene benektet av Tukydid.²²⁹

Når det gjelder hva Tukydid skrev (eller ikke skrev²³⁰) om Korkyra mener Fisher at han var fullstendig klar over at *hybris*, spesielt blant eliten i *polis* kunne føre til *stasis*.²³¹ Fisher skriver at Tukydid legger vekt på noen tema i sitt narrativ. Først, en gradvis eskalering av politisk konflikt. Dette blir eksemplifisert med Korkyra når oligarkene skal ha begått en blasfemisk handling i form av å kutte ned hellige vinplanter, og da de ikke kunne betale boten de fikk gikk de til angrep på Peithias og seksti andre.²³² Dette burde bli sett på som *hybris*, mener Fisher.²³³ Det andre er den viktige rollen eksterne makter hadde i eskaleringen av

²²⁴ Brock, R. (1991) The Emergence of Democratic Ideology. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 40 (2). s. 165-67.

²²⁵ Polyb. 6.4.7-10. Her forklarer Polybios hvordan forfatningene går i en syklus. Monarki - kongedømme – tyranni – aristokrati – oligarki – demokrati – oklokrati – monarki...

²²⁶ Thuc. 2.65.9.

²²⁷ Fisher 2000, 106.

²²⁸ Fisher 2000, 106-7. Her sikter han til Thuc. 1.82.2, 4.18.2, 3.45.4.

²²⁹ Fisher 2000, 107. På grunnlag av Thuc. 8.74. og 8.86.

²³⁰ Kap 3.84. av *Peloponneserkrigen* skal ha vært skrevet av en senere forfatter. Dette synet er argumentert av, blant andre, A. Fuks i *Thucydides and the stasis in Corcyra'*, (1971). Ste. Croix (1981, 547.), blant andre, har motargumentert dette synet.

²³¹ Fisher 2000. 107.

²³² Thuc. 3.70.6.

²³³ Fisher 2000, 108.

konfliktene, selv om det ble med trusselen. Og sist, presset på de politiske gruppene til samarbeide og forholde seg til de som kom inn utenfra.²³⁴

Fisher mener Tukydid også legger mye vekt på *timê*, streven etter mer makt, personlig ambisjon og hevn når han tar for seg Korkyra. Han beundrer at Tukydid er konsekvent når han behandler *stasis* i de forskjellige *polis*, men mener også at han kan være selektiv i hva han fokuserer på, samt at han overforenkler og generaliserer med hensyn til årsakene, i motsetning til det Aristoteles senere gjorde hvor han identifiserte at reaksjoner på æreskrenkelser, enten fra kollektive grupper eller individer kunne være sterke kausalfaktorer.²³⁵

Med å ta utgangspunkt i kildene ser han tilfeller av *hybris* og hvor skadelig det kunne være i en samtid hvor *timê* betydde så mye som det gjorde. Han supplerer her den vanlige listen av årsaker til *stasis*, snarere enn å motsi den.

2.5 Delkonklusjon

I dette kapitlet har vi sett på noen forskjellige metoder forskere har brukt for å beskrive samfunnet og *stasis* i de antikke *poleis*. Hva kan man så ta med seg når en skal se på eksemplene i neste kapittel?

Det vil være viktig å se på forholdet mellom de ulike klassene som utgjorde *polis* ettersom både Ste. Croix og Fisher kommer innpå hvor viktig dette kan være for å forklare *stasis*. Ste. Croix mener *stasis* i *polis* er utbrudd av klassekamper mellom eliten og massen, og kunne oppstå når det forekom for store spenninger mellom dem. Dette er noe av det sentrale jeg vil se på i eksemplene jeg tar for meg.

Selv om Ste. Croix mener klassekamp alltid er til stedet i samfunnet er det ikke alltid det oppstår politiske handlinger mot forskjellige grupper eller blodige konflikter. Jeg vil da også måtte se om det er tilfeller hvor det er spenningen, men det ikke bryter ut en større konflikt. Han tar også for seg de mange klassene og hvordan forholdet kunne utarte seg mellom overklassen og massen, som for eksempel gjennom fri og ufri arbeidskraft. Forholdt mellom eierklassene og de som jobbet på deres gods (dagsarbeidere, jordleiere og slaver) kan til en grad beskrives vertikalt hvor eieren er en slags patron for i alle fall to av de tre klassene.

Denne klassen var totalt avhengig av den ufri arbeidskraft på sine eiendommer, og Ste. Croix mener dette har blitt oversett av mange forskere. Han mener at slavene i den agrare

²³⁴ Fisher 2000, 108.

²³⁵ Fisher 2000, 109.

sektoren på Attika var *en* kausal forklaring på hvorfor det athenske demokratiet ble så godt utviklet og holdt seg relativt stabilt. Her er andre forskere uenig og Ober trekker frem at det ikke finnes empiriske bevis for dette. Ober mener demos i Athen hadde utviklet en politisk bevissthet i løpet av 500-tallet fvt. som gjorde dem bedre rustet til å ta opp kampen med eliten når sjansen kom på slutten av århundret. Han viser her at hvor borgerne faktisk stod og hvordan de følte seg politisk også vil være viktig å se på når en forklarer situasjonene under *stasis*.

Det klassemønsteret Ste. Croix snakker om, hvor han beskriver en eierklasse som var på topp og ikke trengte å jobbe, samt var i posisjon til å utnytte, vil være interessant å se på i alle eksemplene, men kanskje spesielt i Sparta ettersom denne *polis* skiller seg noe ut. Ikke med at den ikke har en eierklasse (noe den definitivt har i en forstand), men heller med samspillet med de andre samfunnsgruppene som befant seg innad i den spartanske *polis*.

Ste. Croix, Ober og Lintott kommer inn på gjelds-aspektet i antikken og hvor viktig det var i samfunnet. Ste. Croix trekker frem hvor viktig dette var i å forklare forholdene mellom eierklassen og de som jobbet for dem, hvor Ober og Lintott trekker inn hvor viktig både økonomisk og politisk gjeld var, for eksempel for tyrannene, i å kontrollere borgerne slik at de holdt seg på deres side.

Også andre forskere, som Mæhle, tar for seg gjeld. Han ser på om patronasje er gjeldene i Athen og med det hvordan forholdene mellom *patronus* og *cliens* kunne være til gode for begge parter i *polis* og ikke nødvendigvis et hinder for den demokratiske forfatningen.

Å tenke på dette når jeg tar for meg eksemplene i analysen, hvor Athen er ett av dem, vil kunne være fruktbart ettersom patron-klient-forhold kan avsløre mye om hvordan forholdet er mellom over- og underklassen.

Med forholdene mellom samfunnsgruppene vil også patronasje være sentrale å se på. Når det gjelder Athen vil det Ober og Mæhle skrive kunne hjelpe i den analysen. Ober kommer også blant annet litt inn på at kan ha vært patron-klient-forhold mellom deler av eliten og massen i tiden før tyrannene tok makten i Athen, og at disse tyrannen kan ha fratatt eliten sine klienter for selv å bli patroner og skaffe politisk støtte.

Fisher argumenter for at *hybris*, hevn og ære er sentrale faktorer, og - viser også viktigheten av å se på forholdene mellom klassene og hvem de forskjellige velger å være solidariske med, hvem de definerer seg med og hvem de *ikke* definerer seg med, både i fredstid og under *stasis*.

3.0 Case Study av polis og stasis

I dette kapittelet vil jeg foreta en systematisk studie av Athen, Korkyra og Sparta for å finne ut hvordan det har seg at det bryter ut *stasis* i disse *poleis*. Jeg vil bruke disse *polis* som eksempel fordi Athen opplever *stasis* som fører interessante konstitusjonelle forandringer på slutten av 500-tallet fvt.. Korkyra er på sin side meget interessant fordi Tukydid bruker denne *polis* som eksempel å hvordan *stasis* gikk for seg i de forskjellige *poleis* under Peloponneserkrigen (431-404 fvt.). Jeg vil ta Sparta til slutt å fokusere på siste halvdel av 200-tallet fvt., da også denne *polis*, som hadde unngått *stasis* og tyranni over en lang periode, opplever to reformbevegelser tett på hverandre som fører til *stasis*. Hovedspørsmålet her vil være hva som kan være grunnene til at det ender med interne konflikter i disse samfunnene?

For å besvare dette vil jeg bruke noen underspørsmål. Jeg vil skal se på hvilke stridsspørsmål de forskjellige *stasis* hovedsakelig tar for seg. Dreier det seg om *jord*, *gjeld*, *makt*, *rettigheter* eller en blanding av disse? Dette vil også være titlene på underoverskriftene. Hvilke metoder ble brukt i disse stridighetene? Er det *folkeopprør*, *fraksjoner* mot hverandre, bruk av *leietropper*, *ekstern støtte* eller, igjen, en blanding av de forskjellige aspektene? Til slutt vil jeg ta for meg hvem som ledet an og hvilke løsninger som ble brukt for å få slutt på konflikten.

3.1 Athen

Herodot og pseudo-Aristoteles gir oss en beretning om Athen på slutten av 500-tallet fvt. hvor det forekommer to viktige *stasis*-situasjoner tett på hverandre. Jeg vil begynne med den første, som er avskaffelsen av Peisistratid-tyranniet, for så å se på den konflikten som oppstod i kjølvannet og hvordan politen la grunnlaget for det demokratiet vi i dag forbinder antikkens Athen med.²³⁶

Det finnes flere syn i forskningslitteraturen på hvordan *stasis* i Athen utartet seg, men grunnet begrenset plass vil jeg hovedsakelig se på Obers, Samons og Raaflaub's forskjellige tolkninger av hendelsene.

Peisistratos hadde styrt i Athen fra 546 fvt. til sin død i 527. Aristoteles skriver at Hippias og Hipparkos, som var Peisistratos' sønner, hadde styrt relativt godt i Athen etter farens død.

²³⁶ Hdt. 5.66., 69-78.

Dette forandret seg da Hipparkos blir myrdet av to aristokrater.²³⁷ Han skriver at «etter dette ble tyrannstyret atskillig mer brutalt. Fordi Hippias skulle hevne sin bror, og hadde drept og landsforvist mange, stolte ingen på ham lenger, og han ble en bitter mann.»²³⁸

Det oppstår så *stasis* i Athen, og denne kan forklares med tre aspekter; 1) hersker mot hersker (ikke i samme forstand som Sparta på 200-tallet fvt., ettersom det her dreier seg om herskere i to forskjellige poliser), 2) hersker mot eliten og 3) eliten mot folket.

Det første aspektet refererer til da en av de to kongene i Sparta, Kleomenes I, omsider ble overtalt av den athenske eliten, ved hjelp av oraklet i Delfi, til å "befri" dem fra Persistratidene.²³⁹ Man kan dermed si at det første aspektet er et resultat av det andre, ettersom det er eliten som tilkaller spartanerne. Hvilke grunner hadde så Kleomenes for å bli med i konflikten?

Som Ober skriver hadde han sannsynligvis planer om å gjøre Athen til en klient-stat av Sparta, i likhet med Spartas andre allierte poliser på Peloponnes.²⁴⁰ Hvis dette var tilfelle ville det bære preg av politisk vinning for Kleomenes og tap for Hippias, men ettersom spartanerne ikke ble værende permanent i Athen ble ikke dette det direkte utfallet.²⁴¹

Hippias ble forvist med sin familie, så hans politiske status forsvant, mens Kleomenes returnerte til Sparta. Jeg vil komme tilbake til dette under drøftingen av den neste *stasis* som fulgte. Etter en lengre beleiring av *Akropolis* hvor Hippias hadde søkt tilflukt ble til slutt tyrannstyret i Athen avkaffet da Hippias ble tvunget vekk av Kleomenes i 510 fvt..²⁴²

Det andre aspektet refererer til rivaliseringen mellom aristokratiet i Athen og Peisistratos, samt hans sønner. Som man kan lese i forskningslitteraturen lå det alltid en konflikt blant dem om makt og rikdom.²⁴³ Hippias ville også hevne seg på sin brors mordere. Dette kan sies å være en form for *hybris* og man kan trekke inn Fisher og hans tolkning av årsaker til *stasis*.

Det tredje aspektet sikter til da Isagoras og Kleomenes stiller seg mot massen i Athen, men massen går imot dem og beleirer dem slik at de to ikke kunne danne et oligarkisk styre i *polis*.

²³⁷ Arist. *Ath.Pol.* 18-19.

²³⁸ Arist. *Ath.Pol.* 19.1.: μετὰ δὲ ταῦτα συνέβαιεν πολλῶ τραχυτέραν εἶναι τὴν τυραννίδα: καὶ γὰρ διὰ τὸ τιμωρεῖν τὰ δελφῶ [καὶ διὰ τὸ] πολλοὺς ἀνηρηκέναι καὶ ἐκβεβληκέναι, πᾶσιν ἦν ἄπιστος καὶ πικρὸς.

²³⁹ Hdt. 5.64., Thuc. 6.59.4. og Arist. *Ath.Pol.* 19.4.

²⁴⁰ Ober 1996, 36.

²⁴¹ Ober 1996, 36.

²⁴² Arist. *Ath. Pol.* 19.6-20.1.

²⁴³ Lintott 1982, 47.

3.1.1 Jord og gjeld

Ste Croix skriver at Solon hadde nektet å redistribuere jord da han på begynnelsen av 500-tallet gjorde politiske forandringer i Athen, selv om de fattige i *polis* hadde krevd dette.²⁴⁴ En kan da tenke seg at det kom til konflikt senere angående dette, men det vet vi ikke. Når det gjelder avskaffelsen av tyranniet kan en trekke frem at eliten sannsynligvis kan ha tjent økonomisk på dette. Det står ikke noe ekspisitt om land som ble eid, men det kan godt tenkes at Hippias' eiendommer var betydelige ettersom jord var en god målestokk for rikdom, eller at han hadde andre investeringer (som Lintott mener var meget mulig²⁴⁵). Disse ville i så fall bli delt mellom seiersherrene som jo var den gjenstående eliten, men ettersom man ikke vet dette sikkert blir det med spekulasjon.

Lintott går også litt inn på dette når det er snakk om drapet på Hipparkos. Han skriver at eliten sannsynligvis hadde en *ad hoc* plan om å redistribuere jord når tyrannen var blitt fjernet, og at kapitalen som han satt på ville, i tillegg til å skape lån til jordbruk, kunne skaffe arbeid til folk i *polis*.²⁴⁶ Han selv virker ikke å gi en forklaring på hvorfor eliten skulle redistribuere denne jorden hvis de fjernet Hippias, men det kan godt tenkes at den kunne brukes for å knytte klienter til seg, for slik å berolige massen ved et maktskifte.

Selv om det ikke er jord som virker å være den direkte årsaken til konflikten i Athen må man ikke undervurdere viktigheten av jord i alle *polis*. Som vi skal se med Sparta var det mye som var avhengig om hvor mye jord man var i besittelse av. Ste Croix skriver at politisk makt «no longer rested on decent, blue blood, but was mainly dependent upon possession of property»²⁴⁷. Dette var da også det som ble grunnlaget for oligarkiene som oppstod i Hellas etter tyrannenes tid på 600- og 500-tallet fvt..²⁴⁸

Ste Croix tar, som vi var inne på i forrige kapittel, for seg noe sentralt i den greske verden, som vil være gjeldene ikke bare for Athen, men også Korkyra og til en viss grad i Sparta. Tre delingen i ridder, hoplitt og subhoplitt, hvor sistnevnte tjenestegjorde «only in the fleet (if there was one) or as a light-armed soldier, using a bow or sling or dagger or club rather than the spear, the gentleman's weapon.»²⁴⁹

²⁴⁴ Ste Croix 1981, 282.

²⁴⁵ Lintott 1982, 50.

²⁴⁶ Lintott 1982, 50.

²⁴⁷ Ste Croix 1981, 280.

²⁴⁸ Ste Croix 1981, 280.

²⁴⁹ Ste Croix 1981, 280.

Som nevnt i forrige kapittel var klassetilhørighet knyttet opp mot borgerens økonomi, og når en tar for seg økonomien i de greske *poleis* er gjeld et viktig aspekt. Det virker kanskje ikke ved første øyekast å spille en veldig stor rolle i selve *stasis* i Athen, men hvis en tar utgangspunkt i Ste. Croix vil man begynne se hvor viktig rolle kapital, og dermed gjeld, hadde i antikken. Dette stand-systemet gjorde, som vi har vært inne på, at folket var avhengig av kapital for å, både holde seg, og kunne stige i status.

Gjeld ble også brukt av tyrannene til opprette støtte fra folket. Ved at folket kom i gjeld (kanskje ikke alltid økonomisk, men gjerne politisk) til tyrannen kunne han skaffe seg en motvekt til aristokratiet.

Solon hadde gått til det steget å slette gjelden i sitt reformprogram, samt at han i tillegg forbød gjeld med sikkerhet i person.²⁵⁰ På denne måten unngikk man å skape gjeldslaver (bokstavlig talt), og det var bare sikkerhet i eidendeler, som jord, etter dette vedtaket.

I *Athenernes statsforfatning* tildeler Peisistratos midler til folk slik at de skulle kunne drive jordbruk, og forfatteren mener at dette er for å få folket vekk fra byen og politikken, for dermed å bedre økonomien.²⁵¹ Lintott virker å være enig med det første, å bedre økonomien, men er uenig i at Peisistratos skulle drive bøndene vekk fra politikken. Han mener de heller nå stod i politisk gjeld til ham, og senere hans sønner.²⁵² Lintott påpeker at «two main forms of economic revolution came later to be associated with tyranny – the abolition of debts and the general redistribution of land.»²⁵³ Ved å slette økonomisk gjeld kunne, paradoksalt nok, tyrannene sette folket i politisk gjeld til dem.

Gjeld kunne dermed, til tross for at det kanskje ikke blir nevnt mye, være en forutsetning for at folket eller eliten kunne skape *stasis*-situasjoner.

3.1.2 Makt og rettigheter

Athen hadde, som vi har sett, vært under et tyrannistyre over lengre tid. Det første utbruddet av *stasis*, som jeg tar for meg, i Athen på slutten av 500-tallet var da eliten ville avsette tyrannen Hippias.

Tyrannene hadde naturligvis all grunn til å ville beholde sin makt i polisen. Lintott skriver at ambisjonen til disse tyrann-dynastiene virker å ha vært personlige. Det vil si at de ville

²⁵⁰ Ste Croix 1981, 282.

²⁵¹ Arist. *Ath.Pol.* 16.2.

²⁵² Lintott 1982, 79. Står under fotnote 17 i kap. 2.

²⁵³ Lintott 1982, 43.

sikre sin egen og sin families dominans i *polis*.²⁵⁴ Det var altså viktig for tyrannene å holde på denne makten og fremme familiens ære og status. Hvis de så gav slipp på makten ville de leve på aristokratenes nåde.

Tukydid gir oss et innblikk i hvordan Peisistratidene hadde vært god mot byen slik at de ikke skulle bli mislikt av folket, og dermed holde familien ved makten.

For disse tyrannene la stort sett an på å vise seg rimelige og fornuftige, og de påla bare athenerne å betale en tyvendedel av sine inntekter, og smykket deres by vakkert, førte krigene og ofret i templene. Ellers hadde byen de samme lovene som før bortsett fra at tyrannene alltid passet på at en av deres var blant archontene.²⁵⁵

Sitatet forteller oss at det var viktig å bruke de midlene man kunne under de forskjellige forfatningene for å beholde makt, og ikke minst få folket på sin side ved hjelp av goder.

Poliser bestod ikke bare av tyranner og allmuen, men også rike aristokrater. Det som virker å kjennetegne *poleis* er, som Aristoteles tar for seg, at eliten ville ha mer makt. I et tyrannistyre hadde naturligvis eliten betydelig mindre makt enn i for eksempel et oligarki, og ønsket da sannsynligvis å svekke tyranniet i Athen for dermed å skaffe seg mer av den politiske makten i *polis*. Dette er en god grunn til at de trekker inn spartanerne i konflikten med Hippias. Herodot skriver at Kleomenes «gav seg sammen med de athenerne som ønsket **fri forfatning**, til å beleire enevoldsherskerne [...]»²⁵⁶ Slik Herodot ordlegger seg her kan det virke som det er folket som stiller seg bak Kleomenes for å få innført demokrati i Athen. Dette virker lite sannsynlig ettersom spartanerne selv neppe var interessert i å opprette noe demokrati i deres allierte stater. Det virker mer sannsynlig at det er eliten som stiller seg med Kleomenes ettersom *de* nok heller ikke ønsket noe demokratisk styre i Athen, men heller en forfatning hvor de ville stå igjen med makten. Med fri forfatning kan da Herodot ha ment fri for eliten å ta makt i Athen.

Hvordan klarte så eliten å få igjennom de forandringene de ønsket i *polis* når tyrannene virker å ha hatt så bred støtte blant folket?

Vi har vært inne på det, og det kommer også frem i avsnittet over. Ett av de typiske trekkene ved *stasis* i de greske *poleis* var å hente inn ekstern støtte fra andre *polis*. Dette vil vise seg

²⁵⁴ Lintott 1982, 50.

²⁵⁵ Thuc. 6.54.5-6.: καὶ ἐπετήδευσαν ἐπὶ πλείστον δὴ τύραννοι οὗτοι ἀρετὴν καὶ ξύνεσιν, καὶ Ἀθηναίους εἰκοστὴν μόνον πρᾶσσόμενοι τῶν γιγνομένων τὴν τε πόλιν αὐτῶν καλῶς διεκόσμησαν καὶ τοὺς πολέμους διέφερον καὶ ἐς τὰ ἱερὰ ἔθουον.

²⁵⁶ Hdt. 5.64.2.: Κλεομένης δὲ ἀπικόμενος ἐς τὸ ἄστυ ἅμα Ἀθηναίων τοῖσι **βουλομένοισι εἶναι ἔλευθέροισι** ἐπολιόρκεε τοὺς τυράννους ἀπεργμένους ἐν τῷ Πελασγικῷ τείχεϊ.

som en fellesnevner for begge konfliktsituasjonene i Athen i denne perioden, hvor Sparta blir brukt av aristokratiet igjen og igjen for at de skulle tilegne seg mer makt.

Hvis en går litt tilbake i tid ser en at eliten alt hadde gjort flere trekk mot Hippias ved å bestikke oraklet i Delfi.²⁵⁷ Denne bestikkelsen viser klart elitens agenda om å ville avskaffe Peisistratide-tyranniet som styrte i Athen. Det virker ikke å være tvil om at de ville bruke de midler de kunne for å styrte Hippias, til og med trekke inn Sparta.

Selvom drapet på Hipparkos, ifølge kildene kom som følge av ett kjærlighetsdrama som involverte Hippias' halvbror, Hegesistratos (Herodot)²⁵⁸ eller Hipparkos selv (Tukydid)²⁵⁹, kan man også spekulere i om det kan ha vært politiske motivasjoner bak drapet. Dette vil vi nok dessverre aldri få vite sikkert, og Tukydid virker klar på at «det var altså sjalusi som fremkalte sammensvergelsen, og det var plutselig frykt hos Harmodios og Aristogeiton som ble årsak til dette uoverlagte vågestykket.»²⁶⁰

Etter at Hippias og hans familie var fordrevet fra Athen hersket det nå ennå forvirring om hva som skulle skje med Athen, og Ober skriver at i denne perioden (510-507 fvt.) ble den politiske slagmarken i Athen dominert, ikke av noen som tenkte at de kjempet for oligarker eller demokrater, men av to rivaliserende aristokrater.²⁶¹

De to aristokrater var Kleisthenes, som Herodot skriver var den som «skal ha overtalt Pythia (oraklet i Delfi)»²⁶² til å ‘lure’ spartanerne til Athen, og Isagoras, som blir kalt en tilhenger av tyrannene i *Athenernes statsforfatning*.²⁶³ Lintott skriver at Kleisthenes er interessant på grunn av rollen hans i det aristokratiske miljøet. Han skriver at Kleisthenes først kjempet for makt i Athen gjennom en slags gerilja-krigføring med sammensvergelses og intriger mot Peisistratidene, mens han senere ble en mer hensynsløs politiker og gikk til de lengder å tilkalle militær støtte fra spartanerne for å drive ut Hippias i 510. Etter dette måtte han så konkurrere med Isagoras, sønn av Teisandros.²⁶⁴

Konflikten mellom Kleisthenes og Isagoras i tiden etter tyranniets avskaffelse handlet om å tilegne seg politisk makt, siden den som fikk overhånd her ville få betydelig makt i den athenske *polis*. Ettersom de to tilhørte eliten i Athen kan en se på

²⁵⁷ Hdt. 5.63.1.

²⁵⁸ Arist. *Ath.Pol.* 18.2.. Her har Aristoteles og Tukydid forskjellige syn på hvilke av Hippias brødre det dreier seg om. Tukydid mener nemlig at det er Hipparkos selv som ønsker Harmodios.

²⁵⁹ Thuc 6.54.3.

²⁶⁰ Thuc. 6.59.1.: τοιούτω μὲν τρόπῳ δι' ἐρωτικὴν λύπην ἢ τε ἀρχὴ τῆς ἐπιβουλῆς καὶ ἡ ἀλόγιστος τόλμα ἐκ τοῦ παραχρῆμα περιδεοῦς Ἄρμοδίῳ καὶ Ἀριστογεΐτονι ἐγένετο.

²⁶¹ Ober 1996, 36-37.

²⁶² Hdt. 5.66.1.: ὅς περ δὴ λόγον ἔχει τὴν Πυθίην ἀναπεῖσαι

²⁶³ Arist. *Ath.Pol.* 20.1.: φίλος ὦν τῶν τυράννων

²⁶⁴ Lintott 1982, 54.

dette som en kamp mellom eliten, men da ikke nødvendigvis mellom en oligarkisk og demokratisk elite, ettersom den demokratiske forfatningen vi forbinder med Athen ikke fantes på denne tiden.

Aristoteles som tar for seg grunner for hvordan slike konflikter kunne oppstå mellom eliten nevner også ære som ett viktig aspekt. Han gir oss to eksempler på situasjoner hvor ære kan forårsake opprør. Den første er «når mennesker blir utsatt for vanære samtidig som de ser at andre oppnår ære, griper de gjerne til opprør.»²⁶⁵ Her er det menneskenes misunnelse som bygger opp under konfliktene og spiller igjen på at en klasse kan være misunnelig på en annen klasse i politen og dermed søke å undergrave den klassen som har oppnådd ære.

Det andre eksempelet han tar for seg er hvor noen har oppnådd for mye ære og makt. «Maktkonsentrasjon fører til opprør når noen (en enkeltperson eller gruppe) har sterkere posisjon enn staten og dens politiske styrke kan tåle.»²⁶⁶ Her kommer frykt for tyranni inn i bildet. At makten skal bli konsentrert på en eller få vil være grunn for massen å tenke på revolusjon. Han trekker så inn ett viktig moment, og det er frykt. Han skriver at frykt er det som vil få individer og grupper til å kunne utløse opprør for å, paradoksalt nok, føle seg tryggere.²⁶⁷

Jeg tok for meg Nick Fisher, som snakker om *hybris* og *ære*, i forrige kapittel, og her ser man eksempel på dette. Konflikten mellom Kleisthenes og Isagoras handlet nok like mye om ære, såvel som politisk makt. Her lå det nok både ambisjoner om ære (*philotimia*) til grunn og æreskrenkelser (*timôriai*) fra begge statsmennene.

Som nevnt, hadde hverken Kleisthenes eller Isagoras en særlig demokratisk bakgrunn og Ober skriver at førstnevnte hadde vært villig til å bli arkont under tyranniet.²⁶⁸ Det kan da tenkes at også Kleisthenes hadde støttet tyranniet, men at familien var anti-tyrannisk.²⁶⁹ Ober skriver at grunnet Kleisthenes ledende rolle i sin familie, Alkmeoidene, rundt 508/7, samt deres antityranniske holdning og aktiviteter hadde gjort ham fortjent til en sentral politisk stilling i den orden som ville erstatte tyranniet.²⁷⁰

²⁶⁵ Arist. *Pol.*

1302b.: καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀτιμαζόμενοι καὶ ἄλλους ὀρῶντες τιμωμένους στασιάζουσιν: ταῦτα δὲ ἀδίκως μὲν γίνονται ὅταν παρὰ τὴν ἀξίαν ἢ τιμῶνταί τινες ἢ ἀτιμάζονται, δικαίως δὲ ὅταν κατὰ τὴν ἀξίαν
²⁶⁶ Arist. *Pol.* 1302b.: δι' ὑπεροχὴν δέ, ὅταν τις ἢ τῆ δυνάμει μείζων (ἢ εἷς ἢ πλείους)
ἢ κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ πολιτεύματος: γίνεσθαι γὰρ εἴωθεν ἐκ τῶν τοιούτων μοναρχία ἢ δυναστεία:
α: διὸ ἐνιαχοῦ εἰώθησιν ὀστρακίζειν, οἷον ἐν Ἄργει καὶ Ἀθῆναισι: καί τοι βέλτιον ἐξ ἀρχῆς ὀρᾶν ὅπως μὴ ἐνέσονται

²⁶⁷ Arist. *Pol.* 1302b.

²⁶⁸ Ober 1996, 37.

²⁶⁹ Ober 1996, 37.

²⁷⁰ Ober 1996, 37.

Når Isagoras forstod at han ikke hadde mulighet for å utmanøvrere Kleisthenes ettersom han hadde fått folket på sin side gikk han til det steget å få Kleomenes til, atter en gang, å komme til Athen.²⁷¹ Slik skulle han få Kleisthenes forvist fra Athen, og dermed vinne tilbake den politiske makten som *eliten* hadde gitt ham, men som *folket* hadde gitt hans motstander. Kleisthenes forlater Athen før Kleomenes i det hele tatt har ankommet og sparer de athenske borgerne for det som kunne blitt en blodig konflikt.²⁷²

Ettersom Isagoras ikke var en enehersker har vi å gjøre med en situasjon hvor folket står mot eliten. L. J. Samons II skriver at den greske *polis*-verden på slutten av 500-tallet fvt. var dominert av to typer forfatninger. Den første var *polis* styrt av ett timokratisk oligarki, mens andre var styrt av tyranner.²⁷³ Man ser da, igjen, at situasjoner hvor eliten stod mot folket ikke var noe uvanlig.

Stasis i Athen viser også klare tegn til å dreie seg om rettigheter. Det kan sies å begynne med elitens rettigheter når de går imot Hippias og ville få slutt på tyranniet, men også massen ble etterhvert viktig.

Deler av folket var sannsynligvis med i beleiringen av *Akropolis* ettersom styret til Hippias hadde forandret seg og det da kan ha virket som om et oligarki var det mindre av to onder i konflikten. Siden det kunne virke som eliten ville ta den politiske makten er det nok ikke dette som var grunnen til at folket ble med i striden, men heller at de nå fryktet styret til Hippias. Her kan man trekke inn det Lintott skriver om at oligarki kan fungere på et vis hvis borgerne kun er ute etter beskyttelse og ikke har et politisk mål.²⁷⁴ Dette kan da forklare hvorfor folket kan ha støttet eliten i kampen mot tyranniet. Ettersom eliten ville til dels stå i gjeld til folket kan de ha håpet på visse rettigheter etter at tyrannene var fordrevet. Ettersom massen knytter seg til eliten i denne situasjonen kan en sannsynligvis også trekke inn patronasje her, og at eliten hadde bånd som fikk massen til å sympatisere med dem, og ikke tyrannen.

Ste Croix skriver at etter tyranniene falt i de forskjellige *poleis* hadde ofte det tidligere aristokratiske styret, som hadde dominert før, blitt borte og i stedet gikk *polis* i retning av en mer åpen forfatning.²⁷⁵ Dette er også det Lintott kommer inn på, og som vi har nevnt tidligere

²⁷¹ Htd. 5.70.1.

²⁷² Htd. 5.72.1., Arist. *Ath.Pol.* 20.3.

²⁷³ Samons 2007, 115.

²⁷⁴ Lintott, A. (1992) Aristotle and Democracy. *The Classical Quarterly*. [Internett] 42 (1). Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/639148>. (Lest 1.10.2015)

²⁷⁵ Ste Croix 1981, 280.

ble fokuset etter tyrannene dreid fra aristokratiet og over på *polis* hvor borgerne da plutselig kom mer i fokus enn det de hadde vært i den pre-tyranniske *polis*.

Med Kleisthenes kommer den athenske massen enda sterkere inn i det politiske landskapet. Både i Herodot og i *Athenernes Statsforfatning* blir det skrevet at Kleisthenes egentlig ikke hadde brydd seg stort om folket før det ble klart at den øvrige eliten støttet Isagoras.²⁷⁶ For å vise sin støtte til folket delte han de fire *fylene* som eksisterte inn i ti.²⁷⁷ Grunnen til dette var for å «blande dem [folket] sammen slikt at flere kunne ta del i politikken.»²⁷⁸ Han opprettet også ett råd som skulle erstatte “rådet av fire hundre” med ett nytt “femhundremannsråd”, bestående av femti mann fra hver *tribe*.²⁷⁹ Planen hans fungerte godt og han ble sin motstander fullstendig overlegen.²⁸⁰

Slik fikk da flere borgere tilgang til den athenske politikken, og disse rettigheten skulle de, som vi skal komme inn på, kjempe hardt for å beholde.

Man kan kanskje også trekke inn ære her. Som Fisher skriver var vertikal ære noe eliten søkte etter. Med den demokratiske forfatningen kan man kanskje si at den vanlige borger kunne oppnå en slags *timé* med å være kandidat til langt flere politiske poster enn før. En annen ting som nok gjorde seg gjeldene da Athen fikk *démokratia* var skiftet i den horisontale æren vekk fra oligarkene.

Det som skjer mens Kleomemes er i Athen for andre gang (etter at Isagoras hadde tilkalt ham) er meget interessant og har ført til forskjellige hypoteser om hvordan demokratiet oppstod og hvilken rolle de forskjellige aktørne spilte.

Kildene går ikke i grundig detalj når det gjelder *stasis* i Athen etter tyranniet. Hvilke midler blir så tatt i bruk for å forandre på den athenske forfatningen og hvem er det som leder an i det Ober kaller “den demokratiske revolusjonen i Athen”?

Ober argumenterer for at selv om Kleisthenes sto som en sentral skikkelse når en snakker om den omveltningen som fant sted mellom 510 og 508 fvt. kan likevel tidligere forskning og kilder ha lagt for mye vekt på Kleisthenes, og den rollen han spilte i opprettelsen av den nye forfatningen i Athen.²⁸¹ Han mener det athenske folket også spilte en stor rolle, kanskje til og med en større rolle, i *stasis*. Han skriver at *démokratia* i Athen da ikke var en gave til folket

²⁷⁶ Hdt. 5.66, 69., Arist. *Ath. Pol.* 20.1.

²⁷⁷ Hdt. 5.66.

²⁷⁸ Arist. *Ath. Pol.* 21.2.: ἀναμείξαι βουλόμενος, ὅπως μετάσχωσι πλείους τῆς πολιτείας

²⁷⁹ Arist. *Ath. Pol.* 21.3.

²⁸⁰ Hdt. 5.69.2: κατύπερθε τῶν ἀντιστασιωτέων.

²⁸¹ Ober 1996, 32-35.

fra en gavmild elite til en passiv masse, men heller et produkt av en kollektiv beslutning, handling og hvor massen egen selvdefinisjon.²⁸²

Kleomenes forviser syv hundre familier fra *polis* og ville innsette Isagoras og tre hundre allierte til å styre Athen.²⁸³ Som vi har nevnt tidligere gikk Kleisthenes i en frivillig eksil før Kleomenes hadde sjanse til å personlig fjerne ham.

Herodot forteller oss hvordan folket reagerte Kleomenes kommer til Athen.

Men ikke desto mindre innfant Kleomenes seg i Athen med en riktignok ikke særlig stor hær og fikk fordrevet syv hundre athenske familier som Isagoras utpekte. Så forsøkte han å få oppløst rådet (*boule*) og la makten i hendene på tre hundre tilhengere av Isagoras. Men da rådet nektet å adlyde, satte Kleomenes og Isagoras seg i besittelse av borgen (*Akropolis*).²⁸⁴

Ober bruker disse hendelsene til å argumenterer for at demokratiet i Athen oppsto med et lederløst opprør som fulgte av at Kleomenes ikke klarte å oppløse rådet (det er uvisst om det er snakk om rådet av fire hundre, eller Kleisthenes' nye femhundremannsråd), hvor folket da stormet spartanerne slikt at de måtte flykte til *Akropolis*.²⁸⁵ Etersom kildene ikke nevner noen militær/e leder/e for folket mener han dette støtter hans syn.²⁸⁶ Han skriver at det er tvilsomt en leder av en slik oppreisning ville bli glemt eller dysset ned i historieskrivingen i løpet av de om lag seksti årene mellom hendelsene og Herodots ankomst i Athen. Han mener at en slik et slikt modig forsvar mot spartanerne var akkurat slikt en aristokratisk familie ville husket i flere generasjoner.²⁸⁷

Det som blir skrevet i *Athenernes Statsforfatning* kan støtte Obers syn, hvor det blir skrevet at det var folket som hadde holdt Kleomenes og Isagoras under beleiring mens Kleisthenes var landsforvist.²⁸⁸

Obers hovedsyn er at hvis ikke folket hadde alliert seg mot Isagoras og Kleomenes hadde de ikke fått den demokratiske fortanningen. Han mener grunnen til dette er den nye politiske

²⁸² Ober 1996, 35.

²⁸³ Hdt. 72.1., Arist. *Ath. Pol.* 20.

²⁸⁴ Hdt. 5.72.1-2.:

μετὰ δὲ οὐδὲν ἦσσαν παρῆν ἐς τὰς Ἀθήνας ὁ Κλεομένης σὺν μεγάλῃ χειρὶ, ἀπικόμενος δὲ ἀγηλατέει ἐπτακόσια ἐπίστια Ἀθηναίων, τὰ οἱ ὑπέθετο ὁ Ἰσαγόρης. ταῦτα δὲ ποιήσας δεύτερα τὴν βουλὴν καταλύειν

ἐπειρᾶτο, τριηκοσίοισι δὲ τοῖσι Ἰσαγόρῳ στασιώτησι τὰς ἀρχὰς ἐνεχείριζε. ἀντισταθείσης δὲ τῆς βουλῆς καὶ ὁ βουλομένης πείθεσθαι, ὃ τε Κλεομένης

καὶ ὁ Ἰσαγόρης καὶ οἱ στασιῶται αὐτοῦ καταλαμβάνουσι τὴν ἀκρόπολιν

²⁸⁵ Ober 1996, 36.

²⁸⁶ Ober 1996, 42.

²⁸⁷ Ober 1996, 42.

²⁸⁸ Arist. *Ath. Pol.* 20.3.

selvbevisstheten massen i Athen hadde fått og som gjorde dem rustet til å skape en ny form for forfatning i den athenske *polis*. Han argumenterer for at det var tidligere hendelser på 500-tallet som hadde ført til dette og trekker frem Solon og tyrannitiden.

Han mener Solons reformer hadde gått imot at en var født inn i en mektig familie, som hadde ført med seg autoritet før. Også under tyrannene hadde dette blitt mer synlig og Ober mener folkets avhengighet og lydighet til eliten i Athen hadde blitt svekket. Her kommer han også inn på Solons avskaffelse av gjeldsslaveri som hadde gjort athenerne mer ansvarlig for seg og andre. Dette hadde da også ført med seg at den athenske massen hadde blitt mer polistisk selvbevisst. Også tyrannenes sponing av festivaler og byggeprosjekter hadde, som nevnt, hjulpet massen i denne retningen.²⁸⁹

Ober går mot det som blir kalt "Great-Man"-modellen, som hevder at det må en usedvanlig ledende skikkelse til for å føre igjennom historiske hendelser.

Det er uenigheter om Obers teori, og en av de som taler imot er Samons. Han skriver i en respons til Ober at han *er enig* i at dette er et noe foreldet utgangspunkt rundt Kleisthenes, men og at «many scholars since the 1960s have hardly seen Cleisthenes as a "Great Man", unless we mean by that simply a member of one of the most important families of Athens [...]»²⁹⁰ Han trekker da også frem at verk av P. Lévêque og Vidal-Nanquet, som til en grad hadde brukt "Great-Man"-modellen som utgangspunkt, blir av Ober kalt "klassikere", og at han selv til en grad bruker "Great-Man"-modellen på Solon og Peisistratidene før han tar for seg Kleisthenes.²⁹¹

Det at han trekker inn modeller er også en av Samons kritikkpunkter av Ober. Han mener disse modellene kommer i fare for tolkningene ettersom de selv er oppfunnet i moderne tid. Han skriver at modeller kan være til hjelp når en forsker på antikke samfunn og ikke finnes avgjørende beviser, eller skikker virker fremmede for det moderne øyet. Likevel er modeller skapt av moderne forskere, og ofte for å forske på post-antikke samfunn.²⁹²

Raaflaub tar også for seg en del av de lovene Solon skal ha (eller kan ha) innført i Athen. Han innrømmer at det ikke er sikkert alle er autentiske. Han innførte ett råd av fire hundre (hvis autentisk), et sted en kunne appellere (*epheisis*) til domstolen (*heliaia*), og en kunne opprette sak for de som hadde blitt utsatt for urett.²⁹³ Som nevnt tidligere, skal han ha opprettet en lov om at athenske borgere hadde plikt til å velge side i *stasis*. Raaflaub vrirer å

²⁸⁹ Ober 1996, 38.

²⁹⁰ Samons 2007, 114.

²⁹¹ Samons 2007, 114.

²⁹² Samons 2007, 113.

²⁹³ Raaflaub 1998, 38.

det samme synet som Ober når det gjelder Solons innvirkning på det athenske folkets politiske selvbevissthet; at disse tiltakene var ment å øke massens deltakelse, kombinert med en sterk politisk bevissthet, ansvarsfølelse og engasjement.²⁹⁴

Han er også enig i at den athenske massen av denne grunn hadde bedre grunnlag for å hevde seg mot eliten under *stasis* i 508/7.²⁹⁵ Som en ser hadde noen av de rettighetene til den athenske massen alt eksistert før Kleisthenes reformer.

Ste Croix virker også å være enig i at massen (hvertfall deler av den) kunne under tyrannistyre fått en politisk *aretê* (politisk kunnskap).²⁹⁶ Han mener det gradvis sivet ned til hvertfall de øverste lagene av den sosiale strata under adelen. Dette førte så med seg, mener han, at hele eierklassen (eller hele borgerstanden) fant ut at de kunne bli kvitt tyrannen og styre seg selv.²⁹⁷

Ste Croix bruker ett sitat fra Gustave Glotz som forklarer folkets bevissthet på en slående måte.

The people regarded tyranny only as an expedient. They used it as a battering-ram with which to demolish the citadel of the oligarchs, and when their end had been achieved they hastily abandoned the weapon which wounded their hands.²⁹⁸

Ste Croix advarer oss likevel mot å konkludere med at denne prosessen var bevisst fra folkets side, og at de brukte tyranniet til å få makt og rettigheter i *polis*.²⁹⁹ Disse synspunktene korresponderer med noe Aristoteles argumenterte for i *Politikken*, hvor han skrev at ‘den lille forskjellen’ kan utløse intern strid.³⁰⁰ Det han mener med dette er at små forandringer over tid i staten kan forårsake store forandringer på sikt og utløse *stasis*. Han forklarer dette med et eksempel fra Ambrakia hvor formueskravet ble så lite at man kunne få en politisk lederstilling uten å ha noen formue.³⁰¹ Dette første eksempelet kunne på sikt føre til at man krever høyere formue for politisk deltagelse. Dette ville sansynligvis bli ledet av eliten og gått for seg som

²⁹⁴ Raaflaub 1998, 38.

²⁹⁵ Raaflaub 1998, 41.

²⁹⁶ Ste Croix 1981, 281.

²⁹⁷ Ste Croix 1981, 281.

²⁹⁸ Glotz, Gustave (eng. Overs. N. Mallinson) (2013) *The Greek City and its Institutions*. 4. Utg. Routledge. New York. s. 116.

²⁹⁹ Ste Croix 1981, 281.

³⁰⁰ Arist. *Pol.* 1303a.:

ἔτι διὰ τὸ παρὰ μικρόν. λέγω δὲ παρὰ μικρόν, ὅτι πολλάκις λανθάνει μεγάλη γινομένη μετάβασις τῶν νομίμων

³⁰¹ Arist. *Pol.* 1303a.

en slags reformbevegelse. Et annet eksempel er at en stat er sammensatt av to folkegrupper, og når den ene er i flertall kaster den ut minoriteten.³⁰²

Hvis en støtter disse synspunktene kan en si at det var den politiske bevisstheten blant massen som utgjorde "den lille forskjellen". Dette synet kan til en grad også beskrive det som skjer i Athen, men på ettmakronivå og kanskje heller større forskjeller. Den politiske bevisstheten, som nevnt over, gjorde slik at massen ble villige til å slåss for sine rettigheter i Athen, og dermed kvittet de seg med den gamle aristokrati-fokuserte forfatningen som hadde vært gjeldene før tyrannene tok over makten.

Samons skriver i en respons til Ober at det ikke er bevis for den selvbevisstheten han pålegger folket, og sikter til at det eneste stedet hvor han kan ha hentet dette fra er Herodots beskrivelse av folket når de setter seg imot Kleomenes og Isagoras³⁰³. Han skriver at «[...] the Athenians, **who were of one mind**, besieged them for two days.»³⁰⁴

Samons trekker også frem at for massen i Athen framstod nok ikke Kleisthenes som noe annet enn en aristokrat som allierte seg med folket siden *démokratia* ikke var noe som fantes i det kognitive fellesskap³⁰⁵ før noen tiår senere.³⁰⁶ Han skriver også at for spartanerne så dette nye regimet bare ut som en gjeninnføring av tyranniet i peisistratide-stil, bare med en av deres klans tidligere støttespillere som leder.³⁰⁷

Også Raaflaub er skeptisk til å ta alt Herodot skriver på ordet, og biter seg også merke i det samme sitatet fra Herodot (**Who were of one mind**)³⁰⁸. Han bruker en hendelse fra 600-tallet i Athen hvor Kylon prøver å opprette et tyranni, og hvor eliten, blant annet Alkmeoidene, gikk mot han og sistnevnte ble anklaget for å ha drept ham og hans tilhengere, selv om de hadde blitt lovet å få beholde livet.³⁰⁹ Det Raaflaub mener er at det samme kan ha skjedd i 508/7, at det var «**those who agreed in their opposition** to Isagoras and Cleomenes»³¹⁰ som faktisk stilte seg imot dem og ikke nødvendigvis folket, slik Ober antyder gjennom Herodot.³¹¹ Dette kan, når en ser på de historiske eksemplene, være meget sannsynlig ettersom eliten hadde for vane å sette seg imot folk som ville skaffe seg mer makt enn det de andre hadde. Her kan man igjen trekke inn *philotimia* og *timôriai*, hvor Isagoras og

³⁰² Arist. *Pol.* 1303a.

³⁰³ Samons 2007, 115.

³⁰⁴ Hdt. 5.72.2.: Ἀθηναίων δὲ οἱ λοιποὶ τὰ αὐτὰ φρονήσαντες ἐπολιόρκεον αὐτοὺς ἡμέρας δύο.

³⁰⁵ Det vil si at en atener ikke ville ha noen erkjennelse av *démokratia* som forfatning ettersom det ikke fantes. Etter demokratiet ble opprettet ville dette naturlig nok forandre seg.

³⁰⁶ Samons 2007, 115.

³⁰⁷ Samons 2007, 115.

³⁰⁸ Raaflaub 1998, 41.

³⁰⁹ Hdt. 5.71.. Raaflaub bruker denne hendelsen som eksempel på s. 41

³¹⁰ Raaflaub 1998, 41.

³¹¹ Raaflaub 1998, 41.

Kleisthenes begge kjemper om makt og ære. Det er ikke vanskelig å tenke seg at eliten setter seg imot Kleisthenes som opparbeidet seg så mye ære med å støtte folket.

Ober mener også videre at mangelen på informasjon om det var en regulær hær av hoplitter til stedet under beleiringen peker på at det ikke var noen militær leder.³¹² Han anerkjenner at dette kan være på grunn av at det kanskje ikke eksisterte noen "nasjonal" athensk hær på denne tiden.³¹³

Videre skriver han at hvis det ikke fantes noen regulær hær er det sannsynlig at det var aristokratene som mønstret sine egne styrker, for så sannsynligvis å kombinere dem i en krigssituasjon.³¹⁴ Dette er et godt argument for at folket trengte en leder for å fungere som en armé og at de hadde vanskelig for å opptre som en sammenhengende styrke uten noen til å gi dem ordre. Dette skriver Ober til tross for at han argumenterer for det motsatte; at det var massen som ledet an i den demokratiske revolusjonen. Likevel mener han at dette kan være grunnen til Kleisthenes eksil. Han skriver at forvisningen av store mengder eliten, som Isagoras hadde foreslått (sannsynligvis fokusert på de aristokratiske familiene) og som Kleomenes hadde utført, ville ha kneblet de tradisjonelle måtene å mønstre den athenske hæren. Dette mener Ober da kan ha vært en del av motivene for forvisningen.³¹⁵

Obers har her en legitim teori hvor store deler av eliten blir forvist og dermed fører til at massen står igjen. Han må likevel her være noe forsiktig så han ikke beveger seg inn i teleologi, hvor noe som kan være tilfeldigheter blir sett på som bevis for hans hypotese. Dette er en alvorlig beskyldning og det er sannsynligvis ikke dette han har hatt i tankene.

Ett annet argument han bruker for at det var et opprør er hvor lenge beleiringen av *Akropolis* varte under denne *stasis*, kontra da Hippias hadde okkupert høyden noen år tidligere. Kildene forteller oss at Isagoras og Kleomenes ble beleiret i to dager før det athenske folket lot spartanerne gå under overgivelse³¹⁶, mens en rekke ikke-spartanere «la athenerne i lenker for senere å drepe dem.»³¹⁷

Ober mener at hvis Kleomenes og Isagoras hadde planlagt å okkupere *Akropolis* ville de hatt tid og mulighet til å skaffe forsyninger slik at de kunne holde ut over en lengre periode under beleiring. Han mener kildene implisitt forteller at de måtte flykte til borgen i all hast og dermed ikke hadde verken tid eller mulighet for å forsyne seg ettersom opprøret hadde spredt

³¹² Ober.1996, 42.

³¹³ Ober 1996, 43.

³¹⁴ Ober 1996, 43.

³¹⁵ Ober 1996, 43.

³¹⁶ Hdt. 5.72., Arist. *Ath.Pol.* 20.3.

³¹⁷ Hdt. 5.72.4.: τοὺς δὲ ἄλλους Ἀθηναῖοι κατέδησαν τήν ἐπι θανάτῳ.

seg så raskt.³¹⁸ Han innrømmer at det Herodot skriver om Kleomenes' oppførsel i templet, hvor kongen ikke skal ha vist respekt når prestinnen ber han om å vende om³¹⁹, kan peke på at Kleomenes hadde planlagt å være på *Akropolis*. Likevel mener han at dette ikke er nok bevis hvis man, igjen, tekker inn det korte oppholdet og hvorfor Kleomenes skal ha tatt med sin styrke opp til borgen.³²⁰ Et motargument her vil være at viss dette var ett spontant opprør, hvorfor blir det aldri nevnt om alle, eller bare noen, av Kleomenes menn kom seg i sikkerhet? Her kan en forsvare Ober med at dette ikke blir nevnt i kildematerialet dette konkret heller.³²¹ Hvis man støtter Obers syn på hendelsene er det da folket som har startet et opprør mot eliten fordi deres politiske makt, i form av *boule*, ble truet. Isagoras, som ville endt opp som en lederfigur for en forfatning styrt av eliten, ble en for stor trussel for massen og rådet nekter å bli oppløst. Det er da *boule* som starter denne kjedereaksjonen som fører til *stasis*.

Samons første innvending til Ober på dette punktet er at ord som beskriver opprør eller opptøyer ikke blir brukt av kildene. Han mener at siden grekerne hadde ord for 'mobbing' og 'voldelige opptøyer', og ettersom hverken Herodot eller Aristoteles brukte disse, hvorfor skulle dette då ses på som opprør?³²²

Samons trekker også fram at Ober skal ha oversett noen viktige spørsmål om Kleisthenes og hans familie, Alkmeoidene. Kleisthenes hadde vært knyttet til Peisistratid-tyranniet gjennom søsterens ekteskap med Peisistratos selv³²³, men dette båndet kan ha blitt kuttet da han døde. Det som er meget interessant er at Alkmeoidene skal ha vært i kontakt med perserne etter revolusjonen.³²⁴ Samons skriver også at «[...] years later the Alcmeoids were accused of plotting to help the Persians (with whom Peisistratus' son Hippias had taken refuge)»³²⁵ Hvis Kleisthenes og hans familie ville hjelpe perserne, og ved proxy Hippias er dette noe som kan tale mot at Kleisthenes virkelig ville ha den demokratiske forfatningen i Athen. Her har kanskje Kleisthenes hatt for mål å få tilbake noe av makten i Athen etter at folket hadde tatt mye av forfatningen i egne hender.

Det er alvorlig at ikke Ober ser nok på dette i sin analyse, men likevel argumenterer han ikke for at det er Kleisthenes selv som innfører forfatningen, men at han, som nevnt, på

³¹⁸ Ober 1996, 43.

³¹⁹ Hdt. 5.72.3.

³²⁰ Ober 1999, 44.

³²¹ Hdt. 5.72., Arist. *Ath. Pol.* 20.3.

³²² Samons 2007, 116.

³²³ Samons 2007, 115.

³²⁴ Samons 2007, 115.

³²⁵ Samons 2007, 115,

mange måter ikke hadde noe valg. Som Ober skriver hadde han talent for å lese folket³²⁶, men det er ikke sikkert han var begeistret for det som utspilte seg.

Obers tolkning av hendelsene kan virke meget plausibel, men en annen innvending er at kildene ikke nevner noe om en kaotisk retrett, og heller ikke om det var mangel på forsyninger som er grunnen til at de må overgi seg.³²⁷ For å bruke Obers eget argument ville sannsynligvis ikke en ydmyk retrett av en spartansk konge i Athen blitt glemt i tiden mellom hendelsene og da Herodot skrev.

Som vi har vært inne på allerede nekter *boule* å bli oppløst, og en sentral del av Obers forklaring er hva som skjer idet *boule* stritter imot Kleomenes og hvordan det kan relateres til hvordan han mener opprøret ble utløst. Han trekker her inn ‘‘speech-act teorien’’ som ble utviklet av J.L. Austin i *How to do things with Words*.³²⁸

Kleomenes har sannsynligvis verbalt befalt rådet til å bli oppløst, og blir forklart som en handling som bærer med seg en fysisk konsekvens ettersom han har autoritær makt. Idet rådet nekter blir denne verbale handlingen nullifisert og Kleomenes bafaling blir da ikke-gjeldene. Slik tar da også rådet makt fra ham og gir det til seg selv.

Ober sammenligner denne hendelsen med 1700-tallets Frankrike hvor nasjonalforsamlingen nekter å adlyde ordre fra kong Ludvig XVI, og det blir da en «confrontation between speech-acts»³²⁹ Han er klar over at det er anakronistisk å trekke denne parallellen, men mener den kan brukes instruktivt.³³⁰

Ober tolker at det er folket som klart setter seg imot den aristokratiske eliten og at de hadde politiske motiv for å angripe Isagoras og Kleomenes. Kleisthenes er en viktig aktør, men må, på grunn av sin genererøsitet til slutt spille (kanskje ufrivillig) på lag med massen. Som en utstrekning av dette mener han at selv *boule*, som var de som hadde nektet, nå ikke hadde noen kontroll over folket, som hadde tatt striden i egne hender for å forsvare rådet.³³¹

Samons mener Obers syn kanskje er noe forhastet. Han mener Kleisthenes politiske agenda var å fremme sin egen familie gjennom å alliere seg med massen, og at i stedet for at det oppsto en demokratisk revolusjon ved hjelp av folket i Athen hadde skapt en slags blandet forfatning. Han skriver at hvis en ser Kleisthenes reformer innen konteksten, og ikke gjennom det han kaller en forvrengt linse av hva Athen ble på 400-tallet fvt, vil en se at de ikke er

³²⁶ Ober 1996, 52.

³²⁷ Hdt. 5.72., Arist. *Ath.Pol.* 19.3.

³²⁸ Austin, J.L. (1975) *How to do things with words*. Harvard University Press. Massachusetts.

³²⁹ Ober 1996, 46-7.

³³⁰ Ober 1996, 48.

³³¹ Ober 1996, 49.

annet enn ett forsøk på å kombinere elementer av tyrannisk folkeføring med en tradisjonell *polis*-forfatning.³³²

I Raaflaubs tolkning spiller også folket en viktig rolle og han mener også det lavere sjiktet var med i revolusjonen. Han skriver at han ikke vil nekte for mange *thêter* var med i opprøret til massen i Athen og hjalp å beseire Isagoras og hans spartanske støttespillere.³³³

Avslutningsvis kan det være interessant å ta opp hvordan hoplittene som Ober mener ikke var til stedet (vi vet ikke sikkert). Lintott spør om utviklingen av hoplittfalanksen fra slutten av 800-tallet fvt.³³⁴ ble en politisk styrke som kunne avsette monarki eller oligarki eller om de faktisk var en bevisst plan fra rike blant eliten?³³⁵

På 500-tallet var hoplitten ett mer vanlig fenomen i de greske *polis*. Hvis så hoplittene faktisk var til stedet i 508/7, kan Kleisthenes ha brukt sin politiske makt til å få denne gruppen med i striden? Og hvorfor i så tilfelle? Kan han ha hatt planer om å ta makten i *polis* selv? Her kan vi se på Lintotts bruk Kypselos som sannsynligvis ble støttet av hoplitter, «thus hoplite power was at least an instrument of change.»³³⁶

Ettersom vi blir fortalt at det er massen som gjør opprør har det nok vært hoplitter med, ettersom hoplittene var en del av dem. Om de faktisk ble med under ‘kommando’ av den landsforviste aristokraten er vanskeligere å svare på. Ettersom massen tok makten fra Isagoras og Kleisthenes kom tilbake til en *polis* som var klar for å bli demokratisert har det nok ikke spilt en stor rolle om han faktisk hadde hatt hoplitter der eller ikke.

3.1.3 Oppsummering

Ste Croix skriver at det fantes ingen institusjoner til å holde på plass en forfatning for en ikke-arvelig elite eller ett demokrati før tyranniene. Derfor var tyrannstyret ett nødvendig mellomstadium for å kunne utvikle den demokratiske forfatningen som startet med Kleisthenes.³³⁷

I begge tilfellene av athensk *stasis* på slutten av 500-tallet spiller eliten en rolle. Det er likevel to forskjellige roller avhengig av hvilken konflikt-situasjon man tar for seg. I den første går eliten mot en eneherker som sitter med makten. Ved hjelp av sletting av gjeld og

³³² Samons 2007, 118-19.

³³³ Raaflaub, 1998, 42.

³³⁴ Lintott 1982, 38.

³³⁵ Lintott 1982, 38-40.

³³⁶ Lintott 1982, 40.

³³⁷ Ste Croix 1981, 281.

andre goder klarer eneherskere å hente til seg støtte fra allmuen slik at de skal kunne sitte tryggere ved makten.

Kleisthenes og eliten henter inn ekstern hjelp fra Sparta for å drive vekk tyrannen. Man kan også se at folket tar på parti med eliten etter tyranniet hadde blitt for hardt. Da tyrannen omsider ble tvunget vekk fra *polis* er det eliten som blir sittende med makten.

I Athen fører dette til den neste konflikten som begynner som en kamp mellom Kleisthenes og Isagoras som begge ønsker å øke sin politiske makt og posisjon, men som etterhvert utvikler seg til en kamp om de politiske rettighetene til massen i *polis*. Kildene er vage på informasjon og det er ikke konsensus blant forskerne om hvem som ledet og hvordan denne konflikten faktisk utviklet seg. I likhet med striden mellom eliten og eneherskeren blir det, også her, brukt ekstern støtte. Isagoras ønsker ved Spartas hjelp å innsette seg og sine allierte som et oligarki, mens Kleisthenes støtte til folket har, ifølge Ober, førte til en motstandsvilje som ender i et folkeopprør. Den øvrige forskningslitteraturen er mer forsiktig i å hevde dette, men er enige i at det ender i en ny forfatningsform i den athenske *polis*.

Uansett hvilket syn som faktisk stemmer (noe vi nok aldri vil vite helt sikkert) kan en ikke nekte for at det hele faktisk bærer preg av å ville skaffe seg makt. Man ser, som Ste. Croix er inne på, at klassene går mot hverandre og underklassen stiller seg mot deler av overklassen. Man finner alle de punktene som Fisher mener karakteriserer forskningen på *stasis* i Athen. Det er en konflikt mellom klassene i *polis*, strid om en ny forfatning gjennomsyrrer konflikten mellom massen og Isagoras. Ikke minst finner vi striden mellom ham og Kleisthenes som viser en intern elitekamp. Man ser også ett klart eksempel på det at en ekstern makt har skyld i at det oppstår *stasis*.

3.2 Korkyra

Samfunnet i Korkyra bestod i hovedsak av borgerne og slavene med en oppdeling lik det en fant i de fleste *polis*. Tukydid tar tidlig for seg *stasis* i *Peloponneserkrigen*. Han beskriver utbruddet av *stasis* i Korkyra på begynnelsen av 420-tallet fvt., og bruker denne som en modell på hvordan *stasis* foregikk i de andre *poleis* i Hellas under krigen.

Utgangspunktet for Korkyra før *stasis* var noe unikt i forhold til de andre *poleis* i denne perioden. I tiden før *Peloponneserkrigen* valgte de fleste *polis*er å knytte seg til en av de to store *poleis*, Sparta eller Athen. De to styrte som *hegemoner* over sine områder og utøvde makt over de *poleis* som kom under dem. Det var *Det Peloponnesiske forbundet* under ledelse av Sparta og *Det Deliske forbundet*, hvor Athen styrte og krevde tribut fra sine forbundsfeller.

Korkyra skiller seg ut på dette området. I. A. F. Bruce skriver at politen hverken tilhørte det som egentlig var det athenske imperiet eller det Peloponnesiske forbundet, og hadde da heller ingen *hegemon* over seg som kunne utøve politisk makt over politen.³³⁸ Dette skulle komme til å forandre seg dramatisk i første del av krigen.

3.2.1 Jord og gjeld

Peloponneserkrigen var ikke den direkte årsaken til borgerkrigen i Korkyra, ettersom de var kjent for å holde på sin nøytralitet i konflikter³³⁹. Denne startet egentlig som en *stasis* i deres egen koloni, Epidamnos. Tukydid forklarer at folket i byene hadde kastet eliten ut og nå ville eliten slå tilbake.

De slo seg da sammen med barbarene og foretok plyndringstog mot de andre både til lands og til vanns. Epidamnerne sendte i sin nød utsendinger til Kerkyra, som jo var moderbyen, og ba kerkyréerne ikke å tillate at de gikk til grunne, men må de landsflyktige forsonet med bymennene og få slutt på krigen mot barbarene. [...] Men kerkyréerne ville ikke bønnhøre dem og sendte dem bort med uforrettet sak.³⁴⁰

Korinth (som var moderbyen til Korkyra) blander seg i denne konflikten og sender en garnison til Epidamnos. Kerkyréerne gir da klar beskjed om at de ønsker denne garnisonen bort fra kolonien, og at epidamnerne skulle ta tilbake sine aristokrater som var i eksil i Korkyra.³⁴¹ Konflikten eskalerer etterhvert til en krigstilstand mellom Korkyra og Korinth og de to søker støtte fra Sparta og Athen. De to har ikke store problemer med å blande seg i de interne konfliktene. Bruce skriver at på mange måter var Peloponneserkrigen en forutsetning for de mange borgerkrigene som skulle oppstå under denne perioden. Han skriver at mens dette ikke ville skjedd i fredstid gav krigstilstanden mellom athenerne og spartanerne de

³³⁸ Bruce, I. A. F. (1971) The Corcyraean Civil War of 427 B. C.. *Phoenix*, 25 (2). Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/1087521>. s. 108.

³³⁹ Thuc. 1.32.4-5.

³⁴⁰ Thuc. 1.24.5-6.:

αὐτῶν ἐξεδίωξε τοὺς δυνατοὺς, οἱ δὲ ἐπελθόντες μετὰ τῶν βαρβάρων ἐλήζοντο τοὺς ἐν τῇ πόλει κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ὄντες Ἐπιδάμνιοι ἐπειδὴ ἐπιέζοντο, πέμπουσιν ἐς τὴν Κέρκυραν πρέσβεις ὡς μητρόπολιν οὖσαν, δεόμενοι μὴ σφᾶς περιορᾶν φθειρομένους, ἀλλὰ τοὺς τε φεύγοντας ξυναλλάξαι σφίσι καὶ τὸν τῶν βαρβάρων πόλεμον καταλῦσαι.

[...] οἱ δὲ Κερκυραῖοι τὴν ἰκετείαν οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλ' ἀπράκτους ἀπέπεμψαν.

³⁴¹ Thuc. 1.26.1-3.

revolusjonære lederne i forskjellige *poleis* en ypperlig mulighet til å søke støtte fra de forskjellige partene ettersom disse alltid var tilgjengelig og søkte allianser.³⁴²

Det virker å ikke fra kildene å ha dreid seg om en redistribusjon av jord i den kerkyriske *stasis* som ofte kunne oppstå når det kom til indre konflikt, men heller om territorium. Konflikten mellom Korkyra og Korinth dreier seg om hvem som skal kontrollerer Epidamnos. De sender begge, som nevnt over, garnisoner for å holde på denne kolonien som de begge mente tilhørte dem, siden Korkyra hadde grunnlagt den. Korinth mente på sin side å ha krav på Epidamnos siden kerkyréerne var en koloni av dem.

De to fraksjonene i Korkyra ønsket å ha kontroll over *polis* og ville gjennom dette naturligvis få en viss kontroll over dem som drev jordbruk. Man må opp på makronivå for å finne noen av de utløsende grunnene for det som senere skulle skje internt i *polis*.

Når det gjelder Korkyra som mål i Peloponneserkrigen var gjerne denne *polis* ekstra utsatt ettersom de hadde en strategisk posisjon i Adriaterhavet i forhold til handel mellom Hellas og den italiske halvøyen³⁴³ og, som nevnt over, var både Sparta og Athen interessert i å kontrollere denne dem. Vi får høre av Tukydid at Korkyra også hadde en mektig flåte:

Og da det er forbund med en sjømakt, ikke med en landmakt vi tilbyr dere, så må det være av særlig betydning for dere ikke å avvise det. Dere burde om mulig ikke tillate at noen annen stat har skip; men kan dere ikke det, bør dere ha den til venn som har den sterkeste flåten.³⁴⁴

Det er tre sjømakter hos hellenerne som det er verdt å nevne, eders, vår og korinthernes. Dersom dere tillater at de to forener seg og korintherne altså får lagt beslag på oss, da vil dere få sjøkrig med kerkyréerne og peloponneserne samtidig. Men opptar dere oss i forbund, da vil dere kunne føre krigen mot dem med en flåte som er styrket ved vår.³⁴⁵

Disse to sitatene er hentet fra taler mellom kerkyréerne og athenerne og det kan finne sted overdrivelser her, men Tukydid kommer inn på Korkyra også utenom talene å skriver at de på denne tiden var blant de rikeste og mektigste både økonomisk og flåtemessig i den greske

³⁴² Bruce 1971, 115.

³⁴³ Catwright, M. (5.juni 2013) *Corcyra* [Internett], Ancient History Encyclopedea. Tilgjengelig fra: <http://www.ancient.eu/corcyra/> [Lest 30. januar 2015].

³⁴⁴ Thuc. 1.35.5.: καὶ ναυτικῆς καὶ οὐκ ἡπειρώτιδος τῆς ξυμμαχίας διδομένης οὐχ ὁμοία ἢ ἀλλοτριώσις, ἀλλὰ μάλιστα μὲν, εἰ δύνασθε, μηδένα ἄλλον ἔαν κεκτηῖσθαι ναῦς, εἰ δὲ μή, ὅστις ἐχυρώτατος, τοῦτον φίλον ἔχειν.

³⁴⁵ Thuc. 1.36.3.: τρία μὲν ὄντα λόγου ἄξια τοῖς Ἕλλησι ναυτικά, τὸ παρ' ὑμῖν καὶ τὸ ἡμέτερον καὶ τὸ Κορινθίων: τούτων δὲ εἰ περίψεσθε τὰ δύο ἐς ταύτων ἔλθεῖν καὶ Κορίνθιοι ἡμᾶς προκαταλήψονται, Κερκυραίοις τε καὶ Πελοποννησίοις ἅμα ναυμαχήσετε, δεξάμενοι δὲ ἡμᾶς ἔξετε πρὸς αὐτοὺς πλείοσι ναυσὶ ταῖς ἡμετέραις ἀγωνίζεσθαι.'

*polis*verden.³⁴⁶ Sparta og Athen hadde da et økonomisk motiv for å blande seg inn i den spente politiske situasjonen i Korkyra som brøt sammen og utviklet seg til *stasis*. Den seirende parten i striden ville kanskje også kunne nyte godt av handelsforhold mellom seg og den eventuelle *hegemon* som kunne komme til å styre etter at krigen var over. Om Sparta eller Athen ikke ville gi Korkyra økonomiske privilegier ville i alle fall den parten som seiret være relativt trygg og ha handel til å bygge opp igjen på. Eksterne makter viser seg som et viktig moment i den kerkyriske *stasis*.

Gjeld blir ikke nevnt stort i hendelsesforløpet til *stasis*, men som vi skal komme inn på så ble leietropper brukt av begge parter. Spesielt for eliten, som var i mindretall, måtte sannsynligvis bruke store summer i striden og kan ha bygget seg opp en gjeld, men dette vet vi dessverre ikke sikkert. Det virker ikke som det foregikk noen form for sletting av gjeld slik tyrannene i Athen skal ha gjort.

3.2.2 Makt og rettigheter

Hvordan utspilte så *stasis* i Korkyra seg? Her kommer man inn på det aspektet som er så typisk for de interne konfliktene i mange *polis* under Peloponneserkrigen, partistrid mellom demokrater og oligarker. Disse hentet så inn ekstern hjelp fra de to store super-*poleis*. Både Athen og Sparta var klar over fordelene med å kontrollere denne byen og begge parter prøvde å skaffe innflytelse blant kerkyréerne. Athen appellerte til den demokratiske delen av folket, mens Sparta ville støtte den oligarkiske minoriteten. Korkyra var på denne tiden mer trukket til Athen, som de allerede hadde en defensiv allianse med.³⁴⁷ *Stasis* i Korkyra bærer preg av å være en kamp mellom eliten om makt i *polis*, hvor det er en klar demokratisk fraksjon mot en oligarkisk. Den oligarkiske fraksjonen gikk mot den demokratiske, og dermed er det eliten som står mot massen. Dette er den store fellesnevneren når man ser på alle de interne konfliktene som brøt ut i mange poliser under Peloponneserkrigen. Tukydid beskriver det slik:

Grunnen til alt dette var trang til makt ut fra griskhet og ærgjerrighet. Når det så kommer misunnelse til, blir man rent oppsatt. De som styrte i statene, likegyldig fra hvilket av partiene de var, brukte vakre navn enten de foretrakk alles politiske likeberettigelse eller fornuftig styre av de beste, men det var bare i navnet de tjente det almene vel som de gjorde til sin egen kamppris; i virkeligheten kjempet de på alle vis for å slå hverandre ut og våget det ytterste og gav hverandre

³⁴⁶ Thuc. 1.25.4.

³⁴⁷ Bruce 1971, 108.

stadig verre straffer som ikke ble bestemt ut fra rettferdighet eller statens fordel, men ut fra det som partiet ville synes om.³⁴⁸

Ifølge Tukydid fant altså de to fraksjonene måter å fremme sin agenda på gjennom konfliktene ved å spille på folkets beste og hvordan politen best burde styres, mens de i virkeligheten ikke tenkte mye på hvordan det skulle gå med folket.

Aristoteles tar for seg hvordan eliten ofte forårsaket *stasis* og virker å være enig med det Tukydid skriver. Han gir oss først en grov oversikt over ulike grupper blant eliten, deres ulike bakgrunner og ambisjoner, og hvorfor dette eventuelt ville kunne skape strid. Han mener det er dette som «kan sies å være opprinnelsen og kilden til borgerkrig; dette er det som setter borgerne opp mot hverandre.»³⁴⁹ Han kommer innpå ambisjoner, og dermed kan en trekke inn *timê* som en grunn for at eliten gikk mot hverandre, og trakk inn massen i sine fraksjoner.

Konflikter mellom eliten var, som vi så i Athen, altså ikke ett uvanlig fenomen i den greske antikken og i denne type konflikt var det ikke rom for de som ikke tok parti. Tukydid skriver at disse virker å bli fanget opp i striden uansett.

Den borger som ikke holdt med noe parti, ble ødelagt av begge to, enten fordi han ikke holdt med dem eller fordi de misunte ham at han skulle slippe fra det med livet.³⁵⁰

Det er noe uklart om Korkyra hadde en lignende lov som Athen hvor borgerne måtte velge side, men ettersom denne loven er kreditert til atheneren Solon på 500-tallet fvt. kan det sies å være lite sannsynlig.

Aristoteles gir oss en liten forklaring på hvordan lovgiverne kunne hindre at slike konflikter brøt ut. Han forklarer de interne konfliktene, ikke som en kamp mellom klassene eller et kupp, men en drakamp mellom ytterfløyene i staten, altså eliten og massen som på hver sin side ville ha mer makt i *polis*.³⁵¹ De som fikk overtak i denne kampen innførte det de

³⁴⁸ Thuc. 3.82.8:

πάντων δ' αὐτῶν αἴτιον ἀρχὴ ἢ διὰ πλεονεξίαν καὶ φιλοτιμίαν: ἐκ δ' αὐτῶν καὶ ἐς τὸ φιλονικεῖν καθισταμένων τὸ πρόθυμον. οἱ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσι προστάντες μετὰ ὀνόματος ἑκάτεροι εὐπρεποῦς, πλήθους τε ἰσονομίας πολιτικῆς καὶ ἀριστοκρατίας σῶφρονος προτιμήσει, τὰ μὲν κοινὰ λόγῳ θεραπεύοντες ἄλλα ἐποιοῦντο, παντὶ δὲ τρόπῳ ἀγωνιζόμενοι ἀλλήλων περιγίγνεσθαι ἐτόλμησάν τε τὰ δεινότερα ἐπεξῆσαν τε τὰς τιμωρίας ἔτιμείζουσι

³⁴⁹ Arist. Pol. 1301b.

μὲν οὖν ὡς εἰπεῖν αὐτὰ καὶ πηγαὶ τῶν στάσεων εἰσιν, ὄθεν στασιάζουσιν: διὸ καὶ αἱ μεταβολαὶ γίνονται διχῶς

³⁵⁰ Thuc. 3.82.8.:

ὥστε εὐσεβεῖα μὲν οὐδέτεροι ἐνόμιζον, εὐπρεπεῖα δὲ λόγου οἷς ξυμβαίη ἐπιφθόνως τι διαπράξασθαι, ἄμεινον ἦκουον. τὰ δὲ μέσα τῶν πολιτῶν ὑπ' ἀμφοτέρων ἢ ὅτι οὐ ξυνηγωνίζοντο ἢ φθόνῳ τοῦ περιεῖναι διεφθείροντο.

³⁵¹ Arist. Pol. 4.16., 1296a.

mente var den beste forfatning, uten tanke på å opprette en *status quo* i samfunnet, men fyrte heller opp under nye konflikter.³⁵²

Han nevner så noen av de klassene man kan finne i *poleis* som for eksempel bønder, kroppsarbeidere og dagleiere.³⁵³ Han tar også her for seg middelklassen som han mener lovgiverne måtte ta med i regnestykket når de skulle sette sammen en statsforfatning. Han skriver at middelklassen vil være bra for staten:

Der hvor middelklassen har overvekt i størrelse, enten over begge ytterfløyene eller bare den ene av dem, er det mulig å innføre en stabil forfatning. Da er det nemlig ingen grunn til å frykte at de rike vil slå seg sammen med de fattige mot middelklassen, for ingen av de to klassene vil være villig til å la seg styre av den andre.³⁵⁴

Her er det faktisk middelklassen som setter en buffersone mellom de rike og de fattige fra å utløse det som godt kunne tolkes som en klassekamp mellom eliten og massen. Man ser ut fra dette sitatet er at de to fløyene hadde antagonistiske innstillinger mot hverandre som gjør at de ikke ville kunne samarbeide. Eliten ville heller utnytte de fattige for sin egen gevinst, noe som virker å ha vært svært normalt i antikken. Man kan si at det her også er en kamp for makt og rettigheter mellom eliten og massen.

Uansett om lovgiverne i Korkyra hadde tatt dette i betraktning var *stasis* likevel ett faktum. Aristoteles tar også for seg forskjellige typer statsomveltninger i *Politikken* og dette er det første eksempelet han bruker:

Noen ganger gjelder det selve forfatningen, og målet er å skifte ut den gjeldene forfatning med en annen, for eksempel fra demokrati til oligarki, eller oligarki til demokrati, eller fra disse til borgerstyre og aristokrati eller til disse fra de første.³⁵⁵

Konflikten i Korkyra hadde ett slikt politisk preg. De to fraksjonene kjempet om hvilken forfatning Korkyra skulle bli styrt etter, enten et oligarki eller demokrati. Oligarkene ønsket

³⁵² Arist. *Pol.* 4.17., 1296a.

³⁵³ Arist. *Pol.* 1296b.

³⁵⁴ Arist. *Pol.* 1296b-97a.: ὅπου δὲ τὸ τῶν μέσων

ὑπερτείνει πλῆθος ἢ συναμφοτέρων τῶν ἄκρων ἢ καὶ θατέρου μόνον, ἐνταῦθ' ἐνδέχεται [40] πολιτείαν εἶναι μόνιμον.

οὐθὲν γὰρ φοβερὸν μὴ ποτε συμφωνήσωσιν οἱ πλούσιοι τοῖς πένησιν ἐπὶ τούτους: οὐδέποτε γὰρ ἄτεροι βουλήσονται δουλεύειν τοῖς ἑτέροις, κοινοτέραν

³⁵⁵ Arist. *Pol.* 1301b.: διὸ καὶ αἱ μεταβολαὶ γίνονται διχῶς: ὅτε μὲν γὰρ πρὸς τὴν

πολιτείαν, ὅπως ἐκ τῆς καθεστηκυίας ἄλλην μεταστήσωσιν, οἷον ἐκ

δημοκρατίας ὀλιγαρχίαν ἢ δημοκρατίαν ἐξ ὀλιγαρχίας, ἢ πολιτείαν καὶ ἀριστοκρατίαν

politisk makt slik at de kunne sitte med eksklusive privilegier. Man ser tegn til det Aristoteles skriver; at grupper blant eliten ønsket seg mer makt, fordi de mente at de fortjente det. Dette ville igjen gå på bekostning av den politiske makten som folket hadde.

Denne makten ville folket naturligvis beskytte og dermed er det ikke bare elite mot elite i Korkyra, men også grupper blant eliten mot folket. Dette kan også forklares som en klassekamp hvor man gjerne kan si det er de politiske privilegiene og makten som binder massen sammen, i stedet for produksjonsforhold som har vært sentralt i diskusjon av klasser senere.³⁵⁶

Som med Athen må en spørre hvem som ledet? Vi har sett at det hadde det utviklet deg en demokratisk forståelse i den grekse *polis*-verden, sannsynligvis som følge av Athens utvikling.

Korkyra virker å ha hatt et viss demokratisk styresett ettersom de hadde avtaler med Athen og en gruppe blant elite ble beskyldt «for å ville **avskaffe demokratiet**.»³⁵⁷ Ettersom Tukydid ikke bruker *démokratia* i teksten kan man likevel ikke være helt sikres.

Noe som også forekommer i Korkyrs er såkalte *prostates tou demou*³⁵⁸, grovt oversatt til *leder av folket*. Dette var personer som tok folkets parti i strid med eliten og folket kunne se opp til i disse konfliktsituasjonene. Tukydid nevner Peithias som en leder for folkepartiet i Korkyra.³⁵⁹ Altså var han en *prostates tou demou* for folket i Korkyra ved utbruddet av den kerkyriske borgerkrigen.

Bruce mener, tross Tukydid's ordlegging, at dette ikke var ledere av ett spesifikt politisk parti slik vi kjenner det i dagens samfunn, men at de likevel var avhengig av støtte fra folket.³⁶⁰

Konflikten mellom oligarkene og Peithias kan også være med på å forklare den konstitusjonelle forfatningen i Korkyra. I oligarki vil det sjeldnere bli en form for kamp bare mellom massen og eliten ettersom det lett oppstår splittelse og strid blant eliten selv.³⁶¹ I demokrati oppstår det hovedsakelig konflikt mellom massen og eliten.³⁶²

Den politiske striden mellom eliten i staten utviklet seg til en blodig konflikt som gikk utover alle som hørte til. Tukydid gir oss et eksempel på hvordan fraksjonene fremmet sin agenda med for eksempel terror. «Da sluttet de [oligarkene] seg sammen og trengte med dolk

³⁵⁶ Sikter her til Marx' klassebeskrivelse i hans verk fra 1800-tallet.

³⁵⁷ Thuc. 3.81.4.: τὴν μὲν αἰτίαν ἐπιφέροντες τοῖς τὸν **δῆμον καταλύουσιν**

³⁵⁸ Bruce 1971, 110.

³⁵⁹ Thuc. 3.70.3.

³⁶⁰ Bruce 1971, 110.

³⁶¹ Arist. *Pol.* 1302a.

³⁶² Arist. *Pol.* 1302a.

i hånd plutselig inn på rådsmøtet og stakk ned Peithias og bortimot seksti andre, rådsmedlemmer og alminnelige borgere.»³⁶³

Grunnen til at de gjorde dette var fordi Peithias hadde krevd at de måtte betale en høy sum i bot for overtredelser.³⁶⁴ Man kan da til en viss grad kalle disse gjerningsmennene for opprørere ettersom de ikke ville føye seg etter loven, men heller tok den i egne hender. De skal også ha sagt, etter gjerningen, at dette var til det beste for *polis*, for nå «var de sikret mot å bli slaver under athenerne.»³⁶⁵ Her ser man også tegn til ære og de har sannsynligvis følt seg utsatt for æreskrenkelse av Peithias når han fører dem for loven.

Eliten i Korkyra var avhengig av leietropper fordi de var i sterkt mindretall, og sto ovenfor en masse i *polis*.³⁶⁶ Her kan man si at elitens økonomiske overlegenhet er en forutsetning for at de kunne kjempe mot demokratene. Den demokratiske fraksjonen hadde likevel på sin side leid hoplitter fra Messene, sannsynligvis ved hjelp fra de ledende *prostates*. Disse ankom med den athenske flåten under ledelse av Nicostratos.³⁶⁷ Ettersom de ankom med den athenske flåten kan det også være høyst sannsynlig at det var athenerne selv som hadde leid tropper, for så å sende dem der det var behov (som for eksempel i Korkyra). Man kan se at leietroppene ofte kom fra andre steder, i dette eksempelet fra det greske fastlandet³⁶⁸ Også dette bygger opp at viktigheten av eksterne makter når en skal forklare *stasis*.

I tillegg til den interne konflikten i Korkyra var det også en eksternt kamp mellom dem og moderbyen Korinth om Epidamnos. Dette er enda et aspekt som gir den kerkyriske *stasis* et preg av eksterne makter. Det handlet då også om prestisje, såvel som økonomi. Foruten dette var det også en krigssituasjon i den greske *polis*-verden som helhet. Det dreide seg også om et maktspill mellom demokratiske Athen mot oligarkiske Sparta. Konflikten i Korkyra ble så intens nettopp fordi de kunne bruke forbundsfellene, og disse ville igjen ha så mye makt, i så mange *polis* som mulig.

Ett interessant poeng som Ste. Croix nevner når han snakker om den greske verden er forholdet mellom byen og landsbygden, hvor bøndene holder til. Han skriver at det fundamentale forholdet mellom by og land alltid var det same; det dreide seg om utnyttning med få fordeler gitt tilbake.³⁶⁹ Tukydid nevner ikke stort om landsbygden rundt Korkyra og

³⁶³ Thuc. 3.70.6.: ξυνίσταντό τε καὶ λαβόντες ἐγχειρίδια ἐξαπιναίως ἐς τὴν βουλήν ἐσελθόντες τόν τε Πειθίαν κτείνουσι καὶ ἄλλους τῶν τε βουλευτῶν καὶ ἰδιωτῶν ἐς ἐξήκοντα

³⁶⁴ Thuc. 3.70.4-5.

³⁶⁵ Thuc. 3.71.1.: εἶη καὶ ἤκιστ' ἂν δουλωθεῖεν ὑπ' Ἀθηναίων

³⁶⁶ Bruce 1971, 112, 115.

³⁶⁷ Bruce 1971, 113.

³⁶⁸ Bruce 1971, 112.

³⁶⁹ Ste. Croix 1981, 13.

deres forhold til byen. Det vites heller ikke om bøndene var med i striden mot oligarkene, men sannsynligvis har de det ettersom det som skjedde i byen har måttet fått konsekvenser for dem også.

Skal vi se det fra Ste. Croix vinkel har det sannsynligvis vært det samme utnyttingsforholdet i Korkyra som man ser ellers. Hvis dette er tilfellet kan det ikke sies å være solidaritet mellom byen og landsbygden. Men som vi nevnte ville nok bøndene være med i striden. Man kan også trekke frem synspunktene til Ober hvor folkene flest var nå politisk bevisst og ville beskytte sine rettigheter. Det har nok helt sikkert forekommet patron-klient-forhold mellom eliten i Korkyra ettersom dette var så vanlig. En annen grunn til å tro dette er fordi denne *polis* befant seg på en øy. Det er riktignok en stor øy, men en øy likevel. De hadde kun maritime forbindelser med det greske fastlandet og patronasjen var da naturlig nok litt begrenset og holdt seg mellom den kerkyriske *polis* og *chôra* sannsynligvis. Disse båndene som da har oppstått mellom bøndene og eliten har sannsynligvis knyttet noen av bøndene til den oligarkiske eliten i Korkyra.

Under *stasis* ble ofte slavene trukket inn i konfliktene og slik får man enda en form for klassekamp hvor de mest undertrykte i samfunnet kunne reise seg mot overklassen *med* støtte, uten å risikere at hele staten ville stille seg mot dem.

Under borgerkrigen i Korkyra valgte både den demokratiske og den oligarkiske fraksjonen å søke støtte fra slavene. Tukydid skriver at det fant sted noen småkamper, mens begge parter sendte bud ut på landet for å få slavene der på sin side mot løfte om å bli fri, samt at de fleste av slavene sluttet seg til demokratene.³⁷⁰ De fleste av slavene virker altså å være mer vennligsinnet mot demokratene og ikke oligarkene. Det kan tolkes som om de hadde mer tro på den demokratiske forfatningen og at folket ville gå med på å frigjøre dem. Det kan også være fordi slavene ville holde med majoriteten som så ut til å vinne. Når slavene i Korkyra slutter seg til demokratene³⁷¹ blir eliten enda mer avhengig av å betale tropper for å slåss.

Slavene hadde både politiske, økonomiske og etniske grunner for å delta i *stasis*. Den sentrale politiske grunnen kommer Tukydid inn på, nemlig at de kunne bli frigitt hvis at de ble med i striden, og var nok helt klart en av de store motivasjonene. Hvis de ble frigitt ville de få en del i politikken, som de ikke hadde hatt tidligere. Dette ville også tjene deres fremtidige slekt, og dette var et meget viktig aspekt i antikken. De ville også kunne begynne å bygge en egen økonomi og dermed bestemme mer selv hvordan de forholdt seg til politen. Ettersom

³⁷⁰ Thuc. 3.73.1.: τῆ δ' ὑστεραία ἠκροβολίσαντό τε ὀλίγα καὶ ἐς τοὺς ἀγροὺς περιέπεμπον ἀμφότεροι, τοὺς δούλους παρακαλοῦντές τε καὶ ἐλευθερίαν ὑπισχνοῦμενοι: καὶ τῷ μὲν δήμῳ τῶν οἰκετῶν τὸ πλῆθος παρεγένετο ξύμμαχον

³⁷¹ Thuc. 3.73.1.

Korkyra virker å ha hatt import av slaver, som var det mest vanlige i Hellas ville etnisiteten blant slavene variere. I likhet med innleide tropper ville sannsynligvis ikke slavene ha store problemer med å reise seg mot en elite som hadde undertrykket dem. Ett annet etnisk moment er at når slavene ble frigitt ville de i teorien kunne returnere "hjem" etterhvert. Om mange gjorde dette er vel heller usikkert ettersom det nok krevde at en reiste i følge og hadde en viss kapital. Borgerkrigen i Korkyra startet kanskje ikke med et slaveopprør, men den ble hvertfall ikke bli mindre da slavene ble trukket inn.

Etter en lengre strid ble det til slutt den demokratiske fraksjonen som seiret over oligarkene og man kan lese hos Tukydid om hvordan de overlevende fra de beseirede ikke ble vist noen nåde ettersom demokratene ikke virker å ha stolt på dem. Han skriver at mange ble drept og noen drepte seg selv.³⁷²

3.2.3 Oppsummering

Det en ser med *stasis* i Korkyra er hvor stor innvirkning både Athen og Sparta fikk på hvordan politikken gikk for seg i de andre greske *polis* og hvor viktig disse *polis* ble for de forskjellige fraksjonene som oppstod.

Selv om Korkyra hadde begynt som en autonom *polis* (foruten den defensive alliansen med Athen) og ikke hadde knyttet faste bånd til en *hegemon* ble de også dratt inn i den eskalerende krigen når den oligarkiske fraksjonen ville opprette en oligarkisk forfatning. Som skulle bli normen allierte oligarkene seg med Sparta og det peloponnesiske forbundet, mens de som støttet en demokratisk forfatning søkte til Athen.

En ser at ikke bare massen og eliten ble involvert i striden, men også slavene ble trukket inn. Dermed var det ikke bare makten til eliten og rettighetene til massen som stod på spill, men også rettighetene til slavene som hadde med striden fått en mulighet for å bli frie i *polis*. *Stasis* i Korkyra ble en meget blodig affære mellom de to fraksjonene. Siden de kunne støtte seg på ekstern hjelp i form av allierte og leietropper var det ikke mangel på soldater til å føre krigen. Den demokratiske fraksjonen hadde da naturligvis store deler av massen på sin side som kjempet for sine rettigheter. Også slavene ble trukket inn for å kjempe hvorpå de hadde fått løfte om å bli frigitt. I det hele virker dette å ha vært en meget bitter kamp, og Tukydid skildrer dette når han beskriver hendelsene i Korkyra.

³⁷² Thuc. 3.81.4-5.

Så brutalt utviklet partistridene seg, og det virket desto værre fordi man før ikke hadde opplevet slikt. Senere ble det røre så å si i hele Hellas, overalt var det strid og folkepartiets ledere tilkalte athenerne, oligarkene lakedaimonerne. Så lenge det var fred, hedde de hverken hatt noe påskudd eller noen trang til dette, men nå da det var krig, ble det lett for dem som ville lage uro å opptre som forbundsfeller og styrke seg selv.³⁷³

3.3 Sparta

Sparta skal med den legendariske Lykurgos' reformer, kalt *den store rethra*, ha fått slutt på en lengre periode med indre strid som kan se ut til å ha blitt forårsaket av ekstern krigføring.³⁷⁴ Man må være forsiktig når en tar for seg Lykurgos ettersom kildene ikke vet stor om han eller de.

[...] nothing can be said which is not disputed, since indeed there are different accounts of his birth, his travels, his death, and above all, of his work as a lawmaker and statesman. [...] Timaeus conjectures that there were two Lycurgus at Sparta, at different *times*, and that to one of them the achievements of both were ascribed.³⁷⁵

Etter *rethra*'en opplever ikke spartanerne *stasis* igjen før på siste halvdel av 200-tallet fvt.. Dette står i sterk kontrast til det vi ser i de andre greske *poleis* hvor *stasis* virker å ha vært et tilbakevendende fenomen som dukker opp ved jevne mellomrom.

Det er en noe annen sosial oppbygging i Sparta enn det en finner i mange av de andre greske *poleis*. Massen og eliten er sammensatt på en noe annen måte. Først skal jeg presentere den monarkiske institusjonen i Sparta.

Den besto av et dobbelmonarki hvor det satt en konge fra hver av to kongelige slekter, Agiadene og Eurypontidene. Dette gikk langt tilbake i tid, og de to knyttet slektene sine

³⁷³ Thuc. 3.82.1.: οὕτως ὠμῆ <ή> στάσις προυχώρησε, καὶ ἔδοξε μᾶλλον, διότι ἐν τοῖς πρώτῃ ἐγένετο, ἐπεὶ ὕστερόν γε καὶ πᾶν ὡς εἰπεῖν τὸ Ἑλληνικὸν ἐκινήθη, διαφορῶν οὐσῶν ἑκασταχοῦ τοῖς τε τῶν δήμων προστάταις τοὺς Ἀθηναίους ἐπάγεσθαι καὶ τοῖς ὀλίγοις τοὺς Λακεδαιμονίους. καὶ ἐν μὲν εἰρήνῃ οὐκ ἂν ἐχόντων πρόφασιν οὐδ' ἐτοιμῶν παρακαλεῖν αὐτούς, πολεμουμένων δὲ καὶ ξυμμαχίας

ἅμα ἑκατέροις τῇ τῶν ἐναντίων κακώσει καὶ σφίσι αὐτοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ προσποιήσει

³⁷⁴ Kennell, Nigel M. (2010) *Spartans. A New History*. Wiley-Blackwell. UK. s. 10

³⁷⁵ Plut. *Lyc.* 1.1-2.: περὶ Λυκούργου τοῦ νομοθέτου καθόλου μὲν οὐδὲν ἔστιν εἰπεῖν ἀναμφισβήτητον, οὗ γε καὶ γένος καὶ ἀποδημία καὶ τελευτὴ καὶ πρὸς ἅπασιν ἢ περὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ καὶ τὴν πολιτείαν πραγματεία διαφόρους ἔσχηκεν ἱστορίας

[...] Τίμαιος δὲ ὑπονοεῖ, δυεῖν ἐν Σπάρτῃ

γεγονότων Λυκούργων οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, τῷ ἑτέρῳ τὰς ἀμφοῖν πράξεις διὰ τὴν δόξαν ἀνακεῖσθαι

tilbake til Herakles tid.³⁷⁶ Grunnet Xenofons syn på den spartanske staten går han så langt som å kalle Spartas konger for «leaders in a community of leaders.»³⁷⁷ De to kongene kunne holde hverandres makt og ambisjon i sjakk. Dette var nok ikke den opprinnelige grunnen, men fiendskap skal ifølge Herodot likevel ha vært rotfestet i deres mytologi,³⁷⁸ og dermed virket direkte på å forhindre at det utviklet seg et tyranni i Sparta.

For å definere eliten i Sparta må man se på de spartanske borgerne, altså *homoioi* ettersom disse satt med all makten og rettighetene. Dette forandret seg ikke, men som vi skal se, ble dette en mindre og mindre gruppe som til slutt på 200-tallet fvt. ikke bestod av veldig mange, og disse ble en eksklusiv gruppe. Intern i denne gruppen kan man også finne et skille mellom de som hadde midler og de som levde på det som må være lånte midler for å klare å holde borgerstatus. Den rike minoriteten man fant innad blant *homoioi* er da *de facto* den spartanske eliten.

Det fantes også en annen viktig gruppe i Sparta, kalt *hypomeiones*. Dette var de som hadde falt utenfor borgerstanden i *polis*, og antallet på denne gruppen hadde gradvis steget, mens tallet på *homoioi* hadde sunket. Cartledge skriver at hvis Agis hadde rett kan det ha vært så mange som to tusen *hypomeiones* i Sparta under Agis regjeringstid.³⁷⁹ Altså over dobbelt så mange som *homoioi*. Spenningene mellom disse gruppene må ha vært betydelig.

Sparta hadde også frie fremmede, kalt *perioiker*, som kunne holde jord i områdene rundt Sparta og det var disse som drev håndverk ettersom *homoioi* ikke skulle bedrive annen virksomhet enn krig. Perioikene skal også ha hatt tjenesteplikt i den spartanske hæren, og dette har nok gjort at perioik-klassen kom i konflikt med helotene som gjorde opprør. Her kan man da også si at det er snakk om klasser mot hverandre. Perioikene har sannsynligvis ikke hatt andre grunner til å slåss mot helotene enn at spartanerne krevde det. Hvis de hadde nektet kan det godt tenkes at de hadde mistet en del av sine privilegier. Hvis de mistet retten på jord i området ville de nok måttet flytte på seg. Ettersom reformene hadde for mål å hente inn borgere fra denne klassen ser man at rettighetene for perioikene blir aktuelt. Hvis de fikk komme inn i *homoioi*-klassen ville de jo naturligvis få del av styre i *polis*. De kan på ett vis kalles en form for ekstern støtte ettersom de kom utenfra borgerstanden, men de levde likevel innenfor den spartanske *polis*.

³⁷⁶ Xen. *Agas*. 1.2.

³⁷⁷ Xen. *Agas*. 1.3.: ἀλλ' ἡγεμόνων ἡγεμονεύουσιν.

³⁷⁸ Hdt. 6.52.

³⁷⁹ Cartledge & Spawforth 1989, 42-3.

Til forskjell fra de andre *poleis* hvor *stasis* oppstod som en konflikt mellom eliten og massen, og hvor det oftest var massen eller individer blant en bredere elite som kom i konflikt var det i Sparta en ovenfra-og-ned affære hvor kongen ville reformere.

To av kongene i Sparta ville reformere *polis* på 200-tallet fvt. Den første var Agis IV (265 – 241 fvt.). Planen hans var å returnere Sparta til den lykurgiske forfatning, slik byen antageligvis hadde vært etter Lykurgos innførte sine lover. Plutark skriver at Agis mente «det ville være en herlig dåd [...] å få innført likhet i staten og få gjort deres borgere fulltallige igjen.»³⁸⁰

Kleomenes III (styrte fra 237 fvt.³⁸¹) var den andre, og brukte den samme retorikken som gikk ut på en tilbakevending.

Sistnevnte var så vellykket at det skremte lederne av andre poliser på Peloponnes.³⁸² Vi kan godt si at Kleomenes ikke bare hadde folkets beste i bakhodet når han reformerer Sparta, men også har hatt en politisk agenda med å reformene. Det utvilet seg en krig, kalt *Den kleomeniske krigen* som varte fra 227 til 222 fvt.. Store deler av krigen gikk i Kleomenes favør, og han klarte å ta over et stort antall byer i løpet av krigen. Blant annet *Megalopolis*, som de tidligere helotene i Messenia hadde grunnlagt etter 371 fvt. Dette var da en stor seier for Sparta. Men som vi har nevnt tidligere var Sparta på 200-tallet ikke utrustet med nok borgere, selv ikke etter Kleomenes' reformer, til å opprettholde en krig på ubestemt tidspunkt.

Sparta slet med et problem som de fleste andre *poleis* unngikk. Det var spesielt en klasse i det spartanske samfunnet som forårsaket dette problemet, og det var helotene. For å forstå hvordan den spartanske *polis* fungerte må man vie noe plass til å forklare hvordan helot-institusjonen spilte inn på den.

3.3.1 Helotene

Under Messeniakrigene på 700- og 600-tallet fvt. hadde spartanerne lagt under seg ett helt folkeslag. Disse ble kalt heloter, og det var dette folket som produserte for Sparta. Dermed kunne de spartanske borgerne tilbringe sin tid som fulltidssoldater i polisshæren.

Til forskjell fra slaver som ble importert av forskjellige poliser i antikken var dette et gresktalende folk som ikke var blitt importert utenfra, men hadde allerede eksistert i området rundt Sparta. Cartledge skriver at «socially and politically, they were a people, almost a

³⁸⁰ Plut. *Ag.6.1.*: ποιούμενος ἐξιῶσαι καὶ ἀναπληρῶσαι τὴν πόλιν.

³⁸¹ Toynbee, Arnold J. (1959) *Hellenism. A History of a Civilization*. Oxford University Press. London. s. 139.

³⁸² Polyb. 49.4.

nation»³⁸³ Kildene kan fortelle oss at Sparta levde under trussel fra helotene ettersom det var mange flere heloter enn det var spartanske borgere. Tukydid gir uttrykk for at Sparta faktisk hadde flere slaver enn noen annen by i Hellas.³⁸⁴

Aristoteles beskriver helotene som en fiende som konstant ventet på at spartanerne skulle bli svekket på en eller annen måte³⁸⁵, og som Powell skriver ville ikke datidens beste krigsteknologi være til hjelp mot overlegne mengder heloter med hjemmelagde våpen.³⁸⁶

I 465 fvt. ble Sparta rammet av ett kraftig jordskjelv som gjorde at politen ble svekket i en periode. De messenske helotene så dette som en ypperlig mulighet og gjorde opprør. De befestet seg på fjellet Ithômê³⁸⁷ sør-vest på Peloponnes og klarte der å holde ut over lengre tid. Da de siste opprørerne overgav seg fikk de gå fri, på betingelse at de aldri satt sine ben på Peloponnes igjen.³⁸⁸

Konflikten kunne bli så stor mellom helotene og *homoioi* at den fikk betydning for Spartas utenrikspolitikk. Tukydid forteller oss at spartanerne hadde lovet *tasinerne* å invadere Attika etter at athenerne hadde beseiret dem, men på grunn av jordskjelvet og helotopprøret ble denne invasjonen stoppet.³⁸⁹ Spartanerne skal så ha bedt Athen om hjelp mot opprørerne siden de hadde mer erfaring med beleiringskrig, men avviste dem av frykt for at athenerne skulle slutte seg til opprørerne.³⁹⁰

Denne konflikten var også kjent utenfor Sparta. Grekerne hadde inntrykk av at det var en spenning og ulydighet mellom spartanerne og helotene. Dette kommer frem av Aristoteles utsagn over, samt at Tukydid tar for seg dette når han skriver at alle Spartas institusjoner virker å være bygget for å vokte mot helotene.³⁹¹ Han beskriver også en hendelse hvor spartanerne plukket ut en gruppe heloter de mente mest sannsynlig ville gjøre opprør, og fjernet dem.

De [Spartanerne] hadde bekjentgjort at alle de helotene som mente å ha utmerket seg særlig i krigene, skulle melde seg for å oppnå full frihet, idet de ville sette dem på prøve og mente at de som først og fremst gjorde krav på frihet, også ville være de som særlig hadde mot til å gå til

³⁸³ Cartledge, P. (2003) *Spartan Reflections*. University of California Press. Los Angeles. s. 147.

³⁸⁴ Thuc. 7.40.2.

³⁸⁵ Arist. *Pol.* 2.2., 1269b.

³⁸⁶ Powell, A. (1991) *Athens and Sparta. Constructing Greek Political and Social History from 478 B.C.* Routledge. USA. s. 98.

³⁸⁷ Powell 1991, 109.

³⁸⁸ Thuc. 1.103.

³⁸⁹ Thuc. 1.101.2

³⁹⁰ Thuc. 1.102.1-3

³⁹¹ Thuc. 4.80.3.

angrep på dem selv. De hadde så tatt ut bortimot to tusen, som smykket med kranser besøkte templene som om de alt var blitt gitt fri. Men ikke lenge etter hadde de latt alle disse folkene forsvinne uten at noen hadde merket hvordan enhver av dem ble borte.³⁹²

Dette sitatet gir oss et godt inntrykk av hvorfor grekerne så slik på forholdet mellom spartanerne og helotene. Trusselen ble, som nevnt over, ofte manifestert i den mest ekstreme form for ulydighet, altså ved opprør.

Spartanerne var altså avhengig av å holde kontrollen med helotene, slik at de ikke skulle gjøre opprør. Her ser Aristoteles med en gang ett problem.

Det ser ut til at om man ikke har andre problemer, er det iallfall en krevende oppgave å finne den riktige måten å omgås de livegne på. Gir man dem for frie tøyler, blir de trossige, og krever å bli stilt likt med sine herrer, og må de leve under harde betingelser, blir de hatefulle og pønsker på hevn. Det er åpenbart at de som opplever dette i forbindelse med helotvesenet, ikke klarer å finne den beste metoden.³⁹³

Man ser i sitatet at Aristoteles syn på det å måtte bruke ressurser for å holde kontroll med de undertrykkede i seg selv var ett problem. Sitatet fremstiller det som om spartanerne ikke klarte å finne en balanse mellom måten å styre og samtidig holde kontroll med helotbefolkningen deres.

Plutark gir oss eksempel på hvordan spartanerne skal ha brukt skremselstaktikk for å holde kontroll. De tok ett utvalg av gutter fra *agogen* (Spartas utdanningsinstitusjon) og satte dem i en spesialstyrke kalt *krypteia*, som ble sendt rundt i helot-områdene for å terrorisere dem. Plutark skriver følgende om denne gruppen:

³⁹² Thuc. 4.80.3-4.: τούς Εἰλωτας τῆς φυλακῆς πέρυμάλιστα καθειστήκει)

: προεἶπον αὐτῶν ὅσοι ἀξιοῦσιν ἐν τοῖς πολέμοις

γεγενῆσθαι σφίσιν ἄριστοι, κρίνεσθαι, ὡς ἐλευθερώσοντες, πεῖραν ποιούμενοι καὶ ἡγούμενοι τούτους σφίσιν ὑπὸ φρονήματος, οἵπερ καὶ ἤξιωσαν πρῶτος ἕκαστος ἐλευθεροῦσθαι, μάλιστα ἂν καὶ ἐπιθέσθαι.

καὶ προκρίναντες ἐς δισχιλίους, οἱ μὲν ἐστεφανώσαντό τε καὶ τὰ ἱερά περιῆλθον ὡς ἡλευθερωμένοι, οἱ δὲ οὐ πᾶσι ὕστερον ἠφάνισάν τε αὐτοὺς καὶ οὐδεις ἤσθετο ὅτι τῷ τρόπῳ ἕκαστος διεφθάρη.

³⁹³ Arist. Pol. 1269b.:

ἔοικε δὲ καὶ εἰ μὴ δὲν ἔτερον, ἀλλὰ τό γε τῆς ἐπιμελείας ἐργῶδες εἶναι, τίνα δεῖ πρὸς αὐτοὺς

ὁμιλεῖν τρόπον: ἀνιέμενοι τε γὰρ ὑβρίζουσι καὶ τῶν ἴσων ἀξιοῦσιν ἑαυτοὺς τοῖς κυρίοις, καὶ κακοπαθῶς ζῶντες ἐπιβουλεύουσι καὶ μισοῦσιν. δῆλον οὖν ὡς οὐκ ἐξευρίσκουσι τὸν βέλτιστον τρόπον οἷς τοῦτο συμβαίνει περὶ τὴν εἰλωτείαν.

The magistrates from *time to time* sent out into the country at large the most discreet of the young warriors, equipped only with daggers and such supplies as were necessary. In the day *time* they scattered into obscure and out of the way places, where they hid themselves and lay quiet; but in the night they came down into the highways and killed every Helot whom they caught. Oftentimes, too, they actually traversed the fields where Helots were working and slew the sturdiest and best of them.³⁹⁴

Å være helot i Sparta kan virke som en lite ønskelig situasjon, men som vi skal se, kunne det til tider være en relativt grei tilværelse. Man kunne stige sosialt som helot. Helotene kunne også bli frigitt og ble siden kalt *neodamodeis* (nye menn av folket).³⁹⁵ Disse neodamodeis fant man også i den spartanske hæren, hvor de skal ha tjenestegjort som hoplitter, til forskjell fra de øvrige helotene som fortsatt var ufri og bare ble lett bevæpnet.³⁹⁶ Hos Tukydid kan man lese om flere eksempler hvor *neodaimones* ble sendt med spartanerne på ekspedisjoner utenfor Lakonia for å føre krig,³⁹⁷ og A.H.M. Jones skriver at de forble lojale mot Sparta.³⁹⁸ Tukydid nevner ett eksempel hvor det bare er *neodaimones* og heloter som kriger.³⁹⁹ Slik sett kunne mange av helotene og tidligere heloter leve et godt liv uten å tenke på å gjøre opprør mot sine herrer. Dette kan også ha gitt dem grunn til å jobbe hardt for å tjene sine mestre i Sparta og er sikkert noe av grunnen til at ikke alle heloter gjorde opprør. Richard J. A. Talbert skriver i *The role of Helots in the Class Struggle at Sparta* at det bare var blant en begrenset gruppe heloter i Messenia at det var tegn til opprør.⁴⁰⁰ Det var denne gruppen vi nevnte tidligere, som hadde sett sin mulighet etter jordkjelvet i 465 fvt..

Denne gruppen følte nok, som nevnt tidligere, en større selvidentitet enn de andre siden de befant seg nærmere der hvor Sparta hadde erobret. Talbert mener noe av grunnen til at det bare var denne begrensede gruppen var at de fleste andre heloter ikke var utdannet og visste lite om verden utenfor sine samfunn.⁴⁰¹ Dette var da de lakonske helotene som befant seg nærmere spartanerne. Jeg vil tro at de lokonske helotene heller ville satse på å bli frigitt enn å

³⁹⁴ Plut. Lyc. 28.2-3.:

ἔχοντας ἐγχειρίδια καὶ τροφήν ἀναγκαίαν, ἄλλοδὲ οὐδέν: οἱ δὲ μεθ' ἡμέραν μὲν εἰς ἀσυνδήλους διασπειρόμενοι τόπους, ἀπέκρυπτον ἑαυτοὺς καὶ ἀνεπαύοντο, νύκτωρ δὲ κατιόντες εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν εἰλώτων τὸν ἀλισκόμενον ἀπέσφαττον.

πολλάκις δὲ καὶ τοῖς ἀγροῖς ἐπιπορευόμενοι τοὺς ῥωμαλεωτάτους καὶ κρατίστους αὐτῶν ἀνήρουν

³⁹⁵Talbert, R. J. A. (1989) *The Role of the Helots in the Class Struggle at Sparta. Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte.* 38 (1). 25.

³⁹⁶ Talbert 1989, 27

³⁹⁷ Thuc. 5.34, 67; 7.19, 58

³⁹⁸ Jones 1967, 9.

³⁹⁹ Thuc. 7.58.3. I oversettelsen av Henning Mørland går man fort glipp av dette punktet grunnet språket.

⁴⁰⁰Talbert 1989, 31.

⁴⁰¹Talbert 1989, 30.

utfordre den spartanske hæren så nærme deres hjem. Den gamle oligarken skriver at i Sparta fryktet slavene sine mestre, i motsetning til Athen.⁴⁰²

De helot-konfliktene en ser her er ett klart eksempel på en klassekamp i Sparta. Man har her å gjøre med en klasse som har felles identitet, og som dermed skaper solidaritet innad. Grunnene til denne konflikten var av forskjellig natur. Det dreide seg om politikk ettersom helotene ikke fikk ta del i den. Polisspolitikken i Sparta var forbeholdt de spartanske borgerne, som igjen var helotenes mestre. Det var også en etnisk grunn til konflikten ettersom helotene, som sagt, hadde en felles identitet og felles språk. Det er dermed ikke overaskende å tenke på at dette førte til en antagonisering av spartanerne og en vilje fra noen grupper av heloter til å skape konflikt.

Man kan også tildels si at det var økonomiske grunner til helot-konfliktene, ettersom helotene var de som måtte produsere, mens *homoioi* ikke gjorde noe av arbeidet. Helotene måtte gi fra seg produksjon ettersom spartanerne trengte den til messene. Helotene hadde en viss beskyttelse ovenfor utnytting her ettersom spartanerne ikke kunne ta som de ville fra helotene. Hvis en *homoioi* likevel gjorde dette ville han ifølge en gammel religiøs lov bli straffet av gudene.⁴⁰³ Den samme religiøsiteten gjorde at når de nye hvert år når de nye eforene kom til erklærte de krig mot helotene, slik at de ikke skulle bli straffet av gudene for å drepe dem.⁴⁰⁴

Cartledge skriver at opprørene som dukket opp ikke bare var vanlige slaveopprør med mer en frihetsbevegelse som skulle gjenopprette helotene til sin gamle status som autonom stat, men sikter igjen mest til de messenske helotene.⁴⁰⁵

Dette er den gjennomgående konflikten som Sparta opplever fra tid til annen gjennom den klassiske perioden, og den er viktig å ha i bakhodet når en skal ta for seg *stasis* i denne polisen. Helot-konflikten blir ikke mindre etterhvert som Sparta går fra å være *hegemon* på slutten av 400-tallet fvt. til å miste mye av sin makt på første halvdel av 300-tallet fvt. Etter nederlaget mot Theben i 371 fvt. blir de messenske helotene frigitt (369 fvt.) og dermed mister Sparta en stor del av sine produksjonsmidler, mens de resterende helotene fortsetter likevel å spille en viktig rolle.

Med dette i bakhodet kan vi se på det store utbruddet av intern konflikt som fant sted mellom borgerne på 200-tallet fvt.

⁴⁰²Luraghi, N. (2009) The Helots: Comparative approaches, ancient and modern. I: Hodkinson. S. red. *Sparta. Comparative Approaches*. The Classical Press of Wales. UK. s. 261.

⁴⁰³ Cartledge 2003, 149.

⁴⁰⁴ Plut. *Lyc.* 28.7.

⁴⁰⁵ Cartledge 2003, 149.

3.3.2 Jord og gjeld

Jord var ekstremt viktig i pre-industrielle samfunn hvor rikdom var knyttet til jordeiendom. Dette var grunnen til at omfordeling av jord ofte ble brukt som slagord i antikken, ikke bare i Hellas, men for eksempel også i det romerske imperium hvor Gracchernes reformprogram ble meget populært blant massene.⁴⁰⁶ Befolkningen i antikken ville nok gjøre mye for å beskytte sin jordeiendom. Dette blir godt beskrevet hos Donald Kagan og Gregory F. Viggiano som forklarer krigføring mellom *poleis* i antikken. Mange poliser hadde nesten uinntakelige forsvarsverk som gjorde at en fiende ville ha store problemer med å innta posisjonen. Dette gjorde at fiendens naturlige mål med en gang ville bli motstanderens avling. Siden avlingen var livsviktig for både bøndene og borgerne var dette en effektiv måte å trekke motstanderen ut av sin forsvarsposisjon og tvinge ham til å godta ett avgjørende slag i felten. De måtte da enten godta slag, eller overgi seg og godta fiendens krav.⁴⁰⁷

Jord hadde mye å si for de konfliktene som utspilte seg i antikke *polis*. Austin og Vidal-Nanquet skriver at når det i antikken oppstod klassekonflikter var det ikke mellom de forskjellige arbeidsklassene - for det fantes ikke en arbeidsklasse, men mellom eierklassen og ikke-eierklassen.⁴⁰⁸ Det virker ikke å være annerledes i Sparta. Man ser her at Ste. Croixs eierklasser fortsatt er gjeldene i den spartanske *polis*.

Tildeling av jord i Sparta gikk for seg på en noe ‘spartansk’ måte og skulle forsterke likestillingen i samfunnet.

Plutark skriver hvordan Lykurgos skal ha gått frem med å likestille jordeiendom i Sparta.

For there was a dreadful inequality in this regard, the city was heavily burdened with indigent and helpless people, and wealth was wholly concentrated in the hands of the few. Determined, therefore, to banish insolence and envy and crime and luxury, [...] he persuaded his fellow-citizens to make one parcel of all their territory and divide it up anew, and to live with one another on the basis of entire uniformity and equality in the means of subsistence [...]⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ Plutarks Gaius - og Tiberius Gracchus-biografier.

⁴⁰⁷ Kagan, D. & Viggiano, G. F. (2013) The Hoplite Debate. I: Kagan, D & Viggiano, G. F.. red. *Men of Bronze. Hoplite Warfare in Ancient Greece*. Princeton University Press. UK. s. 8.

⁴⁰⁸ Austin, M.M. & Vidal-Naquet, P. (1977) *Economic and Social History of Ancient Greece: An Introduction*. University of California Press. Los Angeles. s., 23.

⁴⁰⁹ Plut. *Lyc.* 8.1-2.: δεινῆς γάρ οὔσης ἀνωμαλίας καὶ πολλῶν ἀκτημόνων καὶ ἀπόρων ἐπιφερομένων τῇ πόλει [...] συνέπεισε τὴν χώραν ἅπασαν εἰς μέσον θέντας ἐξ ἀρχῆς ἀναδάσασθαι, καὶ ζῆν μετ' ἀλλήλων ἅπαντας ὁμαλεῖς καὶ ἰσοκλήρους τοῖς βίοις γενομένους,

Polybios skriver «no one possesses more than another, but all citizens have an equal share in the public land.»⁴¹⁰

Thomas J. Figueira skriver i en artikkel at man ikke må glemme eiendommene utenom den spartanske *klêroi* (jorddelen). Mange rike spartanere hadde eiendommer utenom som gjorde at de tjente mye bedre enn det den alminnelige borger ville gjort.⁴¹¹ Figueira skriver også at «for all its egalitarianism, Sparta had a wealthy aristocracy – rich enough to race chariots at Olympia – like any other Greek city.»⁴¹²

Her vil det være passende å introdusere de spartanske kvinnene. Som nevnt i forrige kapittel har disse en særegen plass i den greske antikken. Hodkinson tar for seg viktigheten av de rike kvinnen i Sparta. Han mener alle kvinnene i her arvet eiendom og land og dermed kunne bruke denne i å skaffe makt.⁴¹³ Han trekker frem Evripides som i *Andromake* forteller at den spartanske prinsessen Herminoe var rik og kunne snakke fritt på grunn av sin rikdom.⁴¹⁴ Selvom dette er tatt ut fra drama viser også Plutark oss at kvinnene var mektige. Han trekker frem at moren (Agesistrata) og bestemoren (Arkidamia) til Agis IV var blant de rikeste i den spartanske *polis*.⁴¹⁵

At Agis og Kleomenes ville omfordele jorden var en stor gode for *hypomeiones* som ikke satt med disse midlene og skaffet dem stor støtte for å gjennomføre reformplanene. Ifølge Agis' plan skulle all spartansk jord settes inn i en felles ‘pott’, for så å bli redistribuert i 4.500 like store *klaroi* (jordflekker) til alle spartanske borgere. Dette var for å fylle opp borgertallet i Sparta, men også, som Cartledge skriver, for å få vekk forskjellene fra de superrike og de som var mer eller mindre var fattige.⁴¹⁶ Landet utenfor dette skulle deles opp i 15.000 klaroi til de som kunne bære våpen, og de laveste av spartanerne.⁴¹⁷ Omfordelingen av jord var noe de rike i Sparta ikke var begeistret for ettersom dette gjorde at de ville miste mye

⁴¹⁰ Polyb. 6.45.: σκοπεῖν δ' ἐκ τούτων πάρεστι. καὶ πρῶτον ὑπὲρ τῆς ἀνομοιότητος διεξιμέν. τῆς μὲν δὴ Λακεδαιμονίων πολιτείας ἴδιον εἶναί φασι πρῶτον μὲν τὰ περὶ τὰς ἐγγαίους κτήσεις, ὧν οὐδενὶ μέτεστι πλεῖον, ἀλλὰ πάντας τοὺς πολίτας ἴσον ἔχειν δεῖ τῆς πολιτικῆς χώρας,

⁴¹¹ Figueira, Thomas J. (1984) Mess Contributions and Subsistence at Sparta. *Transactions of the American Philological Association* (1974-) [Internett]. 114, s 87-109. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/284141>. [Lest 19.10.2015] s. 99.

⁴¹² Figueira 1984, 99.

⁴¹³ Hodkinson 2000, 438.

⁴¹⁴ Eur. Andr. 147-53, 211, 940.

⁴¹⁵ Plut. Ag. 4.1.: τῆς τε μητρὸς Ἀγησιστράτας καὶ τῆς μάμμης Ἀρχιδαμίας, αἱ πλεῖστα χρήματα Λακεδαιμονίων ἐκέκτηντο.

⁴¹⁶ Cartledge & Spawforth 1989, 45-46.

⁴¹⁷ Plut. Ag. 8.1.

av den rikdommen og makten de hadde opparbeidet. Plutark skriver at de fryktet for seg selv når Agis snakket om den lykurgiske forfatning.⁴¹⁸

Sletting av gjeld var også en sentral del av reformplanene til Agis og Kleomenes. Ved hjelp av omfordeling av jord og sletting av gjeld ville Agis og Kleomenes fylle opp igjen Spartas borgertall som hadde forfalt over en lengre periode.⁴¹⁹ *Homoioi* var, som nevnt over, de eneste med politiske rettigheter i polisen og de eneste som kunne stille som spartanske hoplitter i hæren. De som fortsatt var spartanske borgere hadde ikke noe imot at all gjelden i *polis* skulle bli slettet. Dette ville naturligvis ikke bare hjelpe de fattige, men også den rike eliten ble da gjelden sin.

Man kan tenke seg en del grunner for at det ble oppstyr i staten når eliten setter seg mot kongene i Sparta, og dermed også *hypomeiones*.

I Agis' tilfelle bryter det ut misnøye mot ham selv ettersom hans onkel, Agesilaos, setter en stoppe for omfordelingen av jord som Agis hadde lovet.⁴²⁰

3.3.3 Makt og rettigheter

Vi har sett at det ofte var en leder av folket eller kanskje folket selv som tok opp kampen, mens det i Sparta var kongene selv som ville føre gjennom reformene. Disse kunne gjennom sin posisjon komme i besittelse en mengde makt.

På grunn av reformene utviklet det seg en sterk konflikt mellom de to kongene, først mellom Agis og Leonidas (240-tallet fvt.), senere mellom Kleomenes og hans kongelige kollega på 220-tallet fvt.

Til tross for at dobbeltmonarkiet skulle forhindre at *en* av kongene tok makten skriver Polybius om Kleomenes at han «havde kuld kastet den nedarvede regjeringsform og samfunnsorden og forvandlet det lovbundne kongedømme til enevoldsmakt.»⁴²¹ Polybius antyder at Kleomenes begikk et kupp i Sparta og opprettet en forfatning som gav han makt, slik at han kunne ekspandere utover Peloponnes. Han hadde sikkert hatt lignende ord om Agis hvis han hadde skrevet om Sparta på 240-tallet også. Det ble altså konflikt mellom to

⁴¹⁸ Plut. *Ag.* 6.2.: τῶν δὲ πρεσβυτέρων, ἅτε δὴ πόρρω διαφθορᾶς γεγονότων, συνέβαινε τοῖς πλείστοις ὥσπερ ἐπὶ δεσπότην ἀγομένους ἐκ δρασμοῦ δεδιέναι καὶ τρέμειν τὸν Λυκοῦργον.

⁴¹⁹ Plut. *Ag.* 5.4.

⁴²⁰ Plut. *Ag.* 16.1-2.

⁴²¹ Polyb. 2.47.2.:

Κλεομένους τὸ τεπάτριον πολίτευμα καταλύσαντος καὶ τὴν ἔννομον βασιλείαν εἰς τυραννίδα μεταστήσαντος

konstitusjonelle ledere hvor en av dem ble sett på som støttespilleren til den rike minoriteten, mens den andre hadde støtte blant folket.

Situasjonen som deretter utspilte seg var høyst uvanlig i den greske polissverden ettersom det bare var Sparta (som vi kjenner til) som hadde denne uvanlige institusjonen. Grunnene til denne konflikten mellom kongene dreide seg sannsynligvis om en kamp for privilegier, såvel som politisk makt. Ettersom Agis og Kleomenes hadde skaffet seg enevelde (Agis hadde riktig nok en kongelig kollega i Kleombrotus, men han var en av Agis' allierte⁴²²) kunne de lettere føre gjennom deres reformer og dette var nok den politiske grunnen til konflikten.

Kongemakten bar også med seg andre goder, som for eksempel et sete i elderrådet, kalt *Gerusia*.⁴²³ I dette rådet satt det åtte og tyve eldre *geronter* (Homer) som var passert seksti, og de to kongene. Plutark forteller oss hvordan den legendariske lovgiveren Lykurgos skal ha satt sammen denne institusjonen: «he arranged that any vacancy caused by death should be filled by the men elected as most deserving out of those above sixty years of age.»⁴²⁴

Geruisa hadde noen aristokratiske trekk, som for eksempel at medlemmene i rådet satt på livstid og fikk, spesielt med kong Polydorus og Theopompus (700- og 600-tallet fvt.), stor makt over folkeforsamlingen.

“[...] if the people should adopt a distorted motion, the senators and kings shall have the power of adjournment” ; that is, should not ratify the vote, but dismiss outright and dissolve the session, on the ground that it was preventing and changing the motion contrary to the best interests of the state.⁴²⁵

Gerusia og kongene fikk altså rett til å bruke veto på folkeforsamlingen hvis de mente de gikk imot statens beste, og dette privilegiet har sannsynligvis spilt en stor rolle for konflikten mellom de to kongene. Agis hadde sannsynligvis ikke hatt stor interesse av å gå imot folkeforsamlingen, men å besitte veto-retten var likevel viktig for ham.

Agis brukte sin egen eiendom til å vinne politisk favør fra folket i Sparta med å være den første til å omfordele den slik at den skulle komme fellesskapet til gode.⁴²⁶ Ifølge Plutark var

⁴²² Plut. *Ag.* 11.5.

⁴²³ Cartledge 2003, 60.

⁴²⁴ Plut. *Lyc.* 26.1.:

ὑστερον δὲ ἀντὶ τοῦ τελευτῶντος ἔταξεκαθιστάναι τὸν ἄριστον ἀρετῇ κριθέντα τῶν ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότων, καὶ μέγιστος ἐδόκει τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγῶνων οὗτος εἶναι καὶ περιμαχητότατος

⁴²⁵ Plut. *Lyc.* 6.4.:

‘αἱ δὲ σκολιὰν ὁ δᾶμος ἔλοιτο, τοὺς πρεσβυγενέας καὶ ἀρχαγέτας ἀποστατῆρας ἦμεν,’ τοῦτ’ ἔστι μὴ κυροῦν, ἀλλ’ ὅλως ἀφίστασθαι καὶ διαλύειν τὸν δῆμον, ὡς ἐκτρέποντα καὶ μεταποιοῦντα τὴν γνώμην παρὰ τὸ βέλτιστον

⁴²⁶ Plut. *Ag.* 9.3.

det en betydelig jordeiendom og en sum av seks hundre *talenter*.⁴²⁷ Ste. Croix mener dette er en overdrivelse og sikter til at Alexander av Isus hadde rykte for å ha en stor formue på over to hundre *talenter*⁴²⁸, men ikke den summen som Plutark skriver om.⁴²⁹ Uansett om hvilken sum som faktisk ble fordelt fungerte Agis' plan og:

The people, accordingly, were filled with amazement at the magnanimity of the young man, and delighted, feeling that after a lapse of nearly two hundred years a king had appeared who was worthy of Sparta.⁴³⁰

Den konflikten som oppstår mellom Agis og Leonidas har politiske grunner ettersom Agis får støtte fra folket og dermed kan true Leonidas politiske posisjon, selv om eliten støttet seg på ham. Det er også økonomisk konflikt her ettersom han selv «tenkte seg at nå ville han bli nødt til å bringe samme offer som Agis uten allikevel å oppnå den samme takknemlighet hos sine medborgere.»⁴³¹ Han begynte så å jobbe imot reformene ettersom eliten hadde tryglet han om det.⁴³²

Når det gjelder konflikt mellom gerontene og kongene kommer dette frem når Agis' reform blir nedstemt med *en* stemme i rådet slik at det ikke kom videre til folkeforsamlingen.⁴³³ Dette skal ha vært elitens verk ettersom de ikke ville at reformen vinne gjennom.⁴³⁴ Dette kan minne om en politisk fraksjonsstrid, da den rike eliten setter seg imot forslaget og dermed massen. Kleomenes på sin side skal, hvis en leser Pausanias (ikke kongen), ikke bare ha forgiftet sin kongelige kollega og gjorde sin egen bror, Epikleidas, til konge, men også «destroyed the power of the senate, and in its stead appointed a nominal Council of Fathers.»⁴³⁵ Cartledge skriver dette nye rådet ikke erstattet *gerusia*, men skulle vokte de gamle lovene i polis, mens *gerusia* nå ble årlig valgt, i stedet for at de satt på livstid.⁴³⁶

⁴²⁷ Plut. Ag. 9.3.

⁴²⁸ Polyb. 11.16.9,14.

⁴²⁹ Ste Croix 1981, 118.

⁴³⁰ Plut. Ag. 10.1.:

ὁ μὲν οὖν δῆμος ἐξεπλάγη τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ νεανίσκου, καὶ περιχαρῆς ἦν ὡς δι' ἐτῶν ὁμοῦ τι διακοσίων πεφηνότος ἀξίου τῆς Σπάρτης βασιλέως

⁴³¹ Plut. Ag. 10.1.:

λογιζόμενος γὰρ ὅτι ταῦτά μὲν ἀναγκασθῆσεται ποιεῖν, οὐ τὴν αὐτὴν δὲ χάριν ἔξει παρὰ τοῖς πολίταις

⁴³² Plut. Ag. 7.4.

⁴³³ Plut. Ag. 11.1.

⁴³⁴ Plut. Ag. 11.1.

⁴³⁵ Paus. 2.9.1.

⁴³⁶ Cartledge & Spawforth 1989, 52.

Agis og Kleomenes møtte på problemer når andre deler av eliten satte seg imot dem, og det er spesielt en gruppe som stiller seg imot reformene, nemlig *eforene*.

Hvert år ble det valgt fem individer fra folket som hadde passert tredve⁴³⁷ til *eforeratet* i Sparta, hvor den ene var eponym og gav navnet sitt til året.⁴³⁸ Oppgaven deres var å holde oppsyn med staten og hadde «fullmakt til å felle viktige dommer.»⁴³⁹ De var også en sterk motvekt til kongene i Sparta.⁴⁴⁰ Tukydid gir oss ett eksempel på dette når han skriver om Pausanias (d.470 fvt.). Han blir kalt tilbake til Sparta for å svare på anklager mot ham. Han var formynder for den mindreårige kongen Pleistarkos i tiden etter den persiske invasjonen og ble stilt for retten grunnet klager og misnøye fra de andre grekerne som hadde vært hans allierte. Eforene fengsler Pausanias fordi de mente han konspirerte mot staten.⁴⁴¹

Måten eforatet var satt sammen på gjorde at hvem som helst som var borger i Sparta kunne være med å styre staten i ett år. Dette mente Aristoteles var skadelig for forfatningen. Han mener eforene hadde for mye makt ettersom det var de som hadde dømmekraft over de andre embetene i staten.⁴⁴²

[...] eforenes stilling er utilfredsstillende. Efor-institusjonen har i Sparta de høyeste fullmakter, men eforene rekrutteres fra hele folket. Resultatet er at det ofte er svært fattige menn som kommer inn i den politiske ledelsen, og på grunn av sin armod, lar seg lett kjøpe.⁴⁴³

Tukydid trekker frem, ved å bruke Pausanias som eksempel, at eforene kunne være svært nølende med å straffe kongene, men dette hadde å gjøre med manglende bevis:

Noe virkelig bevis mot ham hadde spartiatene ikke, hverken hans fiender eller staten som sådan, slik at de kunne bruke det til å få en mann som var av kongeætt og innehadde et høyt embete dømt.⁴⁴⁴

⁴³⁷ Jones skriver dette på s. 26, men det er antydnet ved fotnote *a* i *Politikken*, 1270b.

⁴³⁸ Jones, A.H.M. (1967) *Sparta*. Basil Blackwell & Mott, Ltd.. Oxford. s. 26.

⁴³⁹ Arist. *Pol.* 1270b.: ἡ γὰρ ἀρχὴ κυρία μὲν αὐτῆτῶν μεγίστων αὐτοῖς ἐστὶν

⁴⁴⁰ Blok, J. (2013) *Citizenship, the Citizen Body, and its Assemblies*. I: Hans Beck. red. *A Companion to Ancient Greek Government*. Wiley-Blackwell. UK. s. 172.

⁴⁴¹ Thuc. 1.131.2.

⁴⁴² Arist. *Pol.* 1271a.

⁴⁴³ Arist. *Pol.* 1270b.:

τὴν ἐφορείαν ἔχει φαύλως. ἡ γὰρ ἀρχὴ κυρία μὲν αὐτῆτῶν μεγίστων αὐτοῖς ἐστὶν, γίνονται δ' ἐκ τοῦ δήμου παντός, ὥστε πολλάκις

ἐμπίπτουσιν ἄνθρωποι σφόδρα [10] πένητες εἰς τὸ ἀρχεῖον, οἱ διὰ τὴν ἀπορίαν ὄντι ἴσαν.

⁴⁴⁴ Thuc. 1.132.1.:

καὶ φανερόν μὲν εἶχον οὐδὲν οἱ Σπαρτιαῖται σημεῖον, οὔτε οἱ ἐχθροὶ οὔτε ἠπάσσα πόλις, ὅτω ἂν πιστεύσαντες βεβαίως ἐτιμωροῦντο ἄνδρα γένους τε τοῦ βασιλείου ὄντα καὶ ἐν τῷ παρόντι τιμὴν ἔχοντα

Aristoteles bekymrer seg, men var likevel mest redd for at eforenes makt skulle resultere i et demokrati hvor kongene måtte stille seg under dem.

Og siden efor-institusjonen var så mektig, så godt som eneveldig, ble til og med kongene nødt til å fri til folket, slik at også dette bidro til å skade forfatningen; det utviklet seg fra ett aristokrati til et demokrati.⁴⁴⁵

Dette sitatet stemmer overens med Aristoteles syn på den demokratiske statsforfatningen, som han mente var ett av de dårlige styresettene siden det fort kunne bli folket som førte staten i ulykke.⁴⁴⁶

Aristoteles kunne til tross for dette også se fordeler med eforatet og var enig med Xenofon, som så på makten til eforene i et noe annerledes lys og mente eforenes makt var med på å gjøre de andre magistratene og folket mer lydige.⁴⁴⁷ Han mente også at de som hadde innført eforatet hadde forstått at folket og de andre magistratene måtte være lydige. «For they thought that the greater the power of these magistrates the more they would impress the minds of the citizens.»⁴⁴⁸ Xenofon hadde nok ikke tatt høyde for at eforatet skulle komme til å dominere så mye i Sparta på 200-tallet at de omsider bidro til polariseringen mellom rik og fattig.

Det som faktisk skjedde hadde kanskje skremt Aristoteles og Xenofon enda mer. Hvem som helst fra borgerstanden kunne fortsatt bli efor. Det var ikke noen forandringer med dette på 200-tallet, men likevel var det ikke like åpent som det hadde vært. Her kommer en klar økonomisk grunn inn i bildet for konflikten mellom eliten og kongene. Ettersom et stort antall *homoioi* var blitt fratatt borgerretten grunnet økonomiske mangler og dermed blitt såkalte *hypomeiones* var det nå bare en eksklusiv, rik elite som satt med muligheten til å bli valgt til efor og Plutark skriver at det på 200-tallet er eforene som sitter med all makt å styrer Sparta. «[...] he himself, Cleomenes, was king only in name, while the whole power was in the hands of the ephors.»⁴⁴⁹

⁴⁴⁵ Arist. *Pol.* 1270b.: και διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν εἶναι λίαν μεγάλην καὶ ἰσοτύραννον δημαγωγεῖν αὐτοὺς ἠναγκάζοντο καὶ οἱ βασιλεῖς, ὥστε καὶ ταύτη συνεπιβλάπτεσθαι τὴν πολιτείαν: δημοκρατία γὰρ ἐξ ἀριστοκρατίας συνέβαινε.

⁴⁴⁶ Arist. *Pol.* 1305a.

⁴⁴⁷ Xen. *Lac.* 8.3.: ἐπεὶ περ ἔγνωσαν τὸ πείθεσθαι μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι καὶ ἐν πόλει καὶ ἐν στρατιᾷ καὶ ἐν οἴκῳ

⁴⁴⁸ Xen. *Lac.* 8.3.:

ὅσῳ γὰρ μείζω δύναμιν ἔχει ἡ ἀρχή, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἂν ἠγήσαντο αὐτὴν καὶ καταπλήξειν τοὺς πολίτας τοῦ ὑπακούειν.

⁴⁴⁹ Plut. *Cleom.* 3.1.: αὐτοῦ δὲ ὄνομα βασιλεύοντος ἦν μόνον, ἡ δὲ ἀρχὴ πᾶσα τῶν ἐφόρων

Det er ikke så rart å tenke seg at det da var skremmende med de nye reformene som ville ta fra den rike eliten og gi til de fattige.

Agis' støttespillere, som nå var blitt plassert blant annet i eforatet, tar da i bruk en eldre lov mot Leonidas etter at eliten hadde nedstemt Agis' reformforslag.⁴⁵⁰ Loven sa at ingen etterkommer av Herakles kunne få barn med en utenlandsk kvinne, og det var dødsstraff hvis en slo seg ned i fremmed land.⁴⁵¹

Leonidas blir da til slutt nødt til å flykte fra Sparta og går så i eksil.⁴⁵² Den politiske konflikten mellom hersker og elite kunne utvikle seg til en blodig strid hvor de økonomiske og de politiske privilegiene til eliten stod på spill.

Eforene hadde prøvd forgjeves å stoppe reformene.⁴⁵³ De hadde, som nevnt, tidligere bedt Leonidas om å sette en stopper for reformene ettersom den ville ta fra dem makt. Da denne planen ikke hadde fungert ser man at eforene var redd for å miste politisk makt og den privilegerte stillingen i staten.

Agis klarer da til slutt å få gjennom sin reform da man mente eforene ikke kunne sette seg imot kongene hvis de begge var enige og at det var til Spartas beste.⁴⁵⁴

Den *stasis* som bryter ut under Kleomenes på 220-talet fvt. starter på *en* måte med en konflikt mellom spartanerne og andre grekere på Peloponnes. Dette var på grunn av at Kleomenes hadde forstått at det var lettere å føre gjennom reformer i en krigssituasjon og «innviklet spartanerne i en krig med achéerne[...]»⁴⁵⁵ Det er da en politisk konflikt mellom folk, eller rettere sagt mellom Kleomenes og Aratus, som var en militær i det akæiske forbundet. Eforene står også mot Kleomenes så man får også her et eksempel hvor eliten ikke vil finne seg i at kongen tar makten. Kleomenes innser da, til forskjell fra Agis før ham, at han ikke kunnen føre gjennom reformene sine med motstand fra eforene og klarer å avskaffe det med å få fire av de fem eforene drept (den siste klarte å flykte til ett nærliggende tempel, og ble senere spart).⁴⁵⁶ Dermed ble eforatet fjernet mens Kleomenes var konge i Sparta.

⁴⁵⁰ Plut. *Ag.* 11.1.

⁴⁵¹ Plut. *Ag.* 11.2.: ὁ δὲ Λύσανδρος ἔτι τὴν ἀρχὴν ἔχων ὥρμησε τὸν Λεωνίδα διώκειν κατὰ δὴ τινα νόμον παλαιόν, ὃς οὐκ ἔῤα τὸν Ἡρακλείδην ἐκ γυναικὸς ἀλλοδαπῆς τεκνοῦσθαι, τὸν δὲ ἀπελθόντα τῆς Σπάρτης ἐπὶ μετοικισμῷ πρὸς ἑτέρους ἀποθνήσκειν κελεύει

⁴⁵² Plut. *Ag.* 11.5.

⁴⁵³ Plut. *Ag.* 12.3.

⁴⁵⁴ Plut. *Ag.* 12.2.

⁴⁵⁵ Plut. *Cleom.* 3.4.:

οἰόμενος δ' ἂν ἐνπολέμῳ μᾶλλον ἢ κατ' εἰρήνην μεταστῆσαι τὰ παρόντα, συνέκρουσε πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς τὴν πόλιν

⁴⁵⁶ Plut. *Cleom.* 8.1-2.

Kleomenes klarer også, i motsetning til Agis, å omfordele jorden og får dermed støtte fra folket mot eliten. Det oppstår da, som tidligere, politisk kamp mellom hersker og elite i Sparta.

Toynbee mener likevel klart at ettersom Kleomenes reformer også strakk seg til militæret var det kun ett mål for øyet. Revolusjonens mål var ikke en form for sosial rettferdighet. Han mener at for Kleomenes var bevæpningen av de spartanske hoplittene med *sarissa* (et mye lengre spyd) i stedet for det tradisjonelle spydet og skjoldet hovedprioriteten, mens de sosiale reformene var en ettertanke.⁴⁵⁷

Det stemmer nok at Kleomenes hadde erobring i tankene, men de sosiale reformene har nok også stått sterkt ettersom Plutark beskriver hvor opptatt han hadde vært av å høre om Agis.⁴⁵⁸

Agis og Kleomenes hadde begge en plan utenom det som er blitt nevnt for å fylle på borgertallet i Sparta.⁴⁵⁹ Plutark skriver slik om Agis planer:

Spartiaterklassen skulle bli utfyllt ved hjelp av perioiker og utlendinger som hadde fått en oppfostring som sømnet seg for frie menn, hadde sterke kropper og var i deres rette alder.⁴⁶⁰

Når da Agis og Kleomenes trekker frem sine reformer fikk de naturlig nok støtte fra den fattige befolkningen som ville tjene stort på reformplanene. Ettersom folket alltid ville stille seg sammen med individer som ville gi til de mange. Dette ville gi dem en ny sjanse til å oppnå politiske rettigheter og de andre privilegier som de hadde mistet.

De politiske rettighetene var helt klart viktige i Sparta, slik de også var ellers i polissverdenen. Det var den som på mange måter knyttet staten sammen, og de som hadde falt utenfor i Sparta ville nok ha en kanal hvor deres stemmer kunne bli hørt. Dette ville de naturligvis få dersom de igjen ble tatt opp i borgerstanden.

Det Aritoteles skriver om likestilling kan passe godt inn med den *stasis* som utspiller seg i Sparta. Han mener «det i hele tatt er jakten på likhet som får folk til å gripe til politisk strid.»⁴⁶¹ De søker rettferdighet og likestilling i politen og mener de har rett eller krav på dette.

⁴⁵⁷ Toynbee 1959, 140.

⁴⁵⁸ Plut. *Cleom.* 1.2.

⁴⁵⁹ Plut. *Ag.* 8.2.; *Cleom.* 10.6., 11.2.

⁴⁶⁰ Plut. *Ag.* 8.2.: τήνδὲ ἐντὸς αὐτοῖς Σπαρτιάταις: ἀναπληρωθῆναι δὲ τούτους ἔκ τε περιοίκων καὶ ξένων, ὅσοι τροφῆς μετεσχηκότες ἐλευθερίου καὶ χαρίεντες ἄλλως τοῖς σώμασιν καὶ ἡλικίαν ἀκμάζοντες

⁴⁶¹ Arist. *Pol.* 1301b.: πανταχοῦ γὰρ διὰ τὸ ἄνισον ἢ στάσις, οὐ μὴ τοῖς ἀνίσοις ὑπάρχει ἀνάλογον

Nå er folk enige om at det er den rettferdighet som er basert på fortjeneste som er den egentlige rettferdighet; uenigheten ligger i [...] at noen mener de har krav på fullstendig likestilling dersom de er like på et bestemt område, andre at de har krav på mer enn en lik del fordi de skiller seg ut fra de andre på et bestemt område.⁴⁶²

Hvis en tar for seg det siste i dette sitatet kan man si at *hypomeiones* krever likestilling fordi de tidligere hadde vært spartanske borgere. Man kan da si at konflikten får et historisk preg, samt helt klare krav om tapte privilegier. De nåværende *homoioi*, som var eliten, mener de fortjener mer ettersom de hadde mer midler enn andre og ville beholde de privilegiene som satte dem over den øvrige befolkningen.

En av de viktigste grunnene til at folk falt utenfor borgerklassen i Sparta var på grunn av messene, kalt *fiditia*. Her hadde alle de spartanske borgerne spist sine måltider ilag, og alle måtte betale et fast bidrag. Klarte man ikke det ville man bli fratatt borgerretten, og kunne da ikke stille som spartansk hoplitt i hæren, delta på folkeforsamlingen eller nyte noen av de andre privilegier som var forbehold spartanske fullborgere.

Dette blir kritisert av Aristoteles som mener at bidraget burde komme fra offentlige midler:

Lite heldig er også ordningen med felles måltider, de såkalte *fiditia*, slik den først ble innført av lovgiveren. Disse sammenkomstene burde heller ha vært bekostet av det offentlige, som på Kreta. Hos spartanerne må hver enkelt bidra, enda noen er ytterst fattige, og ikke er i stand til å klare dette utlegget. Resultatet er blitt det motsatte av lovgiverens intensjoner.⁴⁶³

Aristoteles mener lovgiveren egentlig hadde sett for seg at messene skulle være en demokratisk institusjon som ikke diskriminerte enkelte borgere i det spartanske samfunnet.⁴⁶⁴

Figueira tar for seg messene og skriver at bidragene virker å være særs store. Han bruker blant annet vin som ett eksempel, hvor bidraget skulle være på 39 liter i måneden. Dette

⁴⁶² Arist. *Pol.*

1301b.: τὸ ἐν τοῖν δυοῖν: ἄμφω γὰρ ἡμίση. ὁμολογοῦντες δὲ τὸ ἀπλῶς εἶναι δίκαιον τὸ κατ' ἀξίαν, διαφέρονται, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον, οἱ μὲν ὅτι, ἐὰν κατὰ τὴν ἴσιν ὄντων, ὅλως ἴσοι νομίζουσιν εἶναι, οἱ δ' ὅτι, ἐὰν κατὰ τὴν ἄνισον, πάντων ἀνίσων ἀξιοῦσιν ἑαυτούς. διὸ καὶ μάλιστα δύο γίνονται

⁴⁶³ Arist. *Pol.* 1271a.: οὐ καλῶς δ' οὐδὲ περὶ τὰ συσσίτια τὰ καλούμενα **φιδίτια** νενομοθέτηται τῷ καταστήσαντι πρῶτον. ἔδει γὰρ ἀπὸ κοινοῦ μᾶλλον εἶναι τὴν σύνδοδον, καθάπερ ἐν Κρήτῃ: παρὰ δὲ τοῖς Λάκωσιν ἕκαστον δεῖ [30] φέρειν, καὶ σφόδρα πενήτων ἐνίων ὄντων καὶ τοῦτο τὸ ἀνάλωμα οὐ δυναμένων δαπανᾶν, ὥστε συμβαίνει τοῦναντίον τῷ νομοθέτῃ τῆς προαιρέσεως.

⁴⁶⁴ Arist. *Pol.* 1271a.

mener han virker noe absurd ettersom i moderne tid er det franskmennene som har det høyeste snittet av vinkonsum, med sine 120 liter per år.⁴⁶⁵

Han mener at dette er altfor høye bidrag og at dette ikke kan ha blitt konsumert av bare *homoioi*.⁴⁶⁶ Foruten *homoioi* kan noe av overskuddet ha gått til helotene som var til stedet under måltidene og kunne bli tvunget til å drikke store mengder vin.

[...] they were harsh and cruel to the helots. For instance, they would force them to drink too much strong wine, and then introduce them into their public messes, to show the young men what a thing drunkenness was.⁴⁶⁷

Den teorien Figueira presenterer i artikkelen går ut på at messene fungerte som en redistribuerende institusjon hvor den laverestående gruppen, altså helotene, fikk tilbake fra den spartanske *polis* i form av mat⁴⁶⁸ og ikke bare har blitt ydmyket der. Han skriver at messen ikke bare var en institusjon for kommunal samling, men også en mekanisme for distribusjon av mat ned de sosiale lagene. Noe av det helotene gav til *homoioi* ble dermed gitt tilbake til dem der.⁴⁶⁹

Kongene skal ha fått et meget høyt bidrag fra messene, og han mener at grunnen til dette var fordi kongene sannsynligvis hadde med seg et stort antall heloter som tjente dem, både i krig, og hjemme i Sparta.⁴⁷⁰

Med den mengden bidraget skal ha vært på, som Figueira presenterer⁴⁷¹ var så stor at det ikke var rart flere og flere i Sparta ikke klarte kravet og at messene etterhvert ble en eksklusiv klubb for de rike borgerne og ikke en noen form for demokratisk instans.

Plutark skriver at Agis ville ha femten messer med en mengde på to hundre til fire hundre medlemmer i hver. De skulle leve slik spartanerne hadde levd i eldre tider.⁴⁷²

Figueira tar også for seg hvordan Agis ville reformere messene og mener at med det antallet messer som vi har nevnt, ville de ikke fylle samme funksjon. Han mener messenes redistribusjon ikke var gjeldende i Sparta på 200-tallet fvt.⁴⁷³

⁴⁶⁵ Figueira 1984, 93-4.

⁴⁶⁶ Figueira 1984, 95.

⁴⁶⁷ Plut. Lyc. 28.4.: καὶ τᾶλλα δὲ τραχέως προσεφέροντο καὶ σκληρῶς αὐτοῖς, ὥστε καὶ πίνειν ἀναγκάζοντες πολὺν ἄκρατον εἰς τὰ συσσίτια παρεισήγον, ἐπιδεικνύμενοι τὸ μεθύειν οἷόν ἐστι τοῖς νέοις.

⁴⁶⁸ Figueira 1984, 97.

⁴⁶⁹ Figueira 1984, 97.

⁴⁷⁰ Figueira 1984, 97.

⁴⁷¹ Figueira 1984, 92.

⁴⁷² Plut. Ag. 8.2.

⁴⁷³ Figueira, 1984, 98.

Nigel M. Kennell trekker frem et godt argument for at reformene hadde et økonomisk grunnlag ettersom Sparta hadde blitt mer avhengig av leietropper. Noe av grunnen var at Messenia rev seg løs fra Sparta i 369 fvt.⁴⁷⁴ Dette reduserte antallet heloter kraftig og har dermed også redusert antallet lettbevæpnede i Spartas hær, mens en annen grunn var det reduserte antallet *homoioi* som fungerte som hoplitter.

Man hører blant annet om dette hos Xenofon når den spartanske admiralen Mnasippos drar til Korkyra. «Foruten de lakedaimonere som dro med ham, hadde han ikke mindre enn ett tusen fem hundre mann leietropper.»⁴⁷⁵

Kennell skriver at leietroppene må ha krevd mye av den spartanske økonomien, og at ettersom reformene til Agis og Kleoemens ville føre til at en større del av hæren igjen ville bestå av borgere ville det minske trykket.⁴⁷⁶

Et siste aspekt vi må ta for oss er selve *agogen*. Dette var den gamle utdanningsinstitusjonen som alle mannlige barn i Sparta måtte gå gjennom. Xenofon skildrer hvordan denne institusjonen kan ha foregått. Han skriver at det ble valgt ut en leder for guttene som hadde myndighet til å straffe hvis de ikke oppførte seg. Under ham var en gruppe med eldre gutter utstyrt med pisk som også skulle holde oppsyn. Xenofon mener at slik skulle de unge spartanerne lære lydighet og ydmykhet.⁴⁷⁷

Denne institusjonen hadde forfalt i Sparta på 200-tallet fvt. (Cartledge mener en gang etter 270 fvt.⁴⁷⁸), men begge de to reformkongene hadde for mål å gjenopprette denne institusjonen, sannsynligvis ettersom den hadde vært en del av Lykurgos store *rethra*. Cartledge mener dette også kan ha vært for å hurtigst mulig integrere de av *perioikene* og leiesoldatene under Kleomenes⁴⁷⁹ som skulle ta den i *homoioi*.⁴⁸⁰

Etter at Agesilaos på mange måter tok makten fra Agis i Sparta og nektet å omfordele jorden måtte han bruke livvakter når han beveget seg rundt i byen. For Agis var dette en situasjon han ikke klarte å komme seg ut av. Eliten brakte Leonidas tilbake fra eksil med støtte fra folket, som igjen gjorde at Agis måtte søke tilflukt i Athene Chalikioikos-

⁴⁷⁴ Ste. Croix 1972, 93.

⁴⁷⁵ Xen. *Hell.* 6.2.5.: εἶχε δὲ καὶ μισθοφόρους σὺν τοῖς ἐκ Λακεδαίμονος μετ' αὐτοῦ στρατευομένοις οὐκ ἐλάττους χιλίων καὶ πεντακοσίων.

⁴⁷⁶ Kennell 2010, 165.

⁴⁷⁷ Xen. *Lac.Pol.* 2.3.

⁴⁷⁸ Cartledge & Spawforth 1989, 41.

⁴⁷⁹ Cartledge & Spawforth 1989, 52, 53.

⁴⁸⁰ Cartledge & Spawforth 1989, 46.

tempelet.⁴⁸¹ Selv om Agis klarer å gjennomføre en del av sine reformer klarer eliten altså til slutt å få ham fengslet. Plutark gir oss innblikk i hvordan eforene forholdt seg til kongen når deres egen makt ble truet.

[...] eforen spurte så om han angret på det han hadde gjort. Agis svarte at han ikke kunne angre på noe han hadde hatt så god menig med, selvom han skulle komme ut for det verste av den grunn. De dømte han så til døden [...]⁴⁸²

I det hele raknet Agis' reformplan innenfra og han måtte altså bøte med livet.⁴⁸³ Ettersom folket til slutt vendte ryggen til Agis på grunn av misnøyen forekom det en folk-mot-ehersker-situasjon. Det at folket støttet elitens plan om å hente tilbake Leonidas viser at de nå stilte seg sammen med eliten mot kongen.⁴⁸⁴

I Kleomenes tilfelle er det nederlaget mot den makedonske kongen Antigonos Doson ved Sellasia i 222 fvt. som setter en stopper for ham.⁴⁸⁵ Etter dette gjenopprettet Antigonos den eksisterende forfatningen i Sparta og vendte tilbake til Makedonia.⁴⁸⁶

Hvor Plutark mener Agis ikke var dristig nok med sine reformer, og dermed ikke kom til å sette hele *rethra*'en (reformen) ut i livet, er dette ikke hans mening om Kleomenes.⁴⁸⁷

Når det gjelder deres sivile virke, så synes Agis å ha gått for lite bestemt til verks. Han lot seg trenge til side av Agesilaos og holdt ikke sitt løfte om jordutdeling til borgerne. [...] Kleomenes derimot tok alt for heftig og brutalt fatt på sin statsomveltning, idet han helt ulovlig lot eforene drepe, enda det hadde vært lett sak for ham ved hjelp a sine tropper å tvinge dem til enighet eller landsforvise dem, slik han gjorde med andre.⁴⁸⁸

Aristoteles og Xenofon kan fortelle oss at antagoniseringen av kongene fra eliten ikke var noe nytt i Sparta. Aristoteles skriver at Lykurgos skal ha hatt misstro til kongene og at dette

⁴⁸¹ Plut. *Ag.* 16.1-3.

⁴⁸² Plut. *Ag.* 19.: πάλιν ὁ αὐτὸς

ἠρώτησεν εἰ μετανοεῖ τοῖς πεπραγμένοις. φήσαντος δὲ τοῦ νεανίσκου μήμετανοεῖν ἐπὶ τοῖς κάλλιστα βεβουλε-
υμένοις, κἂν τὰ ἔσχατα πεισόμενον αὐτόνϊδη, θάνατον αὐτοῦ κατεψηφίσαντο.

⁴⁸³ Plut. *Ag.* 20.

⁴⁸⁴ Plut. *Ag.* 16.2.

⁴⁸⁵ Plut. *Cleom.* 28.

⁴⁸⁶ Plut. *Cleom.* 30.1.

⁴⁸⁷ Plut. *Comp. Ag. Gracch.* 4.1.

⁴⁸⁸ Plut. *Comp. Ag. Gracch.* 4.1.: τῆς δὲ πολιτείας ὁ μὲν ἄγχις ἔοικεν ἄψασθαι μαλακώτερον, ἐκκρουσθεὶς ὑπὸ

Ἀγησιλάου καὶ ψευδάμενος τὸν ἀναδασμὸν τοῖς πολίταις, [...] ὁ δὲ Κλεομένης τούναντίον θρασύτερον καὶ βίαι-
ότερον ἐπὶ τὴν μεταβολὴν ἤλθε τῆς πολιτείας, ἀποκτείνας τοὺς ἐφόρους παρανόμως, οὓς
καὶ προσαγαγέσθαι τοῖς ὅπλοις κρατοῦντα καὶ μεταστῆσαι ῥάδιον ἦν, ὥσπερ
οὐκ ὀλίγους ἄλλους μετέστησεν ἐκ τῆς πόλεως,

var grunnen til at de «pleide å la kongene reise på diplomatiske oppdrag sammen med en politisk motstander [...]»⁴⁸⁹ Dette spiller nok på at det alltid var en viss politisk kamp mellom kongene og eliten i Sparta om hvem som skulle ha de meste godene i staten.

Her virker det som Plutark er uenig med Aristoteles ettersom han skriver at folk var rede for å skade kongene på grunn av deres status. Han skildrer hva som skjer når Agis blir dømt til døden og skal henrettes.

Da Damochares så at tjenerne⁴⁹⁰ ikke våget å legge hånd på Agis og at også de leiesoldatene som var der, vek tilbake for en slik ugudelig ugjerning som de mente det var å legge hånd på en konge, kom han med grove trusler og brukte munn og trakk så selv Agis inn i rommet.⁴⁹¹

Kleomenes var i økonomiske problemer mot slutten av krigen og gikk til de lenger å frigi heloter hvis de batalte en sum av femhundre drachma, og Plutark mener så mange som seks tusen kan ha betalt, mens to tusen ble med Kleomenes i det avgjørende slaget ved Sellaisa.⁴⁹² Cartledge mener den sansynlige grunnen til at det bare var en tredjedel var for ikke å skremme *homoioi*.⁴⁹³

Slaget endte i nederlag for Kleomenes, og han flyktet så til Egypt hvor han senere ble drept i et opprør mot Ptolemeios.⁴⁹⁴ Reformen hans kom til da en slutt etter at den Makedonske kongen Antigonos Doson inntok Sparta og gjenopprettet Sparta slik den hade vært før Agis og Kleomenes.⁴⁹⁵

⁴⁸⁹ Arist. *Pol.* 1271a.: ἀπιστεῖ γοῦν ὡς οὐκ οὔσιν ἰκανῶς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν: διόπερ ἐξέπεμπον συμπρεσβευτὰς [25] τοὺς ἐχθροὺς, καίσωτηρίαν ἐνόμιζον τῇ πόλει εἶναι τὸ στασιάζειν τοὺς βασιλεῖς.

⁴⁹⁰ Perrin bruker her "offiserer" i stedet for "tjenere". Dette kan da være Damochares offiserer eller hans tjenere.

⁴⁹¹ Plut. *Ag.* 19.6.:

ὁρῶν δὲ τοὺς ὑπηρέτας ὁ Δαμοχάρης οὐ τολμῶντας ἄψασθαι τοῦ Ἄγιδος, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν μισθοφόρων τοὺς παρεστῶτας ἀποστρεφομένους καὶ φεύγοντας τὸ ἔργον, ὡς οὐ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν, διαπειλησάμενος αὐτοῖς καὶ λοιδορηθεὶς εἶλκεν αὐτὸς εἰς τὸ οἶκημα τὸν Ἄγιν.

⁴⁹² Plut. *Cleom.* 23.1.

⁴⁹³ Cartledge & Spawforth 1989, 56.

⁴⁹⁴ Plut. *Cleom.* 29-37.

⁴⁹⁵ Plut. *Cleom.* 30.1.

Siden reformene til Agis og Kleomenes ville sørge for at det kom flere borgere til igjen i Sparta og føre tilbake en viss likestilling er det ikke uten grunn at Kostas Kalimtzis skriver at reformene til disse kongene er av de mest hyllede omfordelingsplanene fra antikken.⁴⁹⁶

3.3.4 Oppsummering

Den *stasis* Sparta opplever på 200-tallet var på mange måter en kulminering av hvordan *polis* hadde utviklet seg, sannsynligvis helt fra 400-tallet, og hvordan eliten utviklet seg. Gradvis nedgang i borgertall og flere og flere fattige i staten ville i Athen og Korkyra ført til at massen ‘reiste seg’ mot overklassen som i Athen (forlangt demokratisk forfatning) og i Korkyra (blodig strid mellom blant eliten og folket).

Stasis utviklet seg med kongene, som man sjeldent ser eksempler i andre historiske kontekster. Det skal ha vært de gamle lykurgiske lovene som gjorde at Agis og Kleomenes gikk til de lengder for å tilbakeføre den spartanske *polis* til en tidligere alder (sannsynligvis var dette en retorikk de brukte fordi de viste dette kunne fungere på massen. Det virker som Agis og Kleomenes er klar over dette)

Begge disse reformprogrammene blir til slutt slått ned på forskjellige måter og begge reformene fører med seg drap på forskjellige punkter, enten på selve kongen utført av eliten eller i form av å brutalt sette eliten til side slik at reformene skulle lykkes.

⁴⁹⁶ Kalimtzis, K. (2000) *Aristotle on Political Enmity and Disease: An Inquiry into Stasis*. State University of New York Press. USA. s. 48.

4.0 Komparasjon av Case Studies

4.1 Stridsspørsmål

Jord og gjeld var viktig i antikken, men var ikke de eneste grunnen til *stasis*. Også interne maktkamper (noen steder kanskje utløst av *hybris*) og krav om forskjellige rettigheter kom frem i mange *polis*. De to sistnevnte aspektene kunne også førte til at *stasis* utviklet seg til spørsmål om konstitusjon hvor splittelse oppstod om hvem som skulle styre i *polis*.

Jeg vil her se på hvilke stridsspørsmål som gjorde seg mest gjeldene i de forskjellige *stasis* vi har sett på og se på det som kalles «principle of similarity» hvor man ser hva som er likt og «principle of difference» hvor man, naturlig nok, ser på forskjellene for å finne svar.

Først skal vi se på jord og jordeiendom. Det ble ikke redistribuert jord av Solon i den athenske *stasis* på slutten av 500-tallet og man vet heller ikke stort om Kleisthenes har omfordelt jord slik vi skal se var tilfelle i for eksempel Sparta.

Som vi var inne på kan det tenkes at tyrannen Hippias har hatt jordeiendommer som eliten i Athen kunne ha gode av, men dette virker i beste fall å være et mindre motiv for hvorfor eliten stiller seg mot ham. Det kan virke som om jorden ikke spilte en så stor rolle i den athenske *stasis* i 508/7 heller ettersom den politiske agendaen sto mer sentralt.

Når det gjelder Korkyra var det heller territorium som virker å være noe av den utløsende årsaken til borgerkrigen, men ikke det som fikk den til å eskalere. Det sto om Epidamnos, som både Korkyra og Korinth var interessert i å ha kontroll over. Ser man litt større på det kan en trekke inn Korkyra selv som et mål for de to *hegemonene*, Athen og Sparta, som kunne være interessert i å kontrollere den viktige handelen, samt å spre sine forfatninger.

Ettersom hverken *stasis* i Athen eller Korkyra virker å direkte dreie seg om jord, men heller har rot i ønsker om ny forfatning eller å beholde den eksisterende kan en trekke noen paralleller mellom dem.

I reformene til Agis IV og Kleomenes III i Sparta er jord et sentralt aspekt. De brukte omfordelig av jord på to måter. Den første var å få borgetallet i Sparta, som hadde gradvis sunket, til å stige igjen. Den andre måten hang tett sammen med det første, - å bli populære blant massen. *Stasis* i Sparta viser seg generelt å dreie seg om å skulle føre *polis* tilbake til en tidligere storhetstid, og dette er meget forskjellig fra de to andre eksemplene vi har tatt for oss og viser hvor unik *stasis* i Sparta er forhold til de andre *stasis* i de greske *poleis*.

Eliten var ikke alltid begeistret for slike reformprogram, spesielt ikke når det kom til redistribusjon. Ved å alliere seg med folket fikk kongene noen å støtte seg på mot eliten som satt med betydelig makt. Uansett hvor mektig eliten var måtte de likevel ta et visst hensyn til folket.

I Agis' tilfelle ser man hva som skjedde når folket ikke fikk det de var lovet i form av omfordeling, hvor de allierte seg med eliten mot kongen og Agis blir til slutt drept.

Solon skapte med sine reformer ifølge Ober (og til en grad Raaflaub og Ste Croix) en masse som ble mer politisk bevisst enn den hadde vært i før. Dette skriver han skulle utvikle seg under tyrannene, og førte til slutt at massen gjorde opprør mot eliten i Athen på slutten av århundret.⁴⁹⁷

Den formen for politisk gjeld som kunne oppstå mellom eliten og massen kan også sies å ha vært en årsak til *stasis*. Siden Solons lov hadde pålagt at man valgte side i interne strider ville en som stod i gjeld til sin *patronus* ha to valg. Enten stille seg på lag med sin patron, eller mot han, og håpe at den siden han valgte seiret. Hvis han stilte seg mot sin patron burde han nok også håpe at patronen ble drept, slik at han ikke kunne søke hevn. I slike tilfeller virker patronasje å kunne være en indirekte årsak til at det oppstod *stasis*.

Hvis det forekom patronasje i Korkyra (slik noen mener det gjorde i det athenske demokratiet) har nok båndene mellom eliten (både de oligarkiske og demokratiske) og massen vært gjeldene også her. I likhet med Athen har man da måttet velge en side å kjempe for, og dermed vil patronasje også kunne ses på som en årsak til spittelsen mellom borgerne i Korkyra. Dessverre er ikke dette like dokumentert, som gjør at man ikke empirisk kan trekke en komparativ parallell.

Når det kommer til Sparta var sletting av gjeld noe de fleste blant eliten ikke hadde noen problemer med og dermed fikk både Agis og Kleomenes fullført denne delen av reformen. Det var naturlig nok ikke bare allmuen som tjente på dette, men også eliten ettersom de ofte bygget seg opp gjeld for å opprettholde sin levestandard og politiske innflyttelse (noe likt som det man ser i rommeriket). Det spesielle var at i Sparta måtte de også opprettholde sin borgerstatus. Plutark skriver at «det som i virkeligheten fikk Agesilaos til å ta del i foretaget, var hans enorme gjeld som han håpet å bli kvitt ved en statsomveltning.»⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ Ober 1996, 38.

⁴⁹⁸ Plut. Ag. 6.4.: ἡ δὲ ἀληθῶς ἀναπέισασα τὸν Ἀγησίλαον αἰτία τῶν πραττομένων μετασχεῖν ὀφλημάτων πλῆθος ἦν, ὧν ἤλπτιζεν ἀπαλλαγῆσθαι μεταβάλλων τὴν πολιτείαν.

Gjeld i seg selv kunne føre til at det oppstod *stasis* i alle *polis* ettersom trangen til å bli kvitt den, som Tukydid skriver, kunne gjøre folk hensynsløse.⁴⁹⁹ Patronasje kunne binde folk til et parti slik at de kanskje ble tvunget til å delta i stridighetene.

Også sletting av gjeld kunne føre til spenninger i *polis* ettersom kreditorene, naturlig nok, ville tape sin investering om de som stod i gjeld ikke lenger trengte å betale tilbake. Det var likevel en gode for de fleste parter i *polis* hverken man tilhørte eliten eller massen, men kunne også misbrukes. Som nevnt over, hindret Agesilaos redistribuering av jord etter at gjelden hans var slettet og hans griskhet førte til en konflikt mellom folket og Agis.

Makt er også en sentral årsaksforklaring til de fleste *stasis* ettersom det både i Athen, Korkyra og Sparta kan sies å ha vært en maktkamp. Athen og Sparta har flest likheter når en ser på hendelsene. For det første ser man en maktkamp mellom eliten på en side og en hersker (Athen i 510 fvt.) eller konstitusjonell leder (Sparta) på den andre. Det er også likheter mellom Athen rundt 508/7 og Sparta ettersom man kan trekke paralleller mellom hvilken strategi som blir brukt. I begge eksemplene er det individer blant eliten som prøver å vinne makt. *En* allierer seg med eliten (Isagoras, Leonidas), mens den andre får støtte fra folket på grunn av et reformprogram som tjente massen (Kleisthenes, Agis og Kleomenes III). Noe forskning mener også at både Kleisthenes og Kleomenes hadde en mer personlig agenda bak å støtte massen, enten i form av en fremtidig maktposisjon (Ober⁵⁰⁰) eller erobring av territorium.⁵⁰¹

Lintott skrev at spartanerne ble mer avhengig av helotene til å fylle ut hæren⁵⁰², og man kan si at denne hierarkiske oppbyggingen hvor de på toppen trengte de under kan sammenlignes med Athen, hvor den demokratiske forfatningen hadde gjort at eliten trengte klientene sine til å beskytte seg mot massen. Det er likevel en stor forskjell på de på bunnen her. Helotene var ikke-borgere, og nærmest slaver i Sparta, mens subhoplittene i Athen var frie borgere. Her er det i Sparta, i tillegg til militære mål, igjen snakk om å fylle på borgertallet i *polis* og ikke for å beskytte seg mot sin politiske fiender.

Det man finner i Korkyra er en splittelse mellom borgerne i en oligarkisk og demokratisk fraksjon, som virker å være normalen på utover på 400-tallet fvt. med Peloponneserkrigen og rivaliseringen mellom Athen og Sparta.

⁴⁹⁹ Thuc. 3.81.4.

⁵⁰⁰ Ober 1996, 41.

⁵⁰¹ Lewis, D.M. (1963) Cleisthenes and Attica. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* [Internett], 12 (H. 1). og Toynbee 1959, 140.

⁵⁰² Lintott 1982, 69.

Man ser flere eksempler på hvordan maktkamp oppstod. Når eliten følte seg truet av tyrannene, når aristokratene i Athen ønsker å utkonkurrere hverandre og massen tar opp kampen for sine rettigheter, samt konflikten mellom oligarkene og demokratene i Korkyra. Store deler *stasis* i Korkyra baserte seg på en kamp om massen politiske rettigheter, i likhet med Athen i 508/7, men det har også blitt argumentert for andre grunner. Bruce har observert at det ikke er sikkert alle de som støttet oligarki faktisk ville avskaffe demokratiet, men heller var nølende med å kaste Korkyra ut i den eskalerende krigen mellom de to super-*poleis* på siste halvdel av 400-tallet.⁵⁰³

Kamp om rettigheter henger tett med maktkamper, hvor rettigheter er det som kjempes for. Det er noe helt sentralt som kan føre til at det bryter ut strid og man kan se forskjellige tilfeller i alle *poleis*. I Athen er det massens krav om nye rettigheter etter at Kleisthenes kom med reformforslag som er gjeldene. Hvis en er enig med folkets nye politisk bevissthet var den også sentralt her. Ober skriver at athenske menn nå så på seg selv som borgere heller enn undersotter.⁵⁰⁴

I Korkyra er slavene et eksempel for hvorfor rettigheter er viktig, men også massen er viktig her. I et oligarki vil rettighetene til eliten bli satt fremst og de som kjempet for den demokratiske fraksjonen har nok ville beholde rettighetene til massen i *polis*. Her kan man også trekke frem at siden det var en fraksjonsstrid kunne ikke hver enkelt borger regne med beskyttelse fra alle i staten mot slavene.

I Sparta er det spesielt to klasser som kjemper om rettigheter, *hypomeiones* og *helotene*. Begge kongene apellerer med sine reformer til disse klassene, og de, som jo tilhørte det man ellers ville kalt subhoplittene, har hatt felles interesser ved å bli inkludert i borgerstanden. Ble man inkludert i *homoioi* steg man sosialt over alle andre klasser i Sparta, og dermed kan man kanskje si at de kjempet for rettigheten til å undertrykke.

Noe som også hang tatt sammen med maktkamp er de økonomiske spørsmålene. Alle klassene og stendene var skyld i å skape konflikt for å oppnå bedre økonomiske forhold. Enten ved at at ridder-standen vil beholde sin status, eller at de øvrig stendene prøver å skaffe midler til å kunne stige sosialt. Tyranniene ble, som Lintott skrev, forbundet med sletting av gjeld og redistribusjon av jord, og dette siste ble en direkte trussel til eliten i både Athen og Sparta (under Agis og Kleomenes). Lintott mener også at rikdom var avgjørende for tyranni og dermed kunne *poleis* rikdom føre til *stasis* mellom potelsielle eneherskere og aristokratene.

⁵⁰³ Bruce 1971, 110.

⁵⁰⁴ Ober 1996, 38.

Et annet aspekt som kommer frem er *hybris*, ære og æreskrenkelser som man kan også se i alle eksemplene. I Athen er kan en si at Hippias styre etter brorens død var preget av *hybris* og var en grunn til at han ble jaget ut. I Korkyra ble medlemmer av eliten beskyldt for *hybris* i form av blasfemi, samt at æreskrenkelsen som Peithias kommer med mot eliten får brutale konsekvenser og de dreper ham og andre borgere. Kleomenes i Sparta må sies å begå *hybris* når han får nesten alle eforene drept. Det har nok også forekommet æreskrenkelser mellom Isagoras og Keisthenes, og Agis og Leonidas. Idet Kleisthenes får folket på sin side har æren til Isagoras minket slik at han følte han måtte hevne seg med å tilkalle spartanerne. Agis på sin side blir også drept ettersom Leonidas søker hevn for å ha blitt sendt i eksil og fordi eliten ville ha æren sin tilbake.

Det man kan hente ut av stridsspørsmålene er hvor forskjellig den politiske agendaen i Sparta var i forhold til Athen og Korkyra. Det er en del likheter mellom dem, men de spartanske kongenes fokus på at å skulle bringe Sparta tilbake til et eldre samfunn hvor alle var mer like er en sterk kontrast til de nyvinningene som ble kjempet for i de to andre *poleis*.

4.2 Metode

Hvordan foregikk *stasis* i de tre *poleis*? Var det opprør fra grupper eller klasser, eller ble borgerne delt i fraksjoner? Kom det leiesoldater inn i bildet eller ekstern støtte fra andre *poleis*? Spilte solidaritet eller bånd mellom klassen – stand og elite – masse inn?

I Athen finner man at flere metoder ble brukt i *stasis*. I 510 fvt. var det en form for fraksjon idet eliten samlet seg mot Hippias og hentet inn ekstern støtte fra Sparta. Her ser en at både under-, middel-, og overklassen samlet seg mot tyrannen. Her har både eliten og massen kommet sammen og jobbet mot ett felles mål.

I 508/7 fvt. kan massen selv ha gjort motstand når den spartanske kongen Kleomenes I prøver å avskaffe *boule*. Det oppstår så et opprør, mener Ober, hvor folket skal ha "jaget" Isagoras og spartanerne til *Akropolis* hvor de etter kort tid måtte overgi seg til folket. Også her ser man at, i alle fall under- og middelklassen samler seg, og deler av massen, sannsynligvis mest subhoplitter og kanskje noen hoplitter kjemper sammen mot aristokratiet som ville ha en snevrere forfatning. Hvis noen av hoplittene, som hadde en høyere status, kjempet med subhoplittene er dette tegn på solidaritet fra deres side. Obers teori virker i stor grad å vise at det ikke bare var subhoplitter som var involvert i opprøret, men også middelklassen. Her ser en at subhoplittene slåss for både stand- og klasseinteresser ettersom de slåss mot en rik elite med andre fra underklassen i *polis*. Det er i Athen en klassisk strid mellom en elite og massen.

I Korkyra kan man se tegn til opprørere, men her er det gruppen fra eliten som dreper Peithias som blir fremstilles slik.⁵⁰⁵ I både Athen og Korkyra dreier det seg om en politisk strid mellom to politiske grupper. Det er noe likhet, men hvor det er større fokus på eliten mot hele massen i Athen er det mer på tvers av borgerstanden i Korkyra. I sistnevnte virker det også som om det er en blandling på tvers av stender mellom de som kjemper med hverandre, mens i Athen står nok ridder-standen mer for seg selv mot resten.

Korkyra er også et godt eksempel hvor man ser at borgere kjempet sammen med ikke-frie individer mot andre borgere. Her har borgerne valgt å slåss for sine klasseinteresser ettersom de slåss med slaver og ikke-borgere.

Den striden som utspiller seg mellom kongene i Sparta kan på en måte kalles en konflikt mellom fraksjoner ettersom kongene enten spiller på lag med folket eller eliten. Dette er, som vi var inne på, noe likt det en så i Athen med Kleisthenes. Her ser man et klarere skille mellom eliten og de klassene under, men ettersom *hypomeiones* og *helotene* ikke befant seg i den spartankse hoplitt-klassen er det mer tilfelle av underklassen, ledet av kongen, mot ridder – og hoplittstanden. I Sparta kan man si at identiteten spiller en viktig rolle ettersom kan man si at identiteten spilte en viktig rolle ettersom *hypomeiones* var tidligere *homoioi* har de ville kjempe for å kunne stige sosialt. De har da på en måte kjempet for mot de rike i *polis*, men med kongene. De ville ikke ha identifisert seg med *perioikene*, og i alle fall ikke helotene. Det er i det hele en mye mer kompleks situasjon man ser i Sparta enn ellers.

Det er noe likhet mellom Sparta, spesielt Kleomenes, og Korkyra med at den *stasis* som bryter ut under ham starter med en ekstern krig mellom Sparta og andre makter på Peloponnes. Dette ligner det en så mellom Korkyra og Korint, og det kan virke som man i begge *polis* skjønnte at en krig gjorde det lettere å reformere *polis*. Her stopper likevel likhetene.

Agis' og Kleomenes' metoder for å reformene som fører til *stasis* henger, igjen, sammen med en tilbakeføring og de brukte begge den lykurgiske forfatningen for det den var verdt. I Agis tilfelle setter han seg mot eforatet som hadde hindret planene hans en gang allerede, og finner en lov som skal ha stammet fra denne tidligere forfatningen (men som sansynligvis er vårt første eksempel på en «invention of tradition»⁵⁰⁶) som sa at så lenge begge kongene var enige i en sak som var til det beste for *polis* kunne kongene avsette det eforatet som stod imot.

⁵⁰⁵ Thuc. 3.72.

⁵⁰⁶ Hvor man påstår at noe som egentlig er nytt, er en del av en eldre tradisjon. Ettersom Lykurgos *rethra* virker å ha vært noe sagnomsust, også i samtiden, kan de to kongene ha brukt hans navn for å innføre nye lover.

Dette gjør så Agis og klarer dermed med allierte i den nye eforatet å gjennomføre sletting av gjeld.

Selv om det var en større krigssituasjon hos Korkyra og Sparta den sitnevnte krigen ha blitt fremkalt av Kleomenes selv og at han gjorde dette bevisst for lettere å reformere. Som Cartledge skriver at Kleomenes brukte sin militære stilling og sine leietropper til å begå et *coup d' état* i Sparta, for så å begynne å reformere.⁵⁰⁷ Han kan også ha stått bak attentatet på sin kongelige kollega. Han gjorde så sin egen bror til konge slik at han hadde en alliert ved sin side og ble på denne måter nærmest eneveldig (Ploybios bruker denne termen) i *polis*. Dette er også meget ulikt det en ser i de andre eksemplene. Før Kleomenes ble kvitt eforene skal han, i likhet med Agis, ha brukt Lykurgos for å forsvare sine handlinger. Eforene var, ifølge ham, ikke en del av Lykurgos opprinnelige *rethra*, men et senere tilskudd som skulle hjelpe kongene å styre, men var blitt korrupte.⁵⁰⁸

Man ser at det ikke er det samme konfliktmønsteret i Sparta som vi så i Korkyra hvor demokratene og oligarkene står sentralt. Grunnen er at det ikke er et så klart skille mellom dette i Sparta. Selv om Agis og Kleomenes står på folkets side kan en ikke kalle dem demokrater i samme forstand som for eksempel Peithias i Korkyra. Til forskjell fra Athen får man heller ikke et folkeopprør i like stor grad som det man ser der. Man kan til en grad si at Kleomenes er opprøreren i Sparta, men de som stod for den virkelige trusselen ifølge kongene var eforatet.

Leietropper ble også brukt i Korkyra. Man kan lese at demokratene fikk leietropper gjennom Athen⁵⁰⁹, mens oligarkene også hadde leid tropper fra fastlandet.⁵¹⁰ Dette var en god måte å kunne kjempe over lengre tid ettersom leiesoldater hadde blitt mer vanlig.

Konfliktene bare klart preg av klasskamper, slik Ste. Croix har argumentert for, men det forekommer flere eksempler hvor både klasser og stender blir blandet i striden fordi de finner felles interesser og mål med å jobbe sammen mot eliten i stedet for mot hverandre.

4.3 Ledelse

Hvem som ledet *stasis* eller hvordan de ble ledet er, som vi har sett, meget interessant, og det er ikke i alle eksemplene det er en konsensus. Athen er det beste eksemplet på dette, hvor det har blitt argumentert for at det var massen selv. Ettersom ingen av kildene nevner noen

⁵⁰⁷ Cartledge & Spawforth 1989, 50

⁵⁰⁸ Plut. *Cleom.* 10.1-2.

⁵⁰⁹ Thuc. 3.75.

⁵¹⁰ Thuc. 3.73.

ledere har Ober antatt at det var folket som på egen initiativ gjorde motstand mot Isagoras og hans spartanske allierte.

Hvis dette var tilfelle var det nok en meget heterogen masse, sannsynligvis bestående av både underklassen og middelklassen. Raaflaub mente at *thêtene* i Athen kan ha vært med i striden og hvis dette var tilfelle ser man enda ett ekseplel hvor hoplittstanden har knyttet bånd og kjempet med medlemmer av subhoplitt-standen.

I Korkyra starter det med at oligarker går til angrep og innledet da kanskje den interne striden, mens det etterhvert virker som det er forskjellige medlemmer av eliten (enten demokratisk- eller oligarkiskvennlige) som ledet *stasis*. En kan se at ridder-standen generelt er den som leder an her og har med seg deler av hoplitt-, subhoplitt og slavebestanden under seg. Dette er noe likt det en såg i Athen i 510 fvt., bortsett fra at det ikke var en oligarkisk og demokratisk frakjson i sistenevnte.

Sparta skiller seg også ut her. Til forskjell fra de andre *poleis* hvor *stasis* oppstod som en konflikt mellom eliten og massen, og hvor det oftest var massen eller individer blant en bredere elite som kom i konflikt var det i Sparta en ovenfra-og-ned affære hvor kongen ville reformere. Agis og Kleomenes har nok hatt forskjellige grunner for å ville reformere, men brukte, som vi har sett, den samme retorikken om sletting av gjeld, redistribusjon og tilbakevending. Hvor Agis' ambisjoner kunne virke mer interne var mener Cartledge (med flere) at hans plan var å gjøre Sparta til *hegemon* over Peloponnes. De vendte seg mot eliten og ville med reformene få med seg ikke-borgerne (*hypomeiones*) og helotene inn i borgerstanden. Det uvanlige her er at det som kan sies å være ridder-standen i Sparta, for å få utvidet borgertallet, faktisk allierte seg med ikke-borgere mot borgerne i *polis*. Kleomenes fikk frigitt heloter og gjorde dem dermed til *neodaimones*.

4.4 Utfall

Utfallene i de forskjellige *stasis* er interessant å se på ettersom det varierte ut ifra hvert av eksemplene.

Tyrannen Hippias ble kastet ut ved hjelp av spartanerne etter at han var blitt beleiret på *Akropolis* over en lengre periode.⁵¹¹ Det endte her med et skifte av fokus i *polis*, hvor det før hadde vært rettet mot aristokratiet hadde nå fokuset flyttet seg over på *polis* og massen.

⁵¹¹ Hdt. 5.65., Thuc. 6.59.4.

Løsningen på den *stasis* som oppstod i 508/7 var drap på de som hadde støttet Isagoras. Denne gangen endte det i en radikal forandring av den konstitusjonelle forfatningen, og det ble en helt ny politisk likhet for alle borgerne i *polis* (*isonomia*). Det var begynnelsen på det vi kjenner som det athenske demokratiet.

Konflikten hadde bare eskalert i Korkyra og, som man kan lese hos Tukydid, endte det i en massakre hvor den beseirede oligarkiske fraksjonen ble drept av enten demokratene eller sine egne.⁵¹² Det var altså drap i begge disse *polis*, men i sistenevnte var det på en helt annen skala. Demokratene seiret altså i den kerkyriske *stasis* og dermed ble den konstitusjonen som allerede hadde vært gjeldene i Korkyra bevart.

I likhet med Athen ble det drap på en mindre skala i Sparta idet Agis blir drept av eliten etter at folket vendte seg mot ham grunnet tap av ære og Agesilaos egeninteresse. Det at spartanerne mistet tronen på Agis etter at han hadde blitt avvist av Aratus viser igjen at ære var viktig. Kan hende det var enda mer viktig i den spartanske *polis* grunnet deres historiske fokus på militær makt. Kleomenes på sin side er den som skiller seg ut blant de individene vi har sett på. Hans nederlag kommer ved at han blir beseiret av den makedonske kongen, Antigonos Doseon, i et avgjørende slag og må flykte til Egypt.

Hverken Agis' eller Kleomenes' reformer i Sparta ble da meget langvarig og den forfatning som hadde eksistert før dem ble igjen gjenopprettet av makedonerne. Her er det da en likhet i utfallet til både *stasis* i Sparta og Korkyra. Det er også eksterne makter som til slutt ender den *stasis* mellom eliten og Kleomenes i Sparta.

⁵¹² Thuc. 3.81.

5.0 Konklusjon

Denne avhandlingen har vært et forsøk på å forklare hvem som stod mot hverandre i *stasis* og hvorfor disse *stasis* brøt ut i de greske *polis*. I tillegg til dette har jeg vurdert ut ifra å se på de tre *polis* om Sparta faktisk opplever en normalisering, slikt Cartledge har gitt uttrykk for, med *stasis* på 200-tallet fvt.

Ved hjelp av å se på hva forskerne selv mener var avgjørende, samt å bruke komparativ metode på de forskjellige *stasis* i disse *polis* kan en se at det var flere, komplekse aspekter som gjorde at det brøt ut interne konflikter. Det var flere deler av borgerstanden i form av klasser og stender som spilte en rolle i hvordan de forskjellige *stasis* foregikk og hvordan de til slutt ble løst. Jeg vil her samle det jeg har kommet frem til slik at en kan lettere få et grep om faktorene som spilte inn i *stasis*, med tanke på hvem som kjempet, og hvorfor.

Når det gjelder hvem som kjempet mot hverandre ser man i eksemplene at det varierte alt etter hvilken situasjon *polis* befant seg i. Om det gjaldt avskaffelse av tyranni, konflikt om hvordan *polis* skulle styres, hvem som skulle ha mest makt eller hvem som faktisk skulle tilhøre borgerstanden. Også når det gjaldt sletting av gjeld og redistribusjon av jord ser en at forskjellige deler av klassene og stendene kunne knyttet bånd å kjempe med hverandre, eller de endte opp med å kjempe mot hverandre.

I de forskjellige eksemplene ser man at ulike deler av borgerstanden står mot hverandre og at det ofte var eliten, eller eierklassen som Ste. Croix kaller dem (jfr kap.2), som skapte konflikt når det dreide seg om å bli kvitt tyrannene. Det øverste laget i *polis* befant seg i ridderstanden, mens andre deler var å finne under i hoplittstanden og subhoplittene. Uansett ser man at ridderne, altså overklassen, ofte, men ikke alltid, stod på samme side i *stasis* ettersom det var disse som potensielt hadde mest å tape. Dette gjaldt spesielt hvis det stod om en redistribusjon av jordeiendommer.

I Athen har vi sett at når de ville kvitte seg med tyrannen Hippias samlet alle klassene seg mot ham for slik å frigjøre *polis*, kan det tolkes som. I 508/7 fvt. derimot samlet underklassen (med *thêtene* i følge Raaflaub) og middelklassen samlet seg imot overklassen. Hvis en velger å tro Obers' "opprør"-teori vil denne samlede massen ha vært en overveldende styrke mot Isagoras og Kleomenes I og gjort at ved å knytte bånd på tvers av klasse og stand har borgerne her klart å forandre den athenske konstitusjonen. Dette siste er også tilfelle om man heller velger å se på Kleisthenes som hovedaktøren.

Når det er snakk om de konstitusjonelle forandringene på slutten av 500-tallet fvt. ser man i Athen at det er det subhoplittene, samt hoplittstanden som kjempet sammen mot eliten. Altså er det underklassen og middelklassen mot overklassen.

Stasis i Korkyra blir beskrevet som en konflikt hvor borgerne ble splittet innad i klasse og stand, og at oligarker og demokrater var å finne blant alle. Det man vet er at overklassen var splittet mellom de som støttet en oligarkisk forfatning og de som ville beholde den demokratiske. Peithias var nok en del av eliten, men jeg tror ikke man fant overveldende mange demokrater blant overklassen, men at her var det flest oligarker som stod sammen, og dermed hadde mulighet for å krige over en lengre periode med leiesoldater.

Ettersom man ikke empirisk kan belyse om partonasje og om klienterne knyttet seg til sine *patronus* i den kerkyriske *stasis* vet man ikke om det er snakk om splittelse i alle klassene, slik at disse stod mot hverandre. Det er også noe uklart om hoplitt-standen i selve *polis* ble splittet og de rike hopittene kanskje allierte seg med den oligarkiske fraksjonen. Noen av skildringene av slutten på striden hos Tukydid kan kanskje peke i den retningen. Det en nesten kan garantere var at i Korkyra kjempet det hoplitter mot hverandre ettersom begge parter brukte leietropper fra fastlandet.

Det er ganske sikkert et store deler av underklassen, altså subhoplittene kjempet for den demokratiske fraksjonen ettersom man hører at dette var den numerisk overlegne siden i *stasis*.

Korkyra er foruten dette et godt eksempel på at slavene ble med i *stasis* og kjempet borgere fra underklassen og sannsynligvis også middelklassen sammen med den ikke-frie befolkningsstanden.

I Sparta skjer det noe som er mer unikt i denne sammenhengen. Her knytter de konstitusjonelle kongene bånd med ikke-borgerne i *polis*, altså *hypomeiones* og helotene mot sine egne borgere for å prøve å forandre utviklingen i Sparta. Også her ser man da at det er en splittelse mellom eliten i *polis*.

Utenom Athen som får en helt ny type forfatning er dette det mest unike i denne avhandlingen, i alle fall med tanke på hvem som faktisk kjemper med hverandre.

I det hele ser en at det som går igjen i alle eksemplene at det ved *stasis* oppstår en splitt hvor deler av eliten står mot hverandre, enten det er dette som utløser *stasis*, eller at det er en følge av dette. Underklassen og middelklassen står sammen når eliten truer med snevre forfatninger, mens når det i Sparta er kongene som reformerer står underklassen på lag med noen blant eliten.

Siden flere klassene knytter forskjellige bånd med hverandre alt etter situasjonene er det vanskelig å se om det er klare solidaritetstegn mellom spesielle klasser og stender og de identifiserer seg med klassesilhørighet og stand i forskjellige situasjoner.

Hvorfor oppstår så *stasis* i disse *polis*? Vi har sett at det var flere grunner til dette, men man kan se noen aspekter klarer enn andre som viser seg i alle *polis*. Det er maktkamp og krav om rettigheter, innblanding av eksterne makter, økonomi og ære.

Det er generelt maktkamper i alle *stasis* vi har tatt for oss og den førte med seg forskjellige stridsspørsmål. Det dreide seg om rettigheter og konstitusjonelle forandringer i Athen og Korkyra, mens kongene i Sparta ville gjenopprette et gammelt levesett de mente ville heve *polis*.

Eliten ville i alle disse *stasis* beholde sin makt, og som vi har sett går det som regel alltid utover massen i *polis*. Her skiller Sparta seg også noe ut ettersom *stasis* her oppstår for å hjelpe underklassen, men eliten prøver, også her, å få stoppet dette.

Også innblanding av eksterne makter, som Lintott kommer inn på var viktig. I Athen kommer Sparta ved flere tilfeller inn i bildet, mens noe av det spesielle med situasjonen i Korkyra var at de måtte velge side mellom Athen og Sparta.

‘Ære’- teorien til Fisher er ett nyere bidrag til *stasis*-forskningen som jeg har vært inne på og dette virker for meg å passe inn i alle de *stasis* jeg har tatt for meg. Når en ser på de *stasis* hvor eliten kjemper mot en tyrann eller hvor de kjemper mot hverandre ser man klare antydninger til at det ikke bare dreier seg om å makt, selv om dette helt klart også er et viktig element, men også dreier seg om ære slik som Fisher har argumentert for. I hvert av eksemplene vi har sett på kommer det frem tegn på at det er begått *hybris* fra et individ eller i noen tilfeller en klasse eller institusjon (eforene).

Når det kommer til om Sparta ser en normalisering ved *stasis* på 200-tallet fvt. vil mitt syn være at de ikke gjorde dette. De fikk riktignok en *stasis*, slik mange andre *poleis* hadde opplevd, hvor det dreide seg om en maktkamp mellom eliten, og det er også andre likheter.

Til tross for dette gjorde Spartas særegne forfatning som, selv på 200-tallet, fortsatt var til en grad gjeldene at deres mål var ulike og ikke passer inn i de andre eksemplene vi har sett. Grunnet *hypomeiones* og helotene, måten borgerstanden var satt sammen på gjorde dette målene og midlene annerledes. Ober mener at institusjoner var viktige for å opprettholde *polis*, og det var ikke annerledes i Sparta, men institusjonene som holdt *polis* sammen var forskjellig her og førte da med seg helt andre problemer som gjorde *stasis* ulikt.

Også måten og retorikken i *stasis* var annerledes. Agis og Kleomens ville ikke ha noen ny radikal forfatning eller den gjeldene, men ville ta et steg tilbake og gjenopprette en svunnen tid (som kanskje aldri hadde eksistert). De kan også beskyldes for å ha oppfunnet tradisjoner, som skulle ha stammet fra Lykurgos, for å få gjennom noen av deres reformer. Dette er ting man ikke finner i Athen og Korkyra og som heller ikke lå i deres bevissthet.

Siden spartanernes bevissthet, både politisk og personlig, var ulikt Athen og Korkyra måtte denne *stasis* bli ulik og dermed, foruten om å være en *stasis*, var ikke dette noen normalisering, men en spartansk måte å drive intern strid.

6.0 Abstract

This thesis is a study into *stasis* (civil unrest) in three of the ancient Greek City-states. It centres on Athens, Corcyra and Sparta, where I have sought to find some explanations as to who in the *polis* is fighting whom, and what were some central reasons for the outbreak of political violence here. I will also, based on Paul Cartledge's assumption that there is a normalization in the Spartan *polis* from the fifth to the third century, see if this really is the case or if Sparta remains distinctly Spartan?

In the introduction I will be showing what literal sources I will be using to look into this distant past and also present a list of definitions for terminology.

In chapter 2 will introduce some of the modern major scientific contributors to the question of *stasis* in the ancient world and highlight some of their view points on the subject. I have, due to a limited amount of time and space, chosen to concentrate on G.E.M de Ste. Croix, Andrew Lintott, Josiah Ober and Nick Fisher.

In chapter 3 I will go into detail in a case study of the different *poleis* and explain the details of the subsequent *stasis* that they experience. Here I will also bring in the view point of the aforementioned scientists to see if we find some great examples of their view in the material.

Chapter 4 will be a comparison of the three *polis* where I will present what where the main reasons, methods of the *stasis*? Who was leading in the different cases and what ended up being the solution to the civil unrest?

What we find in the case of these *stasis* is the there were several contributing factors that played in, like a power struggle, clamour for reform due to lack of privileges among the classes. Economy played its part, like it often does. Also honour and the pursuit of it, and *hybris* among the elite. There is also difficult to see clear one clear bond of solidarity in all the cases because of the fact that the classes fought with different peoples in the various examples.

As to Sparta, I conclude that Sparta, even though she does experience a common phenomenon in the third century, there is still something very Spartan over the *stasis* that makes is so that I would say its is not really so much a normalization as it is the Spartan kings trying to return Sparta to something quite different from the other examples.

7.0 Kildeliste

- ARISTOTELES: - Ἀθηναίων πολιτεία (Arist. Ath.Pol.)
Athenian Constitution. Overs. H. Rackham. Loeb (1952)
Athenernes Statsforfatning. Overs. Tormod Eide. Vidarforlaget (2010)
- Ἠθικῶν Εὐδημῶν (Arist. Eud.Eth.)
Eudemian Ethics. Over. H. Rackham. Harvard University Press (1981) (Perseus)
- Politica (Arist. Pol.)
Politics. Overs. H. Rackham. Loeb (1950)
Politikk. Overs. Tormod Eide. Vidarforlaget (2007)
- Rhetorica (Arist. Rhet.)
Rhetoric. Overs. J.H. Freese. Harvard University Press (1926) (Perseus)
- AISKHINES: - Orationes (Aeschin. Emb)
The Speeches of Aeschines. Overs. Charles Darwin Adams. Loeb (1919)
- CICERO: - De Officiis (Cic. Off.)
De Officiis. Overs. Walter Miller. Loeb. (1913)
- DEMOSTHENES: - Orationes (Dem.)
Demosthenes. Overs. C. A. Vince og J. H. Vince. Harvard University Press. (1926) (Perseus)
- HERODOT: - Historie (Hdt)
Herodots Historie. Overs. Henning Mørland. H.Aschehoug & Co (W. Nygaard) (1960)
Historie. Overs. Henning Mørland. De norske bokklubbene (2004)
- PAUSANIAS: - Graeciae Descriptio (Paus.)
Descriptions of Greece. Overs. W.H.S. Jones, Litt. D. og H.A. Ormerod. Harvard University Press (1918) (Perseus)

- PLATON:
 - Leges (Pl. Leg.)
 - Laws*. Overs. R. G. Bury. Loeb (1961)
 - Respublica (Pl.Rep.)
 - The Republic*. Overs. Paul Shorey. Loeb (1935)
- PLUTARK:
 - Vitea Parallelae (Plut.Vit.)
 - Plutarch's Lives*. Overs. B. Perrin. Loeb (1949, 1955)
 - Plutarchos Livsskildringer*. Overs. Henning Mørland og Rebekka Hammering Bang. H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) (1967-68)
- POLYBIUS:
 - Histories (Polyb. Hist)
 - Histories*. Overs. W.R. Paton. Rev. F. W. Walbank og C. Habicht. Loeb (2010)
 - Historie*. Overs. O. A. Hovgård. Nielsen & Lydiche (1890-93)
- SOFOKLES:
 - Oedipus Tyrannus (Sof. OT.)
 - *Oedipus the King*. Overs. Sir Richard Jebb. Cambridge University Press (1887) (Perseus)
- STRABON:
 - Geographica (Strab.)
 - The Geography of Strabo*. Overs. H.C. Hamilton, W. Falconer. George Bell & Sons (1903)
- THUKYDID:
 - Peloponneserkrigen (Thuc.)
 - Thucydides*. Overs. C. Forster Smith. Loeb (1951-58)
 - Thukydides*. Overs. Henning Mørland. H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) (1962)
- XENOFON:
 - Hiero (Xen.Hier.)
 - Respublica Lacedaemoniorum (Xen.Lac.)
 - Scripta Minora*. Overs. E. C. Marchant. Loeb (1946)
 - Hellenica (Xen.Hell.)
 - Hellenica*. Overs. Carleton L. Brownson. Loeb (1922)
 - Hellensk Historie*. Overs. Henning Mørland. H. Aschehoug & Co (W.Nygaard) (1966)

8.0 Litteraturliste:

- Africa, T. W. (1968) Cleomenes III and the Helots. *California Studies in Classical Antiquity* [Internett], 1, s. 1-11. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/25010562> . [Lest 9.4.2014]
- Arnheim, M.T.W. (1977) *Aristocracy in Greek Society*. Thames and Hudson. UK.
- Austin, M.M. & Vidal-Naquet, P. (1977) *Economic and Social History of Ancient Greece: An Introduction*. University of California Press. Los Angeles.
- Austin, J. L. (1975) *How to do things with words*. Harvard University Press. Massachusetts.
- Beck, H. (2013) Introduction. I: Hans Beck. red. *A companion to Ancient Greek Government*. Wiley-Blackwell. UK. s. 1-6.
- Berent, M (1998) Stasis, or the Greek Invention of Politics. *History of Political Thought*. 19 (3) Høst, s. 331-362.
- Blok, J. (2013) Citizenship, the Citizen Body, and its Assemblies. I: Hans Beck. red. *A Companion to Ancient Greek Government*. Wiley-Blackwell. UK. s. 161-176.
- Brock, R. (1991) The Emergence of Democratic Ideology. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 40 (2). s. 160-69. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/4436188> .
- Bruce, I. A. F. (1971) The Corcyraean Civil War of 427 B. C.. *Phoenix*, [Internett] 25 (2), s. 108-117. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/1087521>.
- Cartledge, P (1987) *Agasilaos and the Crisis of Sparta*. Duckworth. London.
- Cartledge, P. & Spawforth, A. (1989) *Hellenistic and Roman Sparta. A Tale of Two Cities*. Routledge. London.
- Cartledge, P. (2003) *Spartan Reflections*. University of California Press. Los Angeles.
- Catwright, M. (5.juni 2013) *Corcyra* [Internett], Ancient History Encyclopedea. Tilgjengelig fra: <http://www.ancient.eu/corcyra/> [Lest 30. januar 2015].
- Cohen, D (1995) *Law, Violence and Community in Classical Athens*. Cambridge University Press. UK.
- Connolly, P. (1981) *Greece and Rome at War*. Patience Hall. New Jersey.
- de Ste. Croix, G.E.M. (1972) *The Origins of the Peloponnesian War*. Cornell University Press. New York.
- de Ste. Croix, G.E.M. (1981) *The Class Struggle in the Ancient Greek World*. Gerald Duckworth & Company Limited. London.

- Duff, T. E. (1999) *Plutarch's Lives. Exploring Virtue and Vice*. Oxford University Press. New York.
- Duff, T. E. (2003) *The Greek and Roman Historians*. Bristol Classical Press. UK.
- Durkheim, E (1964) *Rules of Sociological Method*. Red. E.F. Catlin. Overs. Sarah A. Solovay og John H. Mueller. Glencoe. s. 139.
- Figueira, Thomas J. (1984) Mess Contributions and Subsistence at Sparta. *Transactions of the American Philological Association (1974-)* [Internett]. 114, s 87-109. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/284141>. [Lest 19.10.2015]
- Figueira, T. J. (2004) The Nature of the Spartan Klêros. I: Figueira. T. J.. red. *Spartan Society*. The Classical Press of Wales. USA.
- Finley, M. I. (1980) *Ancient Slavery and Modern Ideology*. The Viking Press. NY.
- Finley, M. I. (1983) *Politics in the Ancient World*. Cambridge University Press. NY.
- Fisher, Nick (2000) Hybris, revenge and stasis in the Greek city-states. I: Hans van Wees. Red. *War and Violence in Ancient Greece*. The Classical Press of Wales. UK. s. 83-123.
- Fuks, A. (1971) Thucydides and the *Stasis* in Corcyra: Thuc., III, 82-3 versus [Thuc.], III, 84. *The American Journal of Philology*, 92 (1) Jan. s. 48-55. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/293277> .
- Glotz, Gustave (eng. Overs. N. Mallinson) (2013) *The Greek City and its Institutions*. 4. Utg. Routledge. New York.
- Grew, R. (1980) The Case for Comparing Histories. *The American Historical Review*, [Internett] 85 (4), s. 763-778 . Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/1868871>.
- Grundy, G. B. (1911) *Thucydides and the History of His Age*. John Murray. London.
- Hansen, M. H. (1993) Introduction. The *Polis* as a Citizen-State. I: Mogens Herman Hansen. red. *Historisk-filosofiske Meddelelser, Volum 67*. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. København.
- Hansen, M. H. (2000) The Hellenic Polis. I: Mogens Herman Hansen. red. *A Comparative Study of Thirty City-State Cultures: An Investigation, Volum 21*. Sepcial-trykkeriet Viborg a-s. Danmark.
- Hellie, R. (2015) *Slavery. Sociology*. [Internett] Encyclopædia Britannica. Tilgjengelig fra: <http://global.britannica.com/topic/slavery-sociology/The-law-of-slavery#ref388256>. [Lest 19. november 2015].
- Hodkinson, S. (2000) *Property and Wealth in Classical Sparta*. Duckworth and The Classical Press of Wales. UK.

- Iddeng, Jon W. (2007) Antikk litteratur: Tekst og kontekst. I: Jon W. Iddeng. red. *Ad Fontes. Antikkvitenskap, kildebehandling og metode*. Unipub forlag. Oslo. s. 63- 84.- Jones, A.H.M. (1967) *Sparta*. Basil Blackwell & Mott, Ltd.. Oxford.
- Kagan, D. & Viggiano, G. F. (2013) The Hoplite Debate. I: Kagan. D & Vigiano. G. F.. red. *Men of Bronze. Hoplite Warfare in Ancient Greece*. Princeton University Press. UK. s. 1-57.
- Kalimtzis, K. (2000) *Aristotle on Political Enmity and Disease: An Inquiry into Stasis*. State University of New York Press. USA.
- Kennell, Nigel M. (2010) *Spartans. A New History*. Wiley-Blackwell. UK.
- Kocka, J. (2003) Comparison and Beyond. *History and Theory*, [Internett] 42 (1), s. 39-44. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/3590801>.
- Lamberton, R. (2001) *Plutarch*. Yale University Press. London.
- Lewis, D.M. (1963) Cleisthenes and Attica. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* [Internett], 12 (H. 1). s. 22-40. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/4434773>.
- Lintott, A. (1982) *Violence, Civil Strife and Revolution in the Classical City. 750-330 BC*. Routledge. NY.
- Lintott, A. (1992) Aristotle and Democracy. *The Classical Quarterly*, [Internett] 42 (1), s. 114-128. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/639148>.
- Luraghi, N. (2009) The Helots: Comparative approaches, ancient and modern. I: Hodkinson. S. red. *Sparta. Comparative Approaches*. The Classical Press of Wales. UK. s. 261-305.
- Mæhle, I. B. (Forthcoming) *The Economy of Gratitude in Democratic Athens*. Hesperia - The Journal of the American School of Classical Studies of Athens. Bergen.
- Njåstad, M. (11. mars 2015) *Stender* [Internett] Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/stender> . [Lest 22. desember 2015.]
- Ober, J. (1989) *Mass and Elite in Democratic Athens. Rhetoric, Ideology, and the Power of the People*. Princeton University Press. New Jersey.
- Ober, J. (1996) *The Athenian Revolution: essays on Ancient Greek Democracy and Political Theory*. Princeton University Press. New Jersey.
- Ober, J. (1998) Revolution Matters: Democracy as Demotic Action. I: Morris I. og Raaflaub. Red. *Democracy 2500?. Questions and Challenges*. Kendall/Hunt Publishing Company. Iowa. s. 67-86.
- Orwell, G. (1946) *Animal Farm: A Fairy Story*. Harcourt Brace & Company. New York.
- Powell, A. (1991) *Athens and Sparta. Constructing Greek Political and Social History from 478 B.C.*.Routledge. USA.

- Raaflaub, K. A. (1996) Equalities and Inequalities in Athenian Democracy. I: Ober J. og Hedrick C. Red. *Démokratia*. Princeton University Press. New Jersey. s. 139-174.
- Raaflaub Kurt A. (1998) Power in the Hands of the People. I: Morris I. og Raaflaub. Red. *Democracy 2500?. Questions and Challenges*. Kendall/Hunt Publishing Company. Iowa. s. 31-66.
- Rose, Peter W. (2012) *Class in Archaic Greece*. Cambridge University Press. New York.
- Samons II, L. J. (2007) Revolution or Compromise?. I: Eric W. Robinson. red. *Ancient Greek Democracy*. Blackwell Publishing. USA. s. 113-122.
- Serrati, J. (2013) Government and Warfare. I: Hans Beck. red. *A companion to Ancient Greek Government*. Wiley-Blackwell. UK. s. 317-332.
- Strauss, B. (2013) The Classical Greek polis and its Government. I: Hans Beck. red. *A Companion to Ancient Greek Government*. Wiley-Blackwell. UK. s. 22-38.
- Talbert, R. J. A. (1989) The Role of the Helots in the Class Struggle at Sparta. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, [Internett]38 (1), s. 22-40. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/4436088>.
- Toynbee, Arnold J. (1959) *Hellenism. A History of a Civilization*. Oxford University Press. London.
- Walker, K. G. (2004) *Archaic Eretria: A Political and Social History from the Earliest Times to 490 BC*. Routledge. New York.
- Whitby, M. (2007) Introduction. I: Whitby. M. red. *Sparta*. Edinburgh University Press. Edinburgh.
- Wood, Ellen M. (1983) Agricultural Slavery in Classical Athens. *American Journal of Ancient History*, 8 (1) s. 1-47.